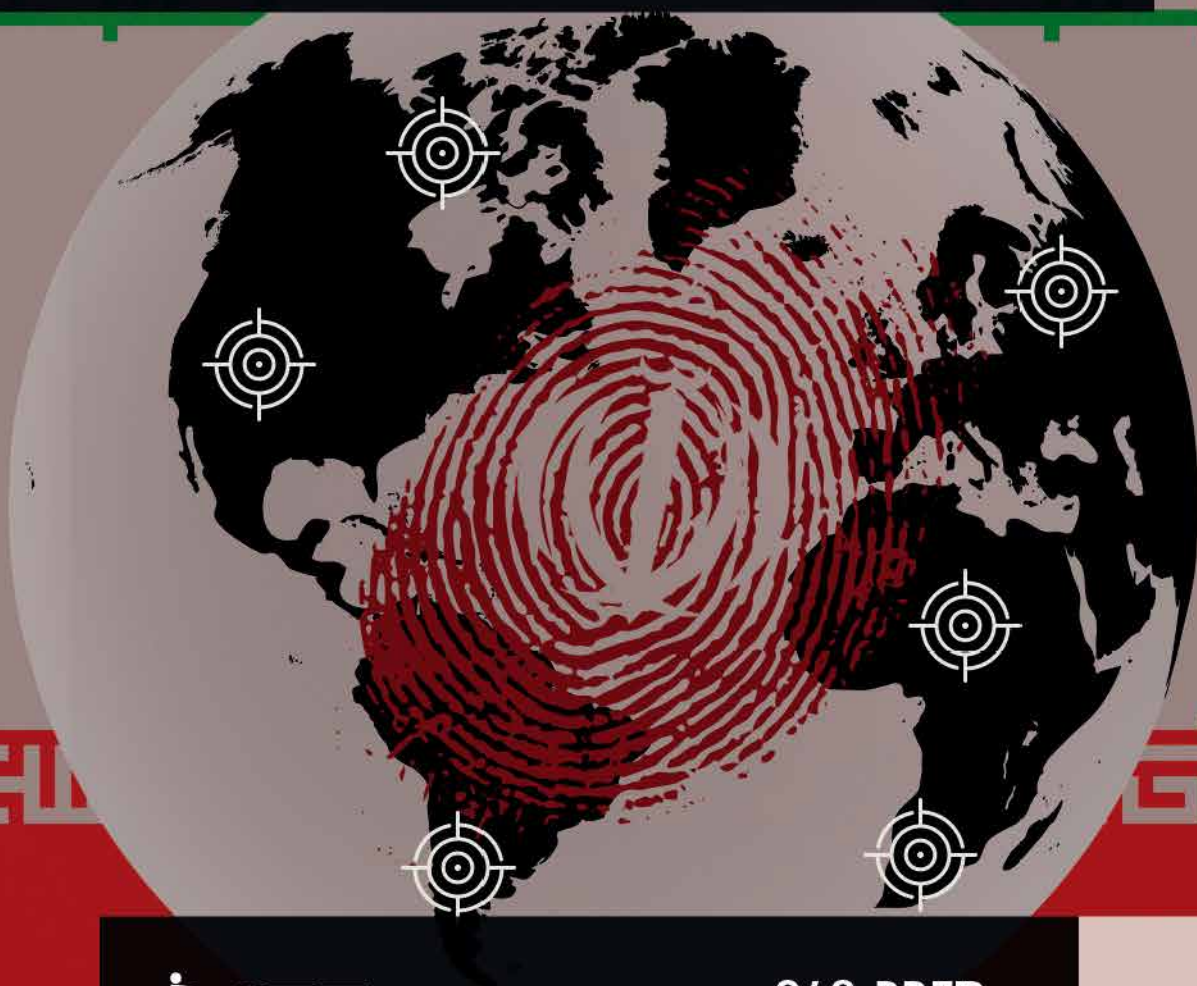

מעורבותה של איראן בזירת הטרור הבינלאומי

יורם שוייצר וענת שפירא

מעורבותה של איראן בזירת הטרור הבינלאומי

יורם שוייצר וענת שפירא

מעורבותה של איראן בזירת הטרור הבינלאומי

יורם שוייצר וענת שפירא

המכון למחקרי ביטחון לאומי

משלב בתוכו את מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, הוקם בשנת 2006. למכון שתי מטרות מוצהרות: הראשונה היא לערוך מחקרים בסיסיים בנושאי הביטחון הלאומי של ישראל, המזרח התיכון והמערכת הבינלאומית, וזאת על פי אמות המידה האקדמיות הגבוהות ביותר, והשנייה – לתרום לדיון הציבורי ולעבודת הממשל בנושאים שנמצאים, או ראוי שיימצאו, בראש סדר היום הביטחוני של ישראל.

קהלי המטרה של המכון למחקרי ביטחון לאומי הם דרג מקבלי ההחלטות, מערכת הביטחון, מעצבי דעת קהל בישראל, הקהילה האקדמית העוסקת בתחומי הביטחון בישראל ובעולם והציבור המתעניין באשר הוא.

המכון מפרסם מחקרים שלדעתו ראויים לתשומת הלב הציבורית ושומר על מדיניות נוקשה של אי־משוא פנים. הדעות המובעות בפרסומים הן של המחברים בלבד, ואינן משקפות בהכרח את העמדות של המכון, של נאמניו או של האישים ושל הגופים התומכים בו.

המכון למחקרי ביטחון לאומי

חיים לבנון 40

ת.ד. 39950

רמת אביב

תל אביב 6997556

info@inss.org.il

<http://www.inss.org.il/he>

ISBN: 978-965-7840-16-0

כל הזכויות שמורות © אפריל 2025

עורכות הסדרה: ד"ר ענת קורץ וד"ר גליה לינדנשטראוס, המכון למחקרי ביטחון לאומי

עורכת: מירה ילין

הביא לדפוס: עמר ויקסלבוים, המכון למחקרי ביטחון לאומי

עיצוב גרפי: מיכל סמו קובץ, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל אביב

עיצוב העטיפה: שי ליברובסקי, המכון למחקרי ביטחון לאומי

תמונת העטיפה: Shutterstock (עיבוד: סטודיו INSS)

דפוס: דיגיפריט זהב בע"מ

תוכן העניינים

6	מבוא
11	עקרונות הפעלת טרור בידי מדינות
11	הגדרת טרור וטרור נתמך מדינה
12	המניעים של מדינות לשימוש בטרור ולתמיכה בטרור
14	אופני תמיכה בטרור והפעלת טרור על ידי מדינות
17	שינויים באסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות
19	התפתחות השימוש בטרור על ידי איראן בעשור הראשון אחרי המהפכה
19	השימוש האיראני בטרור ליצוא המהפכה
21	השימוש האיראני בטרור למימוש מדיניות החוץ האיראנית
26	השימוש האיראני בטרור להבטחת שרידות המשטר ויציבותו
28	מגמות במעורבות הישירה של איראן בפיגועי טרור
32	הרחבת ההיקף של ניסיונות הפיגוע
35	הרחבת זירות הפעולה
38	יעדי הפעולות ואופיין
42	המוסדות האחראים על הוצאה לפועל של הטרור האיראני
42	גופים הכפופים למשמרות המהפכה
50	מיניסטריון המודיעין
57	הסתייעות בגורמי חוץ לביצוע פיגועים
57	שימוש בארגונים שלוחים
59	שימוש בארגוני פשיעה ובגורמים פליליים
65	מקרי בוחן של ניסיונות פיגוע איראניים מרכזיים בשנים האחרונות
65	סיכול טרור איראני בקפריסין
68	סיכול פעילות טרור איראנית בטורקיה
70	סיכול טרור איראני בגאורגיה
71	סיכול טרור איראני בארצות הברית
74	סיכום

77	דיפלומטיית החטופים האיראנית
77	מהי דיפלומטיית חטופים?
80	דיפלומטיית החטופים של איראן
88	סיכום – מסקנות והמלצות
93	מקורות

תודות

ברצוננו להודות מקרב לב לשותפינו לעשייה, שסייעו לנו במקצועיות ובנועם להביא את מסע הכתיבה של מזכר זה לסיומו. תודות רבות לד"ר רז צימט ולסימה שיין על ייעוץ וסיוע בענייני תוכן; לעינב גרושקה ולקרן דהן, המתמחות המסורות שנרתמו בכל מאודן לעבודה על המזכר וסייעו באיסוף ובעיבוד הנתונים; תודה מיוחדת לעורכות – ד"ר גליה לינדנשטראוס, ד"ר ענת קורץ ומירה ילין; ואחרונים לפי הסדר אך חשובים עד מאוד – תודה לבני משפחותינו על סבלנותם ועל העידוד והתמיכה במאמצינו להגיע לקו הגמר של המסע המרתק והמלמד שעברנו.

מבוא

מזכר זה בוחן את מדיניות הפעלת הטרור האיראנית תוך התמקדות בחמש השנים האחרונות, שבהן גברה פעילותה של איראן בזירת הטרור הבינלאומי. בתקופה זו הראתה איראן כי היא דבקה בהפעלת טרור בינלאומי בהיקף גיאוגרפי נרחב, תוך נכונות להסתכן בחיכוך עם מדינות רבות על מנת לממש מדיניות אלימה זו. מגמה חמורה זו מחייבת תשומת לב, הן בפני עצמה והן משום שהיא סימן לתעוזת יתר ולהפגנת ביטחון שאיראן חשה בהפרת הנורמות הבינלאומיות וריבונות של מדינות, תוך התעלמות מהדין הבינלאומי. הדבר נכון גם לגבי תחומים צבאיים אחרים שבהם היא מעורבת, כדוגמת תחום הגרעין, תמיכה בצבאות טרור ברחבי המזרח התיכון, ולאחרונה גם בעימות צבאי ישיר עם ישראל.

יש שיטענו כי סוגיית הפעלת הטרור הבינלאומי נדמית כסוגיה צדדית בהשוואה לחומרת מעורבותה של איראן בסוגיות בעלות משמעות אסטרטגית גלובלית ואזורית, דוגמת פיתוח נשק גרעיני על ידה או תמיכה פעילה בצבאות טרור באמצעות מימון, אימון וחימוש באמצעי לחימה מתקדמים מתוחכמים וקטלניים, באיכות ובהיקף העולים על אלה העומדים לרשות מרבית הצבאות בעולם ומאיימים על היציבות האזורית והגלובלית. זאת בפרט על רקע ההסלמה האחרונה בעימות בין איראן לישראל, אשר לראשונה בתולדותיו הגיע לעימות צבאי ישיר עם מתקפות הדדיות של שתי המדינות זו בשטחה של זו.

עם זאת אנו טוענים כי הטרור הבינלאומי שאיראן – באמצעות מנגנוני הביטחון והמודיעין הממוסדים שלה – עומדת מאחוריו ואף מגבירה את השימוש בו מהווה סכנה ברורה, מוחשית ואקוטית, הן כאשר הוא עומד בפני עצמו והן כאשר בוחנים את המדיניות האיראנית המבצעית המצרפית, הכוללת גם את המישורים הצבאיים והאסטרטגיים הנוספים שצוינו ובהם היא פועלת. עד מועד כתיבת שורות אלה סוכלו מרבית ניסיונות הפיגוע בעולם שנעשו בהכוונה ובניהול ישיר של איראן בשנים האחרונות, על אף ריבוי המאמצים והמשאבים שאיראן משקיעה בנושא, אך הדבר אינו מבטיח כי גם הניסיונות הבאים יסוכלו, ויש להבין את המנגנון ואת הגיון הפעולה העומדים מאחוריהם ולבחון את מאפייני השימוש האיראני בטרור על מנת להגביר את הסיכויים לבלימתו.

בבסיס המחקר עומדות שלוש טענות מרכזיות: הראשונה – לאחר שחלה ירידה מסוימת בהיקף השימוש האיראני בטרור הבינלאומי, בשנים האחרונות איראן מגבירה ומרחיבה שוב את היקף הפעולות שלה ואת המשאבים שהיא מקדישה לקידום פעולות טרור, באופן

המאפשר לה מחד גיסא לקדם את האינטרסים והמטרות שלה, אך מאידך גיסא לשמר את מרחב ההכחשה שלה ביחס לאחריותה לפעולות אלו; השנייה – במסגרת הגברה זו פועלת איראן ברחבי העולם תוך התייחסות לכלל המדינות כאל מעין "מגרש משחקים" מקומי שלה, שבו היא רשאית לבצע פעילות טרור מבלי לתת על כך את הדין; הטענה השלישית מתמקדת בשימוש ההולך וגובר שעושה איראן בגורמים פוליטיים מארגוני פשע לביצוע פעולות הטרור שלה – סימן נוסף לזלזול המופגן שלה בנורמות הנהוגות במערכת המדינית הבינלאומית. לצד שלוש טענות אלו נבחן גם את השימוש שעושה איראן ב"דיפלומטיית חטופים" ככלי תומך לחימה, המאפשר לה – במקרים שבהם נלכדים מתכנני פיגועים ומוכח קשר ישיר לאיראן – לחלץ אותם באמצעות סחיטה ולהתנער מאחריותה לאירועים, ובכך להמשיך במדיניות הפעלת הטרור שלה תוך הימנעות מתשלום מחיר על כך.

לשם ביסוס טענות אלו, שני הפרקים הראשונים במזכר מתמקדים בהצגת הרקע והתשתית התאורטית אשר לאורה הוא נכתב. הפרק הראשון סוקר את עקרונות הפעלת הטרור בידי מדינות. במסגרת זו מוצגים המניעים השונים של מדינות לבחור בהפעלת טרור, והמישורים השונים שבהם מדינות יכולות להשתמש באסטרטגיית הפעלת טרור. בהמשך נבחנים השינויים שחלו באסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות בעקבות שינויים טכנולוגיים ושינויים בצרכים של ארגוני הטרור, בהשוואה לעבר.

הפרק השני בוחן בקצרה ובראייה היסטורית את השימוש שעשתה איראן בהפעלת טרור בעשור הראשון של הרפובליקה האסלאמית. הפרק בוחן את המניעים של איראן להשתמש בטרור, את היעדים שאליהם כוון הטרור האיראני וכן את דפוסי הפעולה שאפיינו את השימוש שלה בטרור בתקופה זו.

הפרק השלישי בוחן באופן השוואתי את המגמות המאפיינות את הטרור האיראני בשנים האחרונות. תחילה סוקר הפרק את הגלים והמגמות השונות שאפיינו את השימוש האיראני בטרור עד חמש השנים האחרונות, ולאחר מכן הוא מתמקד במגמות שאפיינו את הפעלת הטרור האיראני בשנים אלו תוך התייחסות להיקף הפעולות, לפיזור הגיאוגרפי שלהן, ליעדיהן ולאופני הוצאתן לפועל.

הפרק הרביעי סוקר את הגופים האיראניים השונים האחראים על הוצאה לפועל של פעולות טרור, ומציג תובנות באשר למבנה ולתחומי האחריות שלהם. תחילה נבחנים גופים הקשורים במשמרות המהפכה, ובפרט ארגון המודיעין של משמרות המהפכה וכוח קודס, האמונים בין היתר על הוצאה לפועל של פעולות טרור מטעם משמרות המהפכה. לאחר מכן מוצגת פעילותו של מיניסטרוני המודיעין האיראני בהקשר של טרור.

בפרק החמישי נבחן השימוש שעושה איראן בגורמי חוץ לביצוע פעולות טרור. תחילה מוצג בקצרה השימוש האיראני בארגונים שלוחים לקידום פיגועים ברחבי העולם, תוך הבחנה של שימוש זה מאופנים אחרים שבהם משתמשת איראן ברשת השלוחים שלה. בהמשך מוצג השימוש האיראני בארגוני פשיעה לקידום פעולות טרור, אשר כאמור צובר תאוצה בפרט בשנים האחרונות.

הפרק השישי מציג בהרחבה מספר מקרי בוחן של ניסיונות פיגוע איראניים בחמש השנים האחרונות, אז כאמור חלה, לטענתנו, האצה ניכרת בפעילות האיראנית. מקרי הבוחן כוללים את פעילות איראן בקפריסין, טורקיה, גאורגיה וארצות הברית. מקרים אלו נבחרו בשל הסיקור התקשורתי הנרחב שזכו לו, אשר אפשר חשיפה והתבוננות מעמיקה בשיטות הפעולה האיראניות. לאור זאת מוצגות בסיכום הפרק דרכי הפעולה האופייניות לטרור האיראני.

הפרק השביעי עוסק בשימוש שעושה איראן בדיפלומטיית חטופים. הפרק נפתח בהסבר קצר על אודות מאפייניה של דיפלומטיית חטופים ככלל, כפי שמדינות שונות בעולם עושות בה שימוש, ולאחר מכן נדון האופן שבו משתמשת איראן בכלי זה. השימוש האיראני בדיפלומטיית החטופים הוא המשך ישיר של פעילות הטרור האיראנית, שכן בשני המקרים פועלת איראן באופן שמשמר עבודה מרחב הכחשה לאופייה הפלילי: בפעילות הטרור – באמצעות הכחשת מעורבותה הישירה, ובדיפלומטיית החטופים באמצעות שימוש במסווה של פעולת אכיפת חוק לגיטימית. יתר על כן, דיפלומטיית החטופים משמשת כלי "תומך לחימה" עבור איראן, שכן היא מאפשרת לה לשחרר פעילים החשודים בטרור ועצורים במדינות מערביות.

הפרק האחרון במזכר מסכם את התובנות המרכזיות שעלו ממנו ומציג המלצות למדיניות רלוונטית, הן על מנת לפעול כנגד הטרור האיראני כשלעצמו והן על מנת לנצל את הטרור האיראני, שכאמור אינו יודע גבולות, כדי להמחיש למדינות נוספות את האיום הגלום באיראן ואת הצורך לפעול נגדה גם במישורים אחרים.

בטרם נצלול לתוכני המזכר, נדרשות מספר הבהרות. ראשית, חשוב להדגיש כי הוא מסתמך על המידע המצוי במקורות גלויים. מידע כזה מטבעו מוגבל, ולעיתים אף מאתגר לדעת את מידת מהימנותו. אומנם ניסינו כמיטב יכולתנו לוודא את אמינות המידע ולהצליב מקורות מידע שונים, אולם יש לזכור מגבלה זו בעת הקריאה. יש גם צורך לתת את הדעת על כך שבמקורות המידע הגלויים לעיתים אין ציון רשמי של איראן כמבצעת הפיגוע, אולם על פי מטרת הפעולה ודפוסי הפעולה האופייניים לה ניתן להסיק כי איראן עומדת מאחוריו.

כמו כן, מקורות גלויים לא תמיד מדייקים ביחס לגופים האיראניים השונים העומדים מאחורי פיגועים, וקשה להסיק מסקנות בדבר חלוקת העבודה בין הגורמים השונים.

לצד סוגיית ההסתמכות על מקורות גלויים יש לתת את הדעת על כך שפעולות רבות סוכלו עוד בשלבים הראשונים של איסוף המידע. בשל כך לא תמיד ידוע היעד המדויק של הפיגוע או אפילו אופי הפיגוע המתוכנן – דבר המקשה לעיתים על סיווג הפעולות הללו.

בבחירה כיצד להתמודד עם אתגרים מתודולוגיים אלו הקפדנו להשתמש אך ורק באירועים שלגביהם יש יותר ממקור מידע אחד, או שמקור המידע הוא בעל אמינות גבוהה, דוגמת כתבי אישום שהוגשו במדינות השונות כנגד מתכנני ומבצעי פיגועים, או הצהרות של גורמים רשמיים במדינות השונות. זאת ועוד, במקרים של סדרת פעולות שנועדו להכשיר את הקרקע לביצוע פעולה ספרנו את כלל הפעולות כאירוע אחד, ולא הפרדנו למשל בין גיוס פעילים, מעקב אחרי מטרות הפיגוע או הוצאתו לפועל. כמו כן, כאשר פעולה מסוימת כוונה כנגד יותר מיעד אחד ספרנו אותה כפעולה אחת, תוך התמקדות במה שהצטייר כיעד המרכזי לפעולה. לבסוף, כאשר הדיווח היה כללי באופיו, למשל ראיונות של גורמי ביטחון המדווחים על מספר פעולות איראניות כנגד מטרות במדינתם, לא מנינו זאת כפעולה נפרדת אלא התמקדנו בפעולות עצמן.

נוסף על כך, נוכח הבחירה להתמקד בפעולות הטרור הבינלאומיות של איראן והקושי בזיהוי הגורמים העומדים מאחוריהן, לא ספרנו מתקפות סייבר המיוחסות לאיראן והן אינן כלולות במחקר. גם לא כללנו פעולות שבוצעו בשטחי ישראל והגדה המערבית אלא רק בזירה הבינלאומית, וזאת על אף מגמת ההאצה הניכרת בפעילות האיראנית בתוך שטח ישראל, שנחשפה במהלך שנת 2024 ועשויה להיות מושא למחקר נפרד. בהתאם להגדרת הטרור שתוצג בפרק השני של מזכר זה, לא ספרנו גם פעולות שכוונו כנגד יעדים צבאיים במובהק.

לצד המגבלות המתודולוגיות של המחקר חשוב להדגיש כי הוא אינו מציג את תמיכת איראן בצבאות הטרור באזור המזרח התיכון, שהם זרוע מרכזית של מדיניות הטרור האיראנית מזה שנים, אלא הוא מתמקד בפעילות הטרור האיראנית בזירה הבינלאומית. אף שאין ספק כי לדבר השפעה גם על יכולתה של איראן לבצע פעולות טרור "קלאסיות", המזכר אינו דן בצורה מעמיקה באופנים שבהם איראן מאמנת, מממנת ומחמשת ארגוני טרור "קלאסיים" דוגמת חזבאללה והחות'ים בתימן, וזאת נוכח היקפו המוגבל והרצון להתמקד בסוגיה שעל הפרק – ייזום, הכוונת וביצוע פיגועי טרור על ידי איראן.

המזכר מציג תמונה שיטתית ומקיפה של פעילות הטרור האיראנית בשנים האחרונות, הגופים המוציאים אותה לפועל – איראניים ואחרים – ומאפייני הפעילות הזו. כל זאת במטרה להראות כי איראן מתנהלת בשנים האחרונות בבריונות בוטה בזירה הבינלאומית ואינה רואה את עצמה כפופה לחוקים ולנורמות המאפיינים את המערכת הבינלאומית המדינתית, ואף עושה כל שביכולתה כדי לחמוק ולהתעלם מהם. לאור זאת מוצע להשתמש בממצאי המחקר כדי להפיצם ברחבי העולם ולהאיר את חזרתה של איראן להתנהל כמדינה סוררת ברחבי העולם וכמפיצת טרור ומשתפת פעולה עם ארגוני פשע בינלאומיים, הסוחטת שחרור אנשי מודיעין המעורבים בפיגועי טרור באמצעות היטפלות לאזרחים זרים חפים מפשע הנקלעים לתחומה ולהישג ידה. זאת במטרה לעודד מדינות נוספות לפעול כנגד התנהלות זו.

עקרונות הפעלת טרור בידי מדינות

המושגים 'טרור נתמך מדינה' או 'מדינה תומכת טרור' הפכו לחלק בלתי נפרד מעולם הטרור הבינלאומי המודרני לפני יותר מחמישה עשורים. תמיכתן של מדינות בטרור, בין בהפעלה ישירה ובין באמצעות שלוחים, היא שנתנה לארגוני הטרור עוצמה ויכולת פעולה שבלעדיה היו מתקשים לשרוד ולתפקד בעוצמה ובהיקפים שהם מפיגנים, ולהגיע למעמד שלהם כיום במערכת היחסים הבינלאומיים. בעשורים הקודמים היו מספר מדינות שנקטו מדיניות אגרסיבית של תמיכת פעילה בארגוני טרור, אשר שירתו את האינטרסים שלהן כשלוחים שלהן, ובהן בלטו לוב, סוריה, עיראק ולפרקים גם מדינות כמו אלג'יריה, סודאן, רפובליקת דרום תימן לשעבר וקובה. כיום נותרה איראן המדינה היחידה והבולטת ביותר שתומכת באינטנסיביות בארגוני טרור רבים ממגוון זרמים אידיאולוגיים, לא רק שיעיים, מפעילה אותם למטרותיה ופועלת ברחבי העולם תוך הפעלת מנגנוני המדינה למימוש ייעוד זה, ואף מפעילה רשתות טרור להוצאה לפועל של פיגועים בהשתתפות אזרחים איראנים, אזרחים בעלי אזרחות כפולה וזרים. פרק זה נועד להניח תשתית תאורטית, שלאורה יתקיים בהמשך הדיון באופן השימוש של איראן באסטרטגיית הפעלת טרור לקידום האינטרסים שלה.

הגדרת טרור וטרור נתמך מדינה

נוכח העובדה שמזכר זה מתמקד בהיבט ספציפי וממוקד של התופעה הרחבה – טרור – בחרנו להשתמש בהגדרה אנליטית כללית ורחבה ככל האפשר לטרור, אשר רוב מאפייניה אינם שנויים במחלוקת. לשם כך אימצנו את ההגדרה למונח טרור של ברוס הופמן, מומחה בעל שם עולמי מאוניברסיטת ג'ורג'טאון לנושא הטרור, באמצעות חמישה מאפיינים עיקריים: מטרותיו ומניעיו של הטרור הם פוליטיים מובהקים; הוא כולל שימוש באלימות או איום בשימוש באלימות; הוא נועד להיות בעל השפעות פסיכולוגיות תודעתיות מרחיקות לכת, מעבר לקורבנות המידיים; הוא מבוצע על ידי ארגונים בעלי שרשרת פיקוד ניתנת לזיהוי, או על ידי רשתות, תאים או יחידים שהושפעו, הונעו, קיבלו השראה או דוגמה מהמטרות האידאולוגיות של ארגון טרור קיים או מנהיגיו; מבוצע על ידי ארגונים תת-מדינתיים או ישויות שאינן מדינות (Hoffman, 2017). עם זאת, בהמשך להגדרתו של הופמן ובהתאם לנושא של מזכר זה, ברור כי טרור מתבצע גם על ידי מדינות, בין במישרין באמצעות סוכניה ובין באמצעות תמיכה בארגונים שיוציאו אותו לפועל, כפי שמפורט בהמשך. על כן,

הרכיבים החשובים בעינינו לצורך הגדרת טרור הם העובדה שהוא נובע ממניעים פוליטיים, משתמש באלימות או מאיים בשימוש בה ומכוון להשיג השפעות פסיכולוגיות נרחבות מעבר לתוצאות הישירות של פעולותיו.

כמו הגדרת הטרור שיש לה מספר גרסאות ודקויות, גם בנושא הגדרת טרור נתמך מדינה (State Sponsored Terrorism) אין קונצנזוס רחב. פול וילקינסון מגדיר טרור נתמך מדינה כמעורבות ישירה או עקיפה של ממשלה, באמצעות קבוצות פורמליות או בלתי פורמליות, ביצירת אלימות פסיכולוגית ופיזית נגד יעדים פוליטיים או נגד מדינה אחרת, לשם השגת יעדים טקטיים ואסטרטגיים שברצונה להשיג (Wilkinson, 1977). כפי שניתן לראות זוהי הגדרה רחבה יחסית, הכוללת בתוכה את המאפיינים הכלליים של טרור כפי שהם מופיעים בהגדרתו לעיל, וכן מגוון צורות שבהן יכולה מדינה להיות מעורבת בפעילות טרור – בין באופן ישיר ובין באמצעות ארגונים שונים. ראוי לציין כי חוקרים רבים משתמשים במונח טרור מדינתי (State Terrorism) על מנת להתייחס להפעלת אלימות או לאיום באלימות שמדינה מיישמת כלפי אזרחיה, או לכל הפחות כלפי יחידים שמחובתה להגן עליהם (Blakeley, 2010). אף שברור כי יש ערך וחשיבות גם לחקר תופעות כאלה של שימוש באלימות על ידי המדינה, ואיראן ללא ספק משתמשת גם באיומים מסוג זה כלפי אזרחיה, למשל במסגרת דיכוי ההפגנות 'אישה, חיים, חירות', הרי סוג זה של טרור מצד מדינה נגד אזרחיה אינו נכלל בהגדרות הטרור או טרור נתמך מדינה, ולכן אינו עומד במוקד מזכר זה וגם לא נתייחס אליו בהרחבה ברקע התאורטי.

טרור יכול להוות כלי נוסף או חלופי לשימוש בכוח צבאי לשם השגת יעדים של מדינה. תרחיש זה מתממש לרוב כאשר המדינה תומכת בפעולות טרור נגד מדינה שעומה היא שרויה במצב לחומה. עם זאת, שימוש בטרור יכול להיעשות גם בין שתי מדינות שאינן מצויות באופן רשמי במצב של עוינות (שי, 2001).

המניעים של מדינות לשימוש בטרור ולתמיכה בטרור

מניעים שונים גורמים למדינות לפנות לשימוש בטרור כאמצעי לקידום המדיניות שלהן. הבנה של מניעים אלו חשובה, שכן היא יכולה לסייע לנו גם להבין מתי מדינה צפויה לפנות לשימוש בטרור לשם קידום המדיניות שלה, כמו גם לקבוע אילו פעולות יכולות להוביל להפסקת השימוש בטרור על ידי מדינות. לרוב אין סיבה אחת ספציפית המניעה מדינות להשתמש בטרור ולתמוך בטרור. עם זאת ניתן להצביע על שלושה סוגים עיקריים של

מניעים לשימוש בטרור: אידיאולוגיה, גורמי פנים ואסטרטגיה. במרבית המקרים ההחלטה לתמוך בטרור נובעת משילוב של מניעים אלו (Byman, 2005b).

עבור מדינות מסוימות אין ספק כי אידיאולוגיה, בעיקר כזו המתבססת על העבר כדי להחיות בשורה ישנה, או שואפת להפיץ בשורה חדשנית אם כי פונדמנטליסטית, דוגמת קומוניזם או אידיאולוגיה דתית, ממלאת תפקיד משמעותי בהחלטה לפעול באמצעות טרור, לפחות בתחילת הדרך. מדינות רבות שואפת לייצא את האידיאולוגיה ואת המערכת הפוליטית שלהן, והן משתמשות בטרור ובארגוני טרור ככלי שרת למימוש מטרה זו. ארגוני הטרור נתפסים במקרים כאלה כמעין חיל חלוץ שיוביל להקמת מדינה אסלאמית, מרקסיסטית או תפיסה מהפכנית אחרת (Byman, 2005b). דוגמאות לכך ניתן למצוא למשל באופן שבו שליט לוב, מועמר קדאפי, תמך בטרור והפעיל אותו לאחר עלייתו לשלטון, במטרה לעודד מהפכות בעולם הערבי ובאפריקה. דוגמה נוספת היא התמיכה הסינית בטרור בימיו של מאו דזה דונג (שליט סין בשנים 1949-1976), אשר שיתף פעולה עם ארגוני טרור שונים בעלי תפיסת עולם קומוניסטית ברחבי העולם, לעיתים כחלק מן התחרות של סין עם ברית המועצות (Byman, 2023).

מדינות אחרות תומכות בטרור כצורה של קידום מדיניות פוליטית פנימית. תפיסה זו נפוצה בעיקר בקרב משטרים השואפים להמחיש לאזרחיהם כי הם תומכים בארגונים המקדמים סוגיות שהן בעלות חשיבות עבורם, דבר המסייע להם להגביר את הפופולריות שלהם מבית. דוגמה לכך ניתן לראות למשל בתמיכתו של משטר חאפז אל-אסד (שליט סוריה בשנים 1970-2000) בעבר בארגונים פלסטיניים, דבר שאפשר לו להפגין את מחויבותו לסוגיה הפלסטינית ובכך לצבור תמיכה נוספת דווקא בקרב אזרחיו (Byman, 2023). לעיתים נדירות יותר משתמשים משטרים בארגוני טרור גם על מנת לפעול נגד מתנגדים מבית (Byman, 2005b). לעיתים התמיכה בטרור משמשת את המשטר לשם חיסול יריבים פוליטיים פנימיים או אויבים זרים (Byman, 2023). כך נהגו לוב וסוריה בעבר, ואיראן נוהגת כך מאז עלה רוחאללה ח'ומייני לשלטון.

עם זאת, אין ספק כי המניעים הבולטים ביותר הם מניעים אסטרטגיים. הטרור מאפשר למדינות לאלץ את יריבותיהן להשקיע משאבים וכוחות צבאיים בסיכולו, וגם מושך תשומת לב בינלאומית לדרישותיהן. מדינות רבות משתמשות בטרור ככלי זול להקרנת עוצמה, דבר המקנה להן השפעה הרחק מגבולותיהן. כך למשל, עבור מדינות עולם שלישי רבות מתן סיוע לארגוני טרור יכול להיות דרך יעילה וחולה לבטא את כוחן ולהשיג השפעה (David, 1991). במקרים רבים מדינות פונות לתמיכה בארגוני טרור כאשר עומדות לרשותן מעט

אופציות צבאיות קונוונציונליות, או כאשר הן סבורות כי טרור עשוי להיות אפקטיבי בהשגת יעדים שעימות צבאי ישיר לא בהכרח יוביל להשגתם, דוגמת ערעור היציבות הפוליטית במדינת היעד או פגיעה בקשריה הדיפלומטיים והכלכליים עם מדינות אחרות (שי, 2001; Byman, 2005b, 2023). לבסוף, תמיכה בטרור מאפשרת, לפחות באופן תאורטי, יכולת הכחשה. זו מאפשרת למדינות להעביר מסרים אלימים מבלי לשאת באחריות, וכפועל יוצא מכך גם מבלי לשלם מחיר (שוויצר, 1986), שהוא כבד מהתועלת. לפיכך ניתן לראות כי אפילו כאשר מדינות התחילו לתמוך בארגוני טרור מסיבות אידיאולוגיות, לעיתים קרובות שיקולים אסטרטגיים צברו חשיבות גוברת במהלך התמיכה.

אופני תמיכה בטרור והפעלת טרור על ידי מדינות

אסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות יכולה ללבוש צורות שונות. ההבחנה הבסיסית ביותר היא בין טרור המתבצע כפעילות ישירה של המדינה, המפעילה את סוכניה או גורמים רשמיים שלה בפעולות המוגדרות כטרור, לבין הפעלת טרור עקיפה שבאה לידי ביטוי בתמיכה של המדינה בארגוני טרור. זאת ועוד, מדינות יכולות לתמוך בטרור בצורה פסיבית, למשל באמצעות העלמת עין מכך שארגוני טרור מתאמנים, מתארגנים ולעיתים אף מתכננים פעילות מתוך שטחן. תמיכה כזו נובעת ממניעים שונים מאלו המאפיינים תמיכה ישירה ואקטיבית בטרור. כך למשל, משטרים עשויים לבחור בהעלמת עין כזו משום שהציבור במדינתם תומך באג'נדה של ארגוני הטרור הרלוונטיים, או בשל היעדר איום ישיר על אותם משטרים. סיבה נוספת יכולה להיות עלויות נמוכות עבור המשטר שבוחר להעלים עין מפעילות ארגון הטרור (Byman, 2005a). אכן, מדינות שונות בוחרות באסטרטגיות שונות להפעלת טרור אך יש גם מדינות, איראן למשל, המשלבות בין מגוון צורות של הפעלת טרור.

טרור מדינתי המתבטא בפעילות ישירה של המדינה מתייחס לאירועים שבהם המדינה, באמצעות סוכניה, שירותי הביטחון שלה וכוחותיה הצבאיים, מבצעת מתקפות טרור על מנת לקדם את האינטרסים שלה. לעיתים מדינות מפעילות טרור באמצעות סוכניהן באופן ישיר, על מנת להתמודד עם מתנגדי משטר. גם איראן, כפי שעוד יורחב בהמשך מזכר זה, משתמשת לעיתים קרובות בגורמי משטר לביצוע פעולות טרור.

לתמיכה מדינתית בארגוני טרור יכולות להיות דרגות שונות. בקצה אחד של הקשת ניתן למצוא מקרים שבהם מדינה מקימה למעשה ארגון טרור שיוציא לפועל את מטרותיה. למשל, במסגרת פעולתה של לוב כמדינה תומכת טרור הקים קדאפי בעצמו ארגון טרור

פלסטיני בשם 'ארגון הנוער הבינלאומי הערבי' (ANYO), שפעל זמן קצר כביכול בשם העם הפלסטיני וביצע מספר פיגועי טרור רצחניים בראשית שנות ה-70, וארגון א-צאעקה הוקם על ידי הנשיא הסורי חאפז אל-אסד (מררי ואלעד, 1986).

בהמשך הקשת ניתן למצוא מדינות שתומכות בארגוני טרור קיימים בדרגות שונות של תמיכה וסיוע. ראוי לציין כי ניתן לדרג מדינות התומכות בארגוני טרור קיימים הן בהתייחס לסוג התמיכה או לרמת התמיכה שאותה מציעות המדינות והן בהתייחס להיקפה. מדינה יכולה לתמוך בארגוני טרור בהיקף מצומצם אך ברמות רבות, ולחלופין, לתמוך בארגון ברמה אחת בלבד אך בהיקף נרחב.

ברמה הבסיסית ביותר מדינות יכולות לספק תמיכה אידיאולוגית לארגוני טרור, למשל באמצעות אינדוקטרינציה פוליטית, דתית או אידיאולוגית על ידי סוכנים או מוסדות של המדינה עבור אנשי הארגון. זאת בין היתר משום ששיתוף הפעולה בין המדינה לארגון הטרור מתקיים על פי רוב על בסיס הזדהות כלשהי, דתית, אידיאולוגית או פוליטית, ולעיתים גם על בסיס אינטרסים משותפים (שי, 2001). הדבר נכון בייחוד במקרה של מדינות מהפכניות השואפות לייצא את האידיאולוגיה של המהפכה שלהן, דוגמת ברית המועצות לשעבר והאידיאולוגיה הקומוניסטית, או איראן והאידיאולוגיה הח'ומייניסטית. בהקשר זה ניתן להזכיר את החזית העממית לשחרור פלסטין, אשר זכתה לתמיכה נרחבת מצד ברית המועצות לשעבר (מררי ואלעד, 1986).

רמה גבוהה יותר של תמיכה יכולה לבוא לידי ביטוי למשל בסיוע כלכלי, כאשר המדינה התומכת בטרור מקצה משאבים לארגון טרור על מנת לאפשר את פעילותו (Ganor, 1997). כך למשל לוב תמכה בעבר כלכלית (כמו גם בדרכים נוספות) בשורה ארוכה של ארגונים, ובהם ארגונים אירופיים כמו IRA, FLNC, הבריגדות האדומות, אקסיון דירקט, סיעת הצבא האדום הגרמני והצבא האדום היפני, ארגוני טרור דרום-אמריקאיים וארגוני טרור פלסטיניים (שוויצר, 2004; Byman, 2005b).

נדבך נוסף וגבוה אף יותר של תמיכה מתממש כאשר מדינה מעניקה לארגון טרור לא רק סיוע כלכלי אלא גם סיוע צבאי של ממש. סיוע כזה עשוי לכלול אמצעי לחימה, אימונים צבאיים והכשרות פיקודיות וטקטיות. סיוע כזה יכול לכלול גם הכשרה בידע טכנולוגי מתקדם (שוויצר, 1986). לסיוע כזה עשויה להיות משמעות ניכרת, שכן פעמים רבות המגויסים לארגוני טרור הם אנשים חסרי הכשרה בלחימה וחסרי מיומנויות הנדרשות לשם ביצוע פעולות טרור. איראן למשל העניקה הכשרה לפעילי חזבאללה, ואף השתמשה בפעילי חזבאללה על מנת לאמן ולהכשיר פעילי טרור פלסטינים ומארגונים קיצוניים אחרים

(Byman, 2005b). דוגמה נוספת לכך היא לוב, שאימנה בתחומה מחבלים פלסטינים לקראת יציאה לפיגועים, דוגמת החזית לשחרור פלסטין בפיגוע בניצנים ב-1990. רמה גבוהה אף יותר של תמיכה יכולה לבוא לידי ביטוי בתמיכה מבצעית. תמיכה כזו משמעה סיוע ישיר של המדינה בביצוע פעולות ספציפיות. כך למשל מדינות יכולות לספק לפעילי ארגוני טרור מסמכים מזויפים שיאפשרו להם להתנייד בין מדינות, אמצעי לחימה מיוחדים לביצוע פעולה נקודתית וכמובן מקום מקלט לאחר ביצוע הפעולה. כך למשל עיראק סיפקה בעבר אמצעי לחימה כמו גם מקום מקלט לשורת ארגונים אנטי-איראניים ואנטי-טורקיים. קיימים גם דיווחים שלפיהם סוריה סייעה לחזבאללה במתן מידע מודיעיני בהתקפותיו על הכוחות האמריקאיים בביירות ב-1983 (Byman, 2005b). דוגמה נוספת לרמת סיוע זו ניתן למצוא במעורבות הישירה של המודיעין הלובי בהתקפות ספציפיות שביצע ארגון 'פתח - המועצה המהפכנית' של אבו נדאל (מקים הארגון) בחו"ל ובסיוע להתקפות אלו, שעמן ניתן למנות בין היתר את חטיפת מטוס Egypt Air ב-1985, תקיפת דלפקי אל על ברומא ובווינה באותה השנה וחטיפת המטוסים של חברת פאן אמריקן לקראצ' ב-1986 (מררי ואלעד, 1986).

הקטגוריה הבאה של מעורבות מדינות בטרור נוגעת לייזום ולהכוונת פעולות טרור. בקטגוריה זו נכללים מקרים שבהם מדינה תומכת טרור אינה מגבילה את עצמה לתמיכה בארגון טרור אלא היא יוזמת בעצמה את המתקפות, מציבה את מטרותיהן ומכווניה אותן. לעיתים מדינות תומכות טרור מפעילות ארגוני טרור בפיגועים ספציפיים, אשר משרתים אינטרסים של המדינה התומכת. במקרה כזה ארגון הטרור משמש שליח של המדינה ואמצעי למימוש מטרותיה (שויצר, 1986). דוגמה לפעולה מסוג זה היא הפיגוע שבוצע ב-1986 במועדון לה בל בברלין, בשליחות לוב.

לצד דרכי תמיכה אלו יש לציין כי מדינות גם יכולות להעניק לארגוני טרור תמיכה דיפלומטית. תמיכה כזו משמעה שימוש בהשפעה וביקרה של המדינה כדי לתמוך ולקדם באופן רשמי ארגון טרור, או את המטרה שבשמה הוא נלחם. תמיכה כזו יכולה לסייע לארגון ולמטרתו לקבל לגיטימציה בינלאומית, ובאמצעותה לגייס אנשים ומשאבים. דוגמה לתמיכה כזו ניתן לראות בהתגייסות של מדינות ערביות שונות לטובת ארגוני הטרור הפלסטיניים (Byman, 2005b).

חשוב לציין כי כאשר מדינה תומכת בארגון טרור, מערכת היחסים ביניהם היא דינמית ויש לה מגוון רחב של השלכות. מחד גיסא, תמיכה מדינית משדרגת את היכולות של ארגוני טרור. מאידך גיסא, תמיכה כזו יכולה להוביל גם לריסון של ארגון הטרור בהתאם

לאינטרסים של המדינה התומכת בו. זאת ועוד, המדינה תומכת הטרור שואפת לעיתים לשלוט בארגון הטרור, דבר שעשוי להוביל אותה לתמוך בארגונים מתחרים (Byman, 2005b). כך למשל סוריה תמכה משנת 1983 במורדי פתח בהנהגת אבו מוסא, על רקע ביקורתה על התנהלותו של יאסר ערפאת (מנהיג אש"ף דאז).

מנגד, ארגוני טרור הנתמכים על ידי מדינות אינם כחומר ביד היוצר התומך בהם, ולעיתים מזומנות יש להם גם אינטרסים משלהם (Byman, 2005b). כך למשל, אף שחזבאללה נתפס תכופות ככלי בידי המשטר האיראני, גם גורמים אחרים משפיעים על מדיניותו של הארגון ועל אופן פעולתו, ולא ניתן להתייחס אליו כאל כלי איראני בלבד (שוויצר ועמיתותיו, 2023). המחתרת הבסקית ETA וה-IRA האירי אומנם זכו לתמיכתה של לוב, אך הן קידמו מדיניות עצמאית נגד ספרד ובריטניה, בהתאמה.

שינויים באסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות

ראוי לציין כי שינויים טכנולוגיים ושינויים בצרכים של ארגוני טרור הובילו לכך שאסטרטגיית הפעלת טרור על ידי מדינות כיום שונה מבעבר, ויש שיטענו כי במקרים מסוימים היא אף קלה יותר ליישום. כפי שצוין, אחד המניעים לבחירה בטרור כאסטרטגיית פעולה הוא מרחב ההכחשה שהוא מאפשר. למרחב הקיברנטי יש כיום פוטנציאל נוסף להסתרת מעורבות מדינתית, ועל כן מדינות רבות בוחרות להשתמש במתקפות סייבר כחלק מאסטרטגיית הפעלת הטרור שלהן, וביניהן ניתן למנות את סין, ישראל, קוריאה הצפונית, רוסיה וארצות הברית (Byman, 2022). אף שגם איראן מעורבת לעיתים במתקפות סייבר, הרי כפי שהגדרנו במבוא, מזכר זה מתמקד בצורות ה"קלאסיות" של הפעלת טרור על ידי איראן, ועל כן לא נרחיב בסוגיה זו.

דוגמה נוספת לשינוי שחל באסטרטגיית הפעלת הטרור נגזרת כאמור מהשינויים בצרכים של ארגוני הטרור. כיום קל לארגוני טרור להשיג חומרי נפץ ואמצעי לחימה יותר מבעבר, ועל כן הערך של תמיכה מדינתית בהשגת כלי נשק בלתי מתוחכמים נמוך יותר מבעבר, אף כי לתמיכה מדינתית יש עדיין משמעות ניכרת בכל הנוגע להשגת מערכות מתקדמות, כגון טילים בליסטיים (Byman, 2022). בהקשר זה ניתן לציין למשל את הסיוע הנרחב של איראן לחזבאללה במימון ובהעברת אמצעי לחימה מתקדמים ביותר ובהיקפים גדולים, שנמצאים רק ברשות מדינות מתקדמות. כך חזבאללה הצטייד בכמות רבה של טילים מדויקים וכטב"מים מתקדמים באיכות גבוהה ביותר, שהפכו את ארגון הטרור לצבא "טרורילה" (טרור ולוחמת גרילה) מתקדם ביותר (שוויצר, 2009). ברור כי ללא תמיכת איראן,

חזבאללה וחמאס ואפילו ארגון הג'האד האסלאמי היו נשארים ארגוני טרור רצחניים ויעילים, אבל לא היו משתדרגים לרמת הכשירות הצבאית-מלחמתית-טרוריסטית שהם מפגינים, ולא היה עומד לרשותם ציוד משוכלל בהיקפים וברמה הטכנולוגית המאפיינים אותם כיום. שיפורים טכנולוגיים גם מקילים על ארגוני הטרור בגיוס פעילים ותומכים, נוכח תפוצתן הרחבה של הרשתות החברתיות והגלובליזציה של התקשורת ככלל. ניתן לראות זאת למשל בגיוס של לוחמים זרים לדאע"ש על מנת להילחם ברחבי סוריה, או בנהירה של לוחמים זרים לאוקראינה להילחם בפלישה הרוסית (אף כי היו גם לוחמים זרים שהצטרפו לכוחות הלוחמים לצד רוסיה). כיוון שכך, גם במקרה זה ארגוני הטרור זקוקים פחות לסיוען של מדינות בגיוס פעילים ותומכים (Byman, 2022).

התפתחות השימוש בטרור על ידי איראן בעשור הראשון אחרי המהפכה

מאז המהפכה האסלאמית ב־1979 השתמשה איראן בטרור כאחד הכלים המרכזיים העומדים לרשותה. במהלך השנים איראן חימשה, אימנה, מימנה, ארגנה ותמכה במגוון ארגוני טרור ברחבי העולם, וגם ביצעה פעולות טרור ישירות באמצעות סוכניה. התמיכה האיראנית בטרור לא הוגבלה למדינות הסמוכות לה גיאוגרפית אלא כללה גם מעורבות בטרור במדינות רבות הרחוקות מגבולותיה, ובכללן מדינות במזרח התיכון, אירופה, אסיה, דרום אמריקה ועוד. פרק זה סוקר את השימוש שעשתה איראן בטרור בעשור הראשון של הרפובליקה האסלאמית, ואת היעדים שביקשה להשיג באמצעותו. חשוב להדגיש למן ההתחלה כי השימוש בטרור ככלי למימוש יעדים ומטרות של המשטר האיראני בוצע תכופות במקביל ולצד קידום יעדים אלו גם באמצעים אחרים, הנתפסים כלגיטימיים יותר, דוגמת פעילות דיפלומטית.

המטרות שביקשה איראן לקדם באמצעות הפעלת טרור שזורות זו בזו. בין מטרות אלו, כפי שנרחיב להלן, ניתן למצוא מטרות אידיאולוגיות דתיות והתלהבות מהפכנית, הנוגעות בין היתר ליצוא המהפכה האסלאמית ולקידום תפיסת עולמו של ח'ומייני, אשר הציבה את הג'האד ואת "ההקרבה העצמית" בקדמת החזית האידיאולוגית; קידום מדיניות החוץ האיראנית, בפרט במקרים שבהם לא הצליחה לעשות זאת בדרכי שלום; מימוש אינטרסים מול מדינות עוינות בזירה האזורית ובזירה הבינלאומית; מטרות הנוגעות להבטחת שרידות המשטר ויציבותו. ניתן לראות בקלות כיצד מטרות שונות משתלבות זו בזו. למשל, יצוא המהפכה האסלאמית משתלב פעמים רבות גם בפעילות האיראנית כנגד שכנותיה, או שהבטחת שרידות המשטר נעשית גם באמצעות פעילות מול מדינות עוינות בזירה האזורית והבינלאומית.

השימוש האיראני בטרור ליצוא המהפכה

בעקבות המהפכה האסלאמית ב־1979 סימן לעצמו המשטר האיראני את יצוא המהפכה כאחת מן המטרות המרכזיות של מדיניות החוץ שלו. לתפיסתם של אנשי הדת שהנהיגו את איראן, תמיכה במהפכנות במדינות נוספות הייתה חלק מחובתו המהפכנית של המשטר. הטרור שימש כלי יעיל וזמין לקידום האינטרסים של איראן המהפכנית, בכסות של תמיכה

בארגוני שחרור ו"התנגדות". כפי שאמר המנהיג העליון האיראני האייתולה ח'ומייני, זמן קצר לאחר עלייתו לשלטון: "עלינו לנסות לייצא את המהפכה שלנו לעולם [...] אנו נתעמת עם העולם באמצעות האידיאולוגיה שלנו" (Byman, 2008, p. 170). חוקת המשטר האסלאמי וכתב ההקמה של משמרות המהפכה מסמיכים את הארגון לתמוך ב"תנועות שוחרות חופש" כדי לייצא את המהפכה האסלאמית אל מחוץ לאיראן (מנשרוף, 2019). רז צימט מצביע על שלוש גישות מרכזיות שהתפתחו בשנות ה-80 ביחס לתפיסת יצוא המהפכה. על פי הגישה הראשונה יש להפיץ את ערכי המהפכה רק במסגרת גבולותיה הלאומיים של איראן. גישה נוספת תמכה בעקרון יצוא המהפכה, אך דגלה בכך שהדרך הנכונה לממש עיקרון זה היא באמצעות כינון אומת מופת בתוך איראן, שתהווה מודל לחיקוי עבור חברות אחרות. גישה שלישית, שמרבית תומכיה היו אנשי דת רדיקלים, סברה כי יש לייצא את המהפכה גם אל מחוץ לגבולות איראן, וכי יש לעשות זאת באמצעות מערכה מתמשכת נגד "משטרים מדכאים" באזור תוך שימוש בכל היכולות העומדות לרשות איראן, ובכלל זה גם שימוש בכוח ואספקת אמצעי לחימה לתנועות שחרור אסלאמיסטיות. לאחר ההשתלטות על השגרירות האמריקאית בטהראן בנובמבר 1979 התחזק כוחם של תומכי הגישה השלישית – דבר שהתבטא בין היתר בשימוש ובתמיכה בטרור ליצוא המהפכה (צימט, 2024א).

כאמור, איראן שילבה מגוון אמצעים ליצוא המהפכה, וביניהם הצגתה כתבנית לחיקוי, פעילות הסברתית ותעמולה נרחבת, אך גם תמיכה בטרור ואף שימוש בו. נוסף על ביצוע פעולות טרור בעצמה, איראן עודדה תנועות רדיקליות ואף סייעה בהקמת תנועות אסלאמיות מהפכניות ואף שיגרה כוחות של משמרות המהפכה ללבנון לצורך הקמת מיליציה שיעית מקומית שתלך בדרכה. מספר מכשולים גרמו לכך שתפיסתו של ח'ומייני לא הצליחה להשיג השפעה ניכרת או להפוך לזרם מוביל באסלאם באמצעות הסברה ותעמולה. עם מכשולים אלה ניתן למנות בין היתר את כישלונם של המשטר המהפכני באיראן בהתמודדות עם בעיות הכלכלה והחברה של איראן, אשר גרמו לכך שהוא לא נתפס כמודל טוב לחיקוי. זאת ועוד, משטרים במדינות מוסלמיות חששו מהתעצמותן של תנועות דתיות רדיקליות ולכן פעלו נגדן ביד קשה. כמו כן, קידום רעיונותיו של ח'ומייני נתקל בקושי אובייקטיבי, שנבע מכך שהוא אומץ על ידי מיעוט שיעי בעולם מוסלמי שרובו סוני. מכשולים אלה הובילו לכך שהפעילות המחתרתית להפצת הרעיון הח'ומייניסטי והשימוש בטרור הפכו בהדרגה לכלים מרכזיים להשגת יעדי המשטר האיראני (שי, 2001).

בהתאם לתפיסת עולמו של ח'ומייני, הוא ביקש להתעלם מההבדלים הדתיים בין הסונים לשיעים ומהחלוקה הלאומית, ובמקום זאת שאף ליצור כוח אסלאמי מהפכני ומלוכד. תפיסה זו שימשה בראייתו הצדקה להתערבות בענייניהן הפנימיים של מדינות וחברות מוסלמיות אחרות (שי, 2001). אף שכלפי חוץ טענה איראן כי היא מכבדת את ריבונותם של המשטרים הסונים במזרח התיכון, בפועל היא חתרה נגדם כדי להחליף אותם במשטרים אסלאמיסטיים והפרה באופן בוטה את ריבונותם, כפי שניתן לראות למשל בניסיונות ההפיכה הכושלים בבחריין ב־1981 ובכווית ב־1985 (מנשרוף, 2019). נוסף על כך פעלה איראן ליצוא המהפכה ולהקמת מיליציות שיעיות גם במדינות כמו בחריין, אזרבייג'ן, פקיסטן, אפגניסטן ותימן (מרכז המידע למודיעין ולטרור, 2012).

נוסף על חשיבות יצוא המהפכה באמצעות טרור, ראוי לציין כי איראן שלאחר המהפכה התבססה על תפיסת עולמו ותורתו האסלאמית של ח'ומייני. תפיסה זו, מעבר להיותה אקטיביסטית ודוגלת ב"אלימות מהפכנית", הציבה את הג'האד ואת "ההקרבה העצמית" (איסתישהאדיה) בקדמת החזית האידאולוגית. היא השתמשה בתפיסה זו במלחמה בעיראק והמשיכה בעידוד ובתמיכה בפיגועי התאבדות, שהפכו בשנות ה־80 למאפיין עיקרי של פעולות הטרור של השיעים בלבנון בהשראה איראנית (המרכז למורשת המודיעין, 2003). ח'ומייני השתמש בקרב כרבלא ובמורשת נכדו של מוחמד חוסיין אבן עלי, אשר לו מעמד מרכזי בתפיסה השיעית, על מנת להנדס תרבות המקדשת הקרבה עצמית כדי לקדם את מטרותיו. הוא ניצל כל הזדמנות שעמדה לרשותו להאדרת הדוקטרינה שלו, התומכת במוות והרס, והשתמש באמצעי התקשורת ובדרשות יום השישי כבמה להפצת תפיסתו. כפועל יוצא מכך הפכו פיגועי התאבדות לרכיב מרכזי באסטרטגיה האיראנית, הן במסגרת מלחמת איראן-עיראק והן במסגרת מתקפות הטרור שקידמה איראן, וביניהן פעולות השיעים בלבנון (Zahed, 2017). תרומתו של חזבאללה, בהשראת מהפכת ח'ומייני, להפצת טרור המתאבדים המודרני התבטאה בכך שהוא שהיה הראשון ששילב אותו בפעולות של ארגוני הטרור בעולם. ברבות השנים הפך טרור המתאבדים למקור לחיקוי וליצוא התופעה גם לארגונים אחרים בעולם (שוויצר וגולדשטיין פרבר, 2005).

השימוש האיראני בטרור למימוש מדיניות החוץ האיראנית

לצד הפצת המהפכה האסלאמית, איראן השתמשה בטרור לצורך מימוש מדיניות החוץ שלה, בפרט במקרים שבהם לא הצליחה להשיג את יעדיה באמצעות הערוצים הדיפלומטיים המקובלים. עיתוי פעולות הטרור נבחר בקפידה על מנת להשפיע על תהליכים פוליטיים

במהלך משא ומתן, או לקדם או לפתוח במשא ומתן כזה. חשוב להדגיש בהקשר זה כי אף שפעילות הטרור האיראנית נתפסת לרוב כנגזרת מיעדים פרגמטיים הנוגעים לקידום האינטרסים האיראניים, יש גורמים חשובים נוספים המשפיעים על עיצובה. השימוש בטרור בזירה הבינלאומית היה אחד מסלעי המחלוקת בקרב מנהיגות המשטר האיראני בין ה"מתונים" ובין ה"רדיקלים", אשר תומכים במאבק בלתי מתפשר כנגד אויבי המשטר, ולכן תומכים בשימוש נרחב יותר בכלי הטרור. לפיכך, היקף ומטרות השימוש בטרור שיקפו במידה רבה גם מאבקי כוח פנים-איראניים בין גורמים שונים בקרב המשטר. כפועל יוצא מכך איראן אימצה לעיתים קרובות מדיניות אמביוולנטית, שבמסגרתה המתונים הביעו תמיכה במשא ומתן ובפשרות בעוד הגורמים הרדיקלים המשיכו לבצע פעולות טרור, לעיתים אף במטרה לחתור תחת פעולותיהם של המתונים. המדיניות האמביוולנטית הזו העניקה לאיראן את הגמישות בתמרוניה הפוליטיים במסגרת משא ומתן – דבר שהקשה על יריביה לתמוך במדיניות נוקשה כלפיה, שעשויה הייתה להיות תגובה הולמת לשימוש האיראני בטרור (Shay, 2014).

לצד זאת השתמשה איראן בטרור גם למימוש אינטרסים במדינות עוינות בזירה האזורית ובזירה הבינלאומית, שלא במסגרת משא ומתן. בשל כך, מייד אחרי המהפכה התמקדה איראן בשיתוף פעולה עם תנועות שיעיות ברחבי העולם. במדינות מוסלמיות רבות היו השיעים קהילה מופלית ומדוכאת, והמהפכה האיראנית העניקה לרבים מהם השראה לנקוט פעולה ולפנות לאיראן לשם תמיכה. כך תמכה איראן בארגונים שיעיים בעיראק, בבחריין, בערב הסעודית, בפקיסטן, בכווית ובמדינות נוספות (Byman, 2008). אף שלא בכל המקרים כללה תמיכה זו שימוש בטרור, פעמים רבות היא הובילה לכך. דוגמה בולטת היא לבנון, שם עלה בידי איראן להקים את חזבאללה, שהפך במהלך השנים מארגון טרור שולי לכוח צבאי סמי-מדינתי ובעל יכולת צבאית ניכרת מול ישראל מחד גיסא, והשפעה ניכרת על הפוליטיקה הפנים-לבנונית מאידך גיסא. חזבאללה גם גייס, אימן והוביל ארגוני טרור אחרים בסוריה, בעיראק, בתימן ובניגריה. במהלך שנות ה-80 היה חזבאללה מעורב בפיוגעי תופת רבים בלבנון, שהבולט ביניהם בוצע נגד בסיס הנחתים האמריקאי בבירות ומטה הכוח הצרפתי בעיר (אוקטובר 1983), וכן בחטיפת אזרחים אמריקאים, זאת לצד מלחמתו בישראל ובנוכחות הישראלית בלבנון (Silinsky, 2021).

פעולותיה של איראן עוררו כמובן עוינות רבה מצד שכנותיה, אשר בתגובה גינו אותה, צמצמו או הקפאו את המסחר עימה, יצרו בריתות אנטי-איראניות וככלל נקטו צעדים שנועדו להחליש ולבודד את המשטר החדש. זאת נוסף על תמיכתן של מדינות אלו בעיראק

במאבק במפרץ. הדבר הוביל ליצירת יריבות אסטרטגית בין איראן לבין רבות משכנותיה, כאשר טרור וחתרנות היו כלי הנשק העיקרי שעמד לרשות איראן. בשלב זה השתמשה איראן בתמיכתה בתנועות חתרניות לא רק להפצת המהפכה האסלאמית ולחתימה תחת משטרים לא לגיטימיים, אלא גם ככלי שימושי במאבקה עם שכנותיה (Byman, 2008). במובן זה ניתן לראות בטרור כלי משלים לכלים האחרים שעמדו לרשות המשטר האיראני בקידום האינטרסים שלו, בחלק מהמקרים לצד פעולות דיפלומטיות, במקרים אחרים ובפרט מול משטרים עוינים – כחלופה להן.

עיקר פעילות הטרור האיראנית בהקשר זה כוונה נגד ערב הסעודית וכווית, שבהן בוצעו פיגועים רבים על ידי שיעים מקומיים, וכן נגד יעדים של מדינות אלה ברחבי העולם. בחלק ניכר מן המקרים לא ניתן היה להוכיח מעל לכל ספק מעורבות איראנית ישירה – דבר שממילא אפשר לאיראן להכחיש את מעורבותה ולקיים, פורמלית לפחות, קשרים דיפלומטיים עם מדינות אלו לצד פעילותה החשאית. דוגמאות לפעולות אלה הן בין היתר פיצוץ מכוניות תופת בסמוך לשגרירויות צרפת וארצות הברית בכווית, לצד פיצוץ מטעני חבלה במתקנים ציבוריים כווייתיים בדצמבר 1983 (שבוצע במעורבות של אנשי חזבאללה). דוגמה נוספת היא חטיפת מטוס כוויית בדצמבר 1984 על ידי חזבאללה והנחתתו בטהראן. כמו כן ניתן לציין סדרת פיגועים באמצעות מטעני חבלה, אשר בוצעו על ידי סוכנים איראנים בשמות כיסוי שונים ימים ספורים לפני כינוס הוועידה האסלאמית בכוויית בינואר 1987, וכן את פיצוץ המטען במכוניתו של שגריר ערב הסעודית במרוקו ב־1987, שסוכנים איראנים קיבלו עליו אחריות. דוגמאות נוספות כוללות פיצוץ מתקן גז של חברת Aramco בערב הסעודית באוגוסט 1987, פיצוץ מטען חבלה ב־8 בספטמבר ליד הבנק הסעודי בפרז וב־10 בספטמבר ליד הבנק הכווייתי צרפתי. במארס־אפריל 1988 בוצעה סדרת פיגועים נגד משרדיה של חברת התעופה הסעודית במדינות אחדות במזרח הרחוק. קיימות דוגמאות רבות נוספות (שי, 2001).

ראוי גם להזכיר כי איראן השתמשה בטרור ככלי מסייע במאבק הצבאי נגד עיראק כחלק ממלחמתה נגדה ונגד בעלות בריתה. הטרור סייע בהקשר זה בשתי רמות. ראשית, ביצוע פעולות טרור נגד יעדים עיראקיים בעיראק וברחבי העולם, ושנית, פגיעה במטרות של מדינות המזוהות כמסייעות למאמץ המלחמתי העיראקי, כגון צרפת (המרכז למורשת המודיעין, 2003).

זאת ועוד, במהלך מלחמת איראן־עיראק הייתה איראן מעורבת גם במה שניתן להגדיר 'טרור ימי'. במהלך המלחמה תקפו ספינות איראניות כלי שיט מסחריים במפרץ. איראן אף

הטמינה מוקשים במימי נתיבי הסחר. לרוב התייחסו לטקטיקות אלו כאל פעולות מלחמה, והן לא שוקללו בהאשמות כלפי איראן בטרור. עם זאת ניתן לראות בפעולות אלו סוג של טרור ימי, משום שהן בוצעו על ידי אנשים שלא לבשו מדים וכוונו כלפי אזרחים לא חמושים של מדינות שאינן מעורבות במלחמה. פעולות אלו מעידות על נכונותה של איראן להשתמש בשיטות לא קונבנציונליות לשם קידום האסטרטגיה המדינית והצבאית שלה (Sick, 2003). יש לציין כי פעילות הטרור האיראנית נגד צרפת לא נבעה רק מתמיכה של צרפת בעיראק במלחמת איראן-עיראק אלא גם מגורמי מתיחות נוספים ביחסי איראן וצרפת, שעמם ניתן למנות בין היתר את נכונותה של צרפת לארח גורמי אופוזיציה למשטר האיראני, תמיכתה של צרפת בישראל במהלך מלחמת לבנון הראשונה ומעורבותה המדינית והצבאית בלבנון ככלל, וכן מעורבותה של צרפת בצ'אד נגד לוב, שהייתה בעלת בריתה של איראן במלחמה עם עיראק.

הפעילות האיראנית נגד צרפת התבצעה במספר מישורי פעולה שונים. בזירה הלבנונית הופעלה מערכת טרור באמצעות שלוחים שיעים בלבנון, בעיקר חזבאללה, ובסיוע משמרות המהפכה, במטרה להביא להוצאת הכוחות הצרפתיים מלבנון, לצמצם את השפעתה של צרפת בזירה זו ולשנות את עמדתה כלפי בעלי בריתה בלבנון. הדוגמה הבולטת בהקשר זה היא פיצוץ מכונית תופת במטה הכוחות הצרפתיים בבירות באוקטובר 1983. מישור פעולה נוסף היה חטיפת מטוסים צרפתיים ברחבי העולם, למשל חטיפת מטוסי אייר פראנס באוגוסט 1983 וביוני 1984. מישור הפעולה השלישי היה ביצוע פעולות טרור על אדמת צרפת נגד גולים וגורמי אופוזיציה איראנים שמצאו בה מקלט. בוצעו גם פיגועים נוספים ביעדים צרפתיים, על אדמת צרפת ומחוץ לה. דוגמה בולטת לכך היא סידרת הפיגועים שבוצעו בצרפת בשנים 1985-1987 על ידי רשת חבלה פרו-איראנית המקושרת לחזבאללה, שבראשה עמד פואד עלי צאלח (שי, 2001). גם כוויית הייתה מטרה לטרור האיראני, בשל עמדתה בנוגע למלחמת איראן-עיראק והסיוע שסיפקה לעיראק (Shay, 2014).

בהקשר זה חשוב לציין כי הטרור שימש את איראן גם ככלי במאבקה כנגד מי שתפסה כאויבי המשטר, דהיינו ארצות הברית וישראל (Byman, 2008). ח'ומייני הוא שהגדיר את ארצות הברית "השטן הגדול", ואיראן רואה בה גורם המבקש להשמיד את האסלאם ואת הרפובליקה האסלאמית. ישראל לעומת זאת היא בעיני איראן "השטן הקטן", והשמדת ישראל היא תמה חוזרת בהתבטאויותיהם של אנשי דת איראנים ומאמיניהם (Silinsky, 2021). בנאום שנשא ח'ומייני ב-1 בנובמבר 1979 הוא קרא לסטודנטים המהפכנים להגביר את הפגנותיהם נגד ארצות הברית וקבע את ה-4 בנובמבר כיום המתאים לביצוע פעולות נגדה.

באותו יום ביצעו "הסטודנטים ההולכים בקו האימאם" את המלצת מנהיגם, השתלטו על השגרירות האמריקאית בטהראן ותפסו את הדיפלומטים האמריקאים כבני ערובה. הפרשה הסתיימה בהסכם פשרה כעבור יותר משנה, אך הלקח החיובי שהפיקו ממנה האיראנים עודד אותם לשוב ולעשות שימוש בטרור להשגת יעדיהם הפוליטיים מול ארצות הברית. אחד היעדים הראשונים שניסתה איראן להשיג היה סילוק הנוכחות האמריקאית מלבנון. במהלך השנים 1983-1984 בוצעה סדרת פיגועי התאבדות נגד יעדים אמריקאיים בלבנון ובכווית, שגם הובילו להוצאת הכוחות האמריקאיים מלבנון. גם אחרי הנסיגה האמריקאית מלבנון המשיכה ארצות הברית להוות יעד מרכזי לטרור האיראני. עקב היעדר יעדים צבאיים אמריקאיים זמינים בלבנון התמקדה פעילות הטרור האיראנית נגד ארצות הברית באמצעות חזבאללה בתקיפות שגרירויותיה, חטיפת אזרחים אמריקאים כבני ערובה וחטיפת מטוסים דוגמת מטוס TWA ביוני 1985. הסלמה חמורה ביחסי איראן-ארצות הברית אירעה סביב "מלחמת המכליות" במפרץ הפרסי בשנת 1987, כאשר שיגור הצי האמריקאי להבטחת חופש התנועה במפרץ הפרסי הוביל לתקריות בין כוחות אמריקאיים ואיראניים, שבמהלכן נפגעו יעדים וכלי שיט איראניים. איראן מצידה איימה ואף גמלה לארצות הברית בפעולות טרור נגד יעדים אמריקאיים, כולל חטיפת בני ערובה וניסיונות לפוצץ מטוסים אזרחיים אמריקאיים (שי, 2001).

אשר לישראל, מראשית ימי המשטר סימנה איראן את ישראל כאויבת מרכזית. העמדה הנחרצת של איראן נגד ישראל ותמיכתה בארגוני טרור שונים נגד ישראל אפשרה לה לא רק להקרין עוצמה צבאית אלא גם למתג את עצמה ולהדגיש את האופי האסלאמי שלה, תוך שהיא זוכה לתמיכה נרחבת גם במחוזות לא צפויים. בעוד שמספר מדינות ערביות חתמו על הסכמי שלום עם ישראל, איראן הקפידה להצטייר כנחושה, סרבנית ועוצמתית בהתנגדותה לישראל – דבר שחיזק את מעמדה בעולם הערבי והמוסלמי (Takeyh, 2006). מאז כינונו של המשטר האסלאמי באיראן לא החמיצו ראשי כל הזדמנות לגנות את ישראל ולבקש את רוב המדיניות המוסלמיות על חוסר הנחרצות שלהן במאבק נגדה. ח'ומייני הבטיח סיוע לכל מי שיילחם בישראל. נוסף על שליחת כוחות של משמרות המהפכה שהתמקמו בלבנון כדי להיאבק שם בישראל ובארצות הברית, הגורמים האיראנים חיזקו את ארגון אמל והקימו את חזבאללה, והשתמשו בשני הגופים כדי לבצע פעולות טרור נגד יעדים ישראלים ומערביים לשם קידום מטרותיה של איראן בלבנון. על אף עמדתם הנחרצת של איראן ושל ארגוני החסות השיעיים שלה נגד ישראל, ככלל נמנעו איראן וחזבאללה בשלב זה מליזום פיגועים נגד יעדים ישראלים בעולם, ואף מביצוע פיגועים

בתוך גבולותיה של מדינת ישראל. ואולם חזבאללה חטף ורצח כמה יהודים לבנונים במטרה לנסות להביא ששחרור עצירים שיעים בישראל. כמו כן, במקרים אחדים של חטיפת בני ערובה מערביים וחטיפת מטוסים העלו החוטפים דרישות לשחרור עצירים שיעים בישראל (שי, 2001; 2006, Takeyh).

יש לציין כי נוסף על כך שהטרור שימש את איראן לקידום מדיניות החוץ שלה באמצעות החלשת שכנותיה, הוא אפשר לאיראן גם להקרין עוצמה תוך השפעה על התרחשויות הרחק מגבולותיה. נוכח המגבלות של היכולות הכלכליות והצבאיות הקונווציונליות של איראן, שהגבילו מאוד את אפשרויות הפעולה המדיניות שלה, היה הטרור כלי שהעניק לה כוח והשפעה גם בזירות שאחרת הייתה מתקשה לפעול בהן, ובכך סייע לה לקדם את מדיניות החוץ שלה (Byman, 2008).

השימוש האיראני בטרור להבטחת שרידות המשטר ויציבותו

מניע נוסף לתמיכה האיראנית בטרור נגע לאינטרס האיראני בשימור יציבות המשטר. בשנים הראשונות של המשטר האסלאמי הופנה עיקר כוחו לייצובו וביסוסו של השלטון ולפעילות אלימה פנימית כנגד מתנגדי המשטר, ופעולות הטרור נגד יעדים זרים, דוגמת יעדים אמריקאיים או בריטיים, התבצעו על אדמת איראן (המרכז למורשת המודיעין, 2003). היעדים הנכללים בקטגוריה זו הם בראש וראשונה יעדים דיפלומטיים, מוסדות כלכליים או תרבותיים, המצויים בבעלות מדינות זרות או מייצגים מדינות כאלה ואזרחים זרים. הדוגמה הבולטת ביותר לטרור כלפי יעד זר על אדמת איראן היא ההשתלטות על שגרירות ארצות הברית בטהראן שהוזכרה לעיל. כניעתה של ארצות הברית לחלק מן התנאים האיראניים הובילה את איראן לתפוס אירוע זה כניצחון ועדות ליכולתה לאלץ את ארצות הברית להיכנע לדרישותיה – תקדים שעודד את איראן להפוך את השימוש בטרור לכלי מרכזי להשגת יעדיה הפוליטיים. בהתאם לכך איימה איראן לא פעם להשתלט על שגרירויות בעת משברים עם מדינות מערביות, אף כי לא הוציאה איום זה לפועל. איראן גם עצרה, ובמקרים מסוימים אף הוציאה להורג איראנים שנשאו דרכונים זרים והיו בעלי אזרחויות זרות, לרוב בטענה כי הם פעלו כסוכנים בשירות האימפריאליזם (שי, 2001).

ההשתלטות על שגרירות ארצות הברית בטהראן, כמו גם פעילותה של איראן כנגד איראנים הנושאים דרכונים זרים ובעלי אזרחויות זרות, עומדות גם בבסיסה של אסטרטגיית טרור נוספת המשמשת את איראן מראשית המהפכה האסלאמית – דיפלומטיית החטופים. ההסכם שנחתם לשחרור בני הערובה האמריקאים מהשגרירות הוביל למעגל קסמים שנמשך

עשור, ובמסגרתו נעצרו ושוחררו אזרחים מערביים בהאשמות מופרכות, במטרה לאלץ את המערב לבצע ויתורים כלפי איראן (Brodsky, 2023). גם בלבנון נחטפו 96 אזרחים זרים בני לאומים שונים בין השנים 1982-1989, מרביתם על ידי חזבאללה. חטיפתם נועדה לשמש כלי מיקוח להשגת יעדיהם הפוליטיים והצבאיים של הארגון ושל איראן (שי, 2001). שימוש בולט נוסף של איראן בטרור ככלי לחיזוק מעמד המשטר היה חיסול מתנגדי משטר מחוץ לגבולות איראן. ראוי לציין כי לאחר המהפכה האסלאמית נחלקו מתנגדי המהפכה לקבוצות שונות ומפוצלות, אשר שנאו זו את זו לא פחות משהיו עוינות כלפי ח'ומייני ויורשיו. ככל שמשטר ח'ומייני התחזק והתייצב מחד גיסא, ומאידך גיסא ארגוני האופוזיציה השונים איבדו את האמון והתמיכה של ממשלות זרות נוכח הפילוג ביניהם, שהוביל בין היתר לחוסר אפקטיביות, גברו קשייה של האופוזיציה האיראנית. אף על פי כן, הדיכוי שנקט ח'ומייני כלפי גורמים אלו לא פסק, והוא המשיך לרדוף אותם באיראן ומחוץ לגבולותיה. מנהיגי גולים היו יעד מרכזי לחיסול על ידי חוליות טרור איראניות ושיעיות במקום גלותם. צעד ראשון בהקשר זה היה ההתנקשות באחיינו של השאה, שהאריאר שאפיק (Shahriar Shafiq), בדצמבר 1979 בפריז. ב־1984 נרצח הגנרל גולם חוסיין אובייסי, מפקד כוחות היבשה האיראניים בתקופת השאה. ב־1989 נרצח עבד אל־רחמן קסמלו בווינה. ב־1990 נרצח קאזם רג'וי, אחיו של מנהיג המוג'האדין ח'לק בשווייץ. רציחות כאלה נמשכו לאורך שנות ה־90 (שי, 2001).

ניכר אם כן כי איראן פעלה כמדינה תומכת ויוזמת טרור, תוך שימוש באלימות לשם השגת יעדים פוליטיים, חיצוניים ופנימיים גם יחד. זאת בשאיפה להשיג, במקביל לתוצאות הישירות של פעולותיה, גם השפעה פסיכולוגית נוספת שתקדם אף היא את מטרותיה. כל זאת במקביל להשתתפותה במגרש הבינלאומי כשחקנית לגיטימית המשתמשת גם בכלים אחרים לקידום תכליות אלו, ותוך שהיא שומרת על יכולת הכחשה.

מגמות במעורבות הישירה של איראן בפיגועי טרור

פרק זה בוחן את המגמות שאפיינו את המעורבות הישירה של איראן בפיגועי טרור לאורך שנותיה כמדינה תומכת טרור, תוך דגש על המאפיינים של מעורבות זו בחמש השנים האחרונות והשינויים שחלו בהם, בהשוואה לעבר. הנתונים המוצגים בפרק זה נסמכים על מעקב שוטף אחר הנתונים שפורסמו בפומבי בתקופה הנדונה, וכן על המפה האינטראקטיבית שפרסם מכון המחקר [Washington Institute for Near East Policy](https://www.washingtoninstitute.org/policy-research/article-title/iran-s-direct-terror-involvement), ובכפוף למגבלות שפורטו במבוא למזכר זה.

אף שחלו שינויים בשימוש האיראני בטרור בין הימים שאחרי המהפכה לשנים האחרונות, הרי חלק ניכר מן המגמות והתכליות נותרו ללא שינוי. דינמיקת הפעלת הטרור השתנתה בגיוון ובדגשים של דפוסי הפעולה, בנמעניה, בהיקפיה ובמידת ההתחשבות של איראן בגורמים מרסנים של המערכת הבינלאומית כלפי פעולותיה. עם זאת בבסיסה עדיין עומדת התפיסה האיראנית, הרואה בטרור כלי לגיטימי לקידום האסטרטגיה האיראנית ולמימוש מטרות המשטר.

יתר על כן, הנכונות של איראן להוציא לפועל פיגועים ברחבי העולם מעידה על תפיסתה את העולם כולו כזירת התגוששות עם יריבי המהפכה, שבה היא יכולה לפעול לקידום האינטרסים שלה. כאשר איראן נאלצה בראייתה לפעול נגד מתנגדי משטר איראנים גולים היא פעלה כמעט ללא ריסונים במדינות המארחות אותם ונגד יריבים מדינתיים מערביים, והתאמצה להסתיר את עקבותיה וליצור מרחבי הכחשה. איראן לא נאלצה ברוב המקרים לשלם מחיר מדיני ודיפלומטי גבוה על מעלליה, בזכות הצלחתה לשמור על מרחב הכחשה על ידי התרחקות ממבצעי הפעולות, ובמקרים שבהם הקשר האיראני היה מובהק מכדי שתוכל להכחישו היא השתמשה בדיפלומטיית חטופים על מנת לשחרר פעילים איראנים המוחזקים במדינות היעד – כל זה עודד אותה להמשיך בפעילות זו ואף להגבירה בעת הצורך.

כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, ניתן לפלח את היעדים המרכזיים של פעולות הטרור האיראני לארבע קבוצות מרכזיות: מטרות ישראליות או יהודיות; פעילי אופוזיציה וגולים איראנים; מטרות מערביות; ומטרות ערביות. כפי שניתן ללמוד מסקירת התפתחות השימוש בטרור על ידי איראן מאז המהפכה, הפגיעה בכל אחת מקבוצות אלו נועדה לממש מספר מטרות שונות הקשורות לאינטרסים של המשטר האיראני. התבוננות בפרספקטיבה

היסטורית מאז עליית משטר האייתוללות לשלטון באיראן מצביעה על דינמיקה ושינוי בסדרי העדיפויות של הפגיעה באויבי איראן בעשורים השונים, בהתאם לאופן שבו המשטר תפס את האינטרסים שלו וליעדים שעליהם בחר לשים דגש. בהקשר זה יש להדגיש כי על אף הנטייה לראות באיראן מדינה שפועלת בראש ובראשונה משיקולים אידיאולוגיים, הרי בדילמה שבין שיקולים אידיאולוגיים לשיקולים אסטרטגיים-תועלתניים העדיפה איראן לעיתים קרובות את השיקול האסטרטגי, שיקדם את האינטרסים שלה בצורה הטובה ביותר (צימט, 2024). תעודף זה בא לידי ביטוי הן בבחירת הכלים שבהם השתמשה איראן, ובכלל זה ההחלטה אם ומתי להשתמש בטרור, והן בבחירת יעדי הטרור לאורך ציר הזמן, כפי שנרחיב להלן.

כפי שנטען לעיל, למן ראשית המהפכה האסלאמית תפקדה איראן כמדינה תומכת טרור ומפעילת טרור. ואולם מעורבותה הישירה של איראן בטרור בשני העשורים הראשונים אחרי המהפכה התמקדה בעיקר בייזום פעולות נגד גורמי אופוזיציה איראנים, במטרה לבצר את יציבות המשטר. פעולות אלו כללו התנקשויות וניסיונות התנקשות באנשי המשטר הקודם ובמקורבים להם, וכן במבקרים של המשטר הנוכחי, והן התבצעו ברובן באירופה, אף כי נעשו גם פעולות אחדות בארצות הברית ובאסיה. נוסף על כך, במהלך שנות ה-90 ניסתה איראן להתנקש בחייו של הסופר סלמן רושדי, וכן התנקשה בחייהם של שני מתרגמים של ספרו 'פסוקי השטן' לאיטלקית וליפנית, באיטליה ויפן. אף שלכאורה ניתן לראות במטרות אלו מטרות מערביות, הן עדיין משרתות את מטרת ייצוב המשטר ואינן חורגות מדפוס פעולה זה. לצד פעילותה נגד מתנגדי משטר הייתה איראן מעורבת בשנים אלו גם בביצוע פיגועי טרור נגד מטרות ישראליות ומערביות ונגד מטרות ערביות, אולם אלו בוצעו בעיקר על ידי ארגונים שלוחים ובפרט חזבאללה, ולא באופן ישיר על ידי איראן. דוגמאות לכך הן שני הפיגועים הגדולים שאירעו בארגנטינה ב־1992 וב־1994, וכן פיגועים שביצעו ארגונים שלוחים נגד מטרות בערב הסעודית, בחריין, כווית ולבנון. אשר לפיגועים בארגנטינה, איראן ניצלה את האינטרס הארגוני של חזבאללה לנקום, וכן נשענה על המיומנות הייחודית של חזבאללה, שהוכיח מומחיות מבצעית רבה לצד הותרת מרחב הכחשה למשטר האיראני, אשר אפשר לו להמשיך להשתתף במגרש הבינלאומי כשחקן לגיטימי, שכן הוא התמקד בעיקר ביעדים איראניים ולא פנה כנגד יעדים מערביים. אשר לפיגועים בערב הסעודית, בחריין, כווית ולבנון, הרי במקרים אלו נמצאו היעדים המערביים בתחומי מדינות היעד, והארגונים השלוחים יכלו לבצע את הפיגועים גם בקלות לוגיסטית רבה יותר וגם באופן שיאפשר להציג אותם כאינטרס מקומי, ובכך לשמר את מרחב ההכחשה האיראני.

רק בתחילת שנות ה-2000 החלו להתפרסם בתקשורת הגלויה דיווחים ספורים על מעצר פעילים איראנים המעורבים באיסוף מידע על יעדים פוטנציאליים לפיגועים – ישראלים, יהודיים ומערביים. בהקשר הישראלי ניתן להצביע בשנת 2004 על מעצרים של פעילים איראנים בניגריה ובאזרבייג'ן, אשר אספו מידע על שגרירויות ישראל במדינות אלו. בהקשר המערבי נעצרו דיפלומטים איראנים בניו יורק לאחר שעקבו אחר מטרות שונות בעיר. ואולם מקרים אלו לא התממשו לכלל ניסיונות פעולה ממשיים, אלא כללו רק איסוף מידע. לצד זאת יש לציין כי בשנים אלו לא דווח על פעולות איראניות נגד מתנגדי משטר וגורמי אופוזיציה איראנים בזירה הבינלאומית. ייתכן שהדבר נובע מהעובדה שבין השנים 1997-2005 כיהן באיראן נשיא רפורמיסט, אולם מגמה זו לא השתנתה גם אחרי עלייתו לשלטון של נשיא שמרני יותר, מחמוד אחמדינז'אד, ייתכן שבשל רצונו לתעדף סוגיות אחרות במהלך התקופה הראשונה לכהונתו.

ב-2008 נהרג בכיר חזבאללה המקורב לאיראן, עמאד מורנייה, בפיצוץ מכונית המיוחס ל-CIA ולמוסד. זאת ועוד, בשנים 2010-2012 נהרגו באיראן חמישה מדעני גרעין בפעולות המיוחסות לישראל. לפיכך ניתן להצביע בתקופה זו על האצה בפעילות האיראנית כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ומטרות מערביות, ככל הנראה בתגובה לאירועים אלו. כך, בשנים אלו נמנו מספר ניסיונות פיגוע איראניים כנגד שגרירויות ישראליות ומערביות בהודו, בגאורגיה, בנפאל ועוד, וכן נעצרו חשודים איראנים באיסוף מידע כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ומערביות במספר מקרים שונים.

הירידה בהיקף הפעילות כנגד מטרות אופוזיציה איראנית נמשכה עד שנת 2015, אז החל גל נוסף של פיגועים כנגדן. למשל, בדצמבר 2015 התנקשה איראן בחייו של איש המוג'האדין ח'לק מוחמד רזא קולאהי סמאדי בהולנד. באפריל 2017 התנקשה איראן בחייו של פעיל האופוזיציה ומבקר המשטר סעיד קרימיאן בטורקיה, ובנובמבר 2017 התנקשה בחייו של פעיל האופוזיציה אחמד מולה ניסי בהולנד. ב-2018 סוכלו שני ניסיונות איראניים לפגוע באנשי ארגון מוג'האדין ח'לק, באלבניה ובפריז. ב-2019 התנקשה איראן בחייו של מסעוד מולווי ורנדג'יני, וכן חטפה ולאחר מכן הוציאה להורג לאחר משפט את איש האופוזיציה רוחאללה זם. במהלך שנים אלה נחשפו גם מספר פעולות שביצעה איראן למעקב ולאיסוף מידע על אודות פעילי אופוזיציה, בין היתר באירופה ובארצות הברית. רוב הפעולות התרחשו אחרי 2017, במקביל לקיומה של תסיסה פנימית ופעילות מחאה באיראן, על רקע המשבר הכלכלי הקשה שבו הייתה נתונה המדינה והביקורת על המשטר – דבר שיכול להסביר את העלייה בהיקף הפעילות כנגד גורמי אופוזיציה.

לצד זאת, בשנים 2015-2020 חלה ירידה בהיקף הפעילות האיראנית כנגד מטרות יהודיות וישראליות וכנגד מטרות מערביות, ייתכן שעל רקע חתימת הסכם הגרעין והרצון של איראן להצטייר כמדינה המכבדת את כללי המשחק בזירה הבינלאומית. על רקע זה, בשנים אלו לא נמנו ניסיונות פיגוע כנגד מטרות מערביות וכנגד מטרות יהודיות וישראליות, אף כי נחשפו מספר מזימות איראניות לאיסוף מידע על אודות מטרות כאלו – דבר המעיד כי איראן לא זנחה אפיק פעולה זה והקפידה לשמר את האפשרות להפעילו בעתיד.

במהלך שנת 2020 בוצעו שני סיכולים ממוקדים משמעותיים של בכירים איראניים, אשר הובילו להסלמת פעילות הטרור האיראנית גם בזירה הבינלאומית. הראשון בוצע ב־3 בינואר 2020 על ידי ארצות הברית, כנראה בסיוע מודיעיני ישראלי, שהתנקשה בחייו של מפקד כוח קודס קאסם סולימאני בעיראק. בסוף אותה שנה, ב־27 בנובמבר 2020, נורה ראש פרויקט הגרעין הצבאי האיראני מחסן פח'ריזאדה סמוך לטהראן, בפעולה המיוחסת למוסד. בתגובה לפעולות אלה ניכרה האצה משמעותית בפעילות האיראנית הישירה ובאמצעות שלוחיה בעיראק נגד ארצות הברית, וכן פעילות טרור כנגד מטרות ישראליות ויהודיות וגם כנגד מטרות מערביות.

בהמשך להאצה זו, במהלך שנת 2024 ועל רקע מלחמת חרבות ברזל הגיעו ישראל ואיראן לעימות ישיר ביניהן, לצד המשך העימות העקיף המתנהל באמצעות השלוחים ובזירת הטרור הבינלאומי בעצימות יתרה. עימות זה נפתח בעקבות פעולתה של ישראל לחיסול בכיר כוח קודס מחמד רזא זאהדי (הידוע בכינוי 'מהדווי') בדמשק. בתגובה לחיסול שיגרה איראן מתקפה משולבת של כטב"מים, טילי שיוט וטילים בליסטיים לעבר ישראל בליל ה־13-14 באפריל. ישראל הגיבה למתקפה באופן מצומצם ב־19 באפריל, כאשר תקפה מתקנים צבאיים של משמרות המהפכה באספהאן ובנתנז באיראן, וכן בעיראק. בהמשך חוסל ב־31 ביולי בכיר חמאס אסמאעיל הנייה בטהראן, ואיראן החליטה לעבור לקדמת הזירה ולהגיע לעימות צבאי ישיר עם ישראל, וכך אכן קרה. ב־1 באוקטובר תקפה איראן באמצעות טילים בליסטיים. בתגובה תקפה ישראל ב־26 באוקטובר מתחמים צבאיים, מערכות הגנה אוויריות, מתקני פיתוח וייצור כטב"מים ובסיסי שיגור של טילים בליסטיים באיראן. חשוב להדגיש כי המעבר לעימות צבאי חזיתי בין שתי המדינות אינו מחליף את מאמציה של איראן ליזום פיגועים כנגד מטרות ישראליות בישראל וגם בזירה הבינלאומית, וכפי שנציג להלן, מאמצים אלו אף התגברו במהלך שנה זו. לצד זאת ואף כי הדבר אינו עומד במוקד מזכר זה, ראוי לציין כי במהלך שנת 2024 היו גם דיווחים רבים על פעולות של

חוליות איראניות בשטח ישראל, אשר חלקן עסקו באיסוף מידע, חלקן בהתססת הציבור הישראלי וחלקן אף בניסיונות הוצאה לפועל של פיגועים.

כפי שניתן לראות, גלי הפעילות השונים של איראן בזירת הטרור הבינלאומית משקפים גישה רציונלית של המשטר האיראני, אשר בוחר כיצד ומתי להשתמש בכלי זה בהתאם לתפיסתו ולאינטרסים שלו. אומנם עוינות כלפי ישראל מלווה את המשטר האיראני לכל אורך שנות פעילותו והחזון המהפכני בנוגע להשמדת ישראל מעולם לא נזנח, אולם ניכר כי המדיניות האיראנית משקפת את היעדים האסטרטגיים שהגדירה הנהגת המשטר על בסיס צורכי הביטחון והאינטרסים המשתנים של איראן. על פי רז צימט, תפיסה זו נכונה לגבי צורת הפעילות של איראן בשלושה תחומים מרכזיים – הזירה האזורית, תוכנית הגרעין והזירה הפנימית, ומחקר זה מוכיח כי הדבר נכון גם לגבי השימוש בכלי הטרור בזירה הבינלאומית (צימט, 2024).

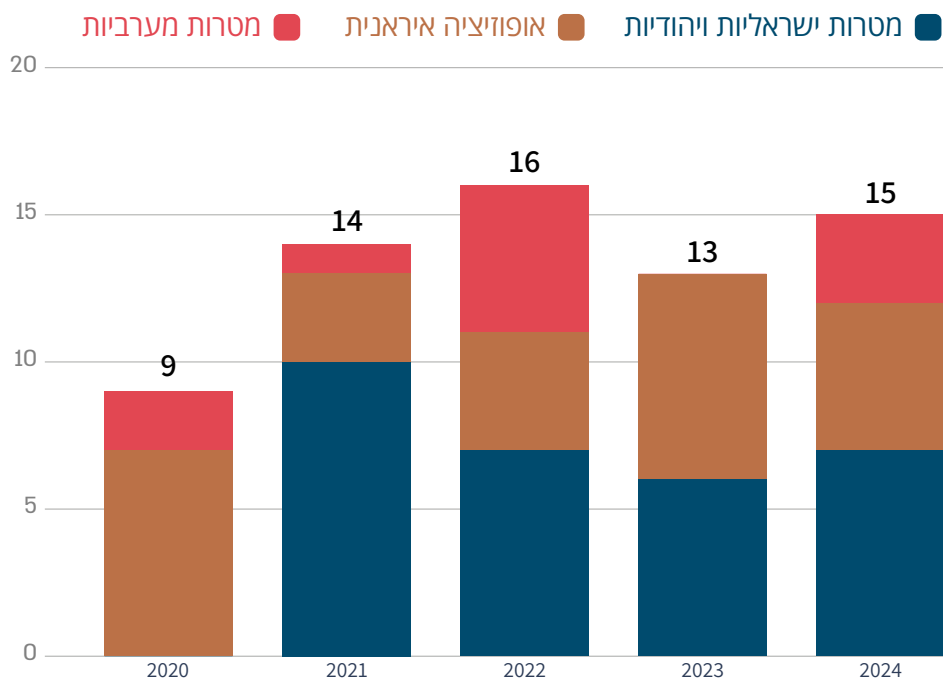
על רקע תפיסה זו בדבר הרציונליות של המשטר האיראני, המנחה את בחירתו באילו מן הכלים העומדים לרשותו להשתמש ומתי, נבחן כעת את המגמות המאפיינות את השימוש האיראני בכלי הטרור הבינלאומי בחמש השנים האחרונות. להלן נצביע על מספר מגמות שאפיינו את פעילות הטרור האיראנית בתקופה זו וננתח את הגורמים להן.

הרחבת ההיקף של ניסיונות הפיגוע

מגמה ראשונה שניתן להצביע עליה היא הרחבה ניכרת של היקף ניסיונות הפיגוע בחמש השנים האחרונות, בפרט כנגד מטרות יהודיות וישראליות וכן מטרות מערביות. ניכרת עלייה מסוימת גם בהיקף הפעולות כנגד גולים איראנים, אך השינוי אינו כה דרמטי כמו העלייה בהיקף הניסיונות נגד מטרות יהודיות וישראליות ומטרות מערביות.

על פי הנתונים שבידינו מאז 2020 נספרו 67 פעולות איראניות הכוללות פיגועים, ניסיונות פיגוע ופעולות ליצירת תשתית טרור שתאפשר הוצאה לפועל של פיגועים בעתיד. ב־2020 בוצעו תשע פעולות כאלה, ב־2021 נעשו 14 ניסיונות ופעולות, ב־2022 – 16 ניסיונות ופעולות, ב־2023 – 13 ניסיונות ופעולות, וב־2024 דווח על 15 ניסיונות ופעולות שהאחרונה שבהם, חטיפה ורצח שליח חב"ד לדובאי, מיוחסת לאיראן, אף כי עלו גם סימני שאלה באשר לגורם העומד מאחוריה.

פעולות לפי מטרות

סה"כ ניסיונות פיגוע איראניים לפי מטרות, 2024-2020

67

סה"כ

11

מטרות
מערביות

26

אופוזיציה
איראנית

30

מטרות ישראליות
ויהודיות

הרחבת ההיקף של הפעילות האיראנית רלוונטית לכל סוגי המטרות, אך היא בולטת בייחוד לגבי המטרות היהודיות והישראליות והמטרות המערביות, לעומת מטרות האופוזיציה האיראנית. בעוד בשנים 2015-2019 כוונו רוב הפעולות האיראניות כנגד מטרות אופוזיציה איראנית (10 פעולות), מיעוטן כנגד מטרות ישראליות ויהודיות (חמש פעולות), וכלל לא נמנו פעולות שכוונו בעיקר כנגד מטרות מערביות, הרי מאז 2020 נמנו 30 פעולות נגד מטרות יהודיות וישראליות, 11 פעולות נגד מטרות מערביות ו-26 פעולות נגד מטרות אופוזיציה

איראנית. יש לציין כי חלק מהפעולות כווננו כנגד יותר מיעד אחד, ולכן נספרו יותר מפעם אחת בחלוקה זו.

ניתן לייחס את ההאצה בפעילות האיראנית כנגד מטרות יהודיות וישראליות ומטרות מערביות להצלחות היחסיות שנחלו ישראל וארצות הברית בפעולותיהן כנגד מאמצי הפצת הטרור וההתגרענות האיראנית. מלבד החיסולים של סולימאני ופח'ריזאדה שהוזכרו לעיל, ניתן למנות גם פעולות נוספות וביניהן פיצוץ במפעל להרכבת צנטריפוגות בנתנז, שהתרחש בספטמבר 2020 ויוחס לישראל; פרסום מעצרו וחקירתו של מנצור רסולי, סוחר סמים איראני שפעל לקידום פיגועים נגד מטרות יהודיות ומערביות ביולי 2021; התנקשות בחייו של חסן סייד חודאי, סגן מפקד יחידה 840 של כוח קודס במאי 2022; דיווחים על מוות בנסיבות חשודות של שני מדעני גרעין איראנים ביוני 2022; תקיפה באמצעות קוואדקופטרים עמוסים בחומרי נפץ של מפעל TESA לייצור צנטריפוגות באיראן, ועוד. פגיעות אלו חידדו באיראן את התחושה כי נוסף על יצירת טבעת האש סביב ישראל באמצעות צבאות הטרור בלבנון, בסוריה, בעיראק ובתימן, יש יתרון בהפעלה מוגברת של טרור בזירה הבינלאומית, לנוכח מחירן הנמוך של התוצאות השליליות העלולות לנבוע מכך עבורה. ניתן להניח כי שיקולי הרתעה כלפי ארצות הברית וישראל, לנוכח הצהרות הנקמה שנשמעו מפי דוברים איראנים בכירים והצורך בשידור חוסן כלפי ביקורת פנימית באיראן על הפגיעה בבכירים איראנים, עמדו גם הם לנגד עיניהם של מקבלי ההחלטה לצאת למסע טרור בחו"ל.

למרות ההסלמה הגוברת בין איראן לבין ישראל במהלך שנת 2024, ובשל כך גם התחדדות המתח בין איראן לארצות הברית, בעלת בריתה של ישראל, איראן הותירה בעינה את אופציית הטרור נגדן בזירה הבינלאומית, בעיקר כאפשרות שפגיעה נקודתית בישראל או ביעדים בארצות הברית תאפשר לאיראן מרחב הכחשה, ולא תוביל להתנגשות צבאית קונוונציונלית.

לצד הגברת הפעילות האיראנית כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ומטרות מערביות נצפתה בחמש השנים האחרונות גם הגברת הפעילות כנגד גורמי אופוזיציה, אף כי הפערים מצומצמים בהשוואה לשינוי בהיקף הפעילות כנגד מטרות מערביות ומטרות ישראליות ויהודיות. כאמור, בשנים 2015-2019 התבצעו 10 פעולות נגד גורמי אופוזיציה איראניים, ואילו בשנים 2020-2024 התבצעו 26 פעולות כאלה. הגברה זו עלולה להיות תגובה להמשך ולהתחזקות המחאות באיראן כנגד המשטר אחרי מותה של מהסה אמיני, מפגינה שרציחתה בספטמבר 2022 על ידי השלטונות עוררה תשומת לב עולמית.

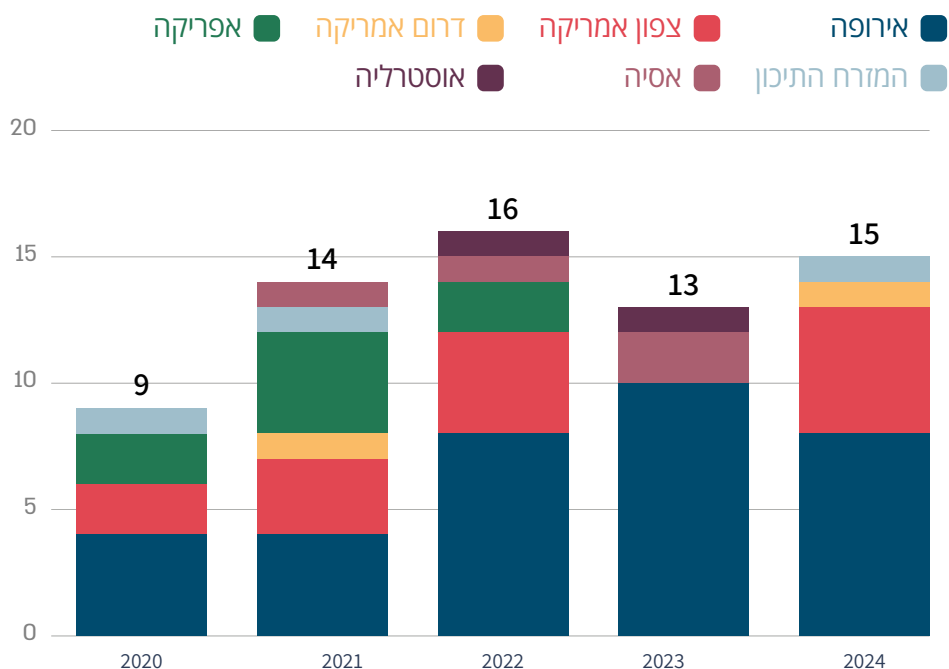
הרחבת זירות הפעולה

נוסף על העלייה במספר הפעולות, מגמה נוספת נוגעת להרחבת זירות הפעולה האיראניות. לאחר השנים הראשונות שבהן פעלה איראן לייצוב המשטר באמצעות התנקשויות בגולים איראנים ברחבי אירופה, נדמה היה כי איראן ריסנה יחסית את פעילותה במדינות מערביות, ובתחילת שנות ה-2000 נרשמו מעט מאוד פעולות במדינות אלה. זאת הן מחשש לפגיעה ביחסים הדיפלומטיים עם מדינות אלה והן בשל העובדה שגופי הביטחון במדינות אלה נתפסים כיעילים יותר, ועל כן סיכויי ההצלחה של הפעולות נמוכים יותר. בחמש השנים האחרונות פועלת איראן בכל רחבי הגלובוס, כולל במדינות שעד השנים האחרונות נמנעה מלפעול בשטחן, דוגמת אוסטרליה, וכן נצפתה הרחבה של היקף הפעילות בארצות הברית ובבריטניה.

בעשור שהחל ב-2010 הגבירה איראן את פעילותה באירופה. בין השנים 2010-2014 היא ביצעה מספר פעולות כנגד מטרות ישראליות ויהודיות גם ברחבי אירופה, אולם הן בוצעו בעיקר במדינות שנתפסו כחלשות ובעלות שירותי ביטחון חזקים פחות, כדוגמת בולגריה וגאורגיה. מ-2015 הגבירה איראן את תעוזתה ופעלה באופן נרחב יותר גם במערב אירופה. ואולם תעוזה זו ניכרה בעיקר בפעולות כנגד גולים איראנים אופוזיציונרים, שנתפסו באיראן כפעולות "פנימיות". איראן ביצעה פעולות התנקשות בהולנד ובטורקיה וניסתה לבצע פעולות כנגד פעילי מוג'אהדין ח'לק באלבניה ובפריז. לצד זאת איראן גם הגבירה את הפעילות התשתיתית שלה באירופה, והתבצעו מספר מעצרים של פעילים איראנים שאספו מידע למבצעים ברחבי אירופה, הן כנגד מטרות אופוזיציה איראניות והן כנגד מטרות יהודיות וישראליות ומטרות מערביות. ואולם בשנים אלה לא יצאו לפועל פיגועים כנגד מטרות יהודיות וישראליות וכנגד מטרות מערביות.

בין השנים 2020-2024 המשיכה איראן להגביר את פעילותה ברחבי אירופה וניסתה להוציא לפועל מספר רב של פעולות ביבשת זו, גם במדינות הנתפסות כחזקות ובעלות שירותי סיכול אפקטיביים. ניכר כי היקף הפעילות האיראנית כנגד כל סוגי המטרות שלה ברחבי אירופה עלה במידה רבה, בהתאמה לעלייה הכללית בהיקף הפעילות האיראנית. בפרט יש לציין את הרחבת הפעילות כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ברחבי אירופה. עד לאחרונה, גם כאשר איראן פעלה ברחבי אירופה, עיקר פעילותה התמקדה בגולים ובפעילי אופוזיציה איראניים, ואילו בשנים האחרונות היא פועלת גם ובאופן נרחב כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ברחבי אירופה.

פעולות לפי יבשת

סה"כ ניסיונות פיגוע איראניים לפי יבשות, 2024-2020

נבחן הגברה זו בהשוואה לעבר. בעשור הראשון של הרפובליקה האסלאמית פעלה איראן בצורה נרחבת נגד גולים ופעילי אופוזיציה ברחבי אירופה, ובין השנים 1979-1989 ביצעה 12 פעולות שונות כנגדם ברחבי היבשת (מתוך 16 פעולות שביצעה בסך הכול). גם בשנות ה-90 פעלה איראן נגד גולים ברחבי אירופה וביצעה 11 פעולות ברחבי אירופה (מתוך 12 פעולות בסך הכול). ואולם מסוף שנות ה-90 מיעטה איראן באופן יחסי לפעול באירופה. בעשור הראשון של שנות ה-2000 היא כלל לא ביצעה פעולות באירופה, וככלל מיעטה

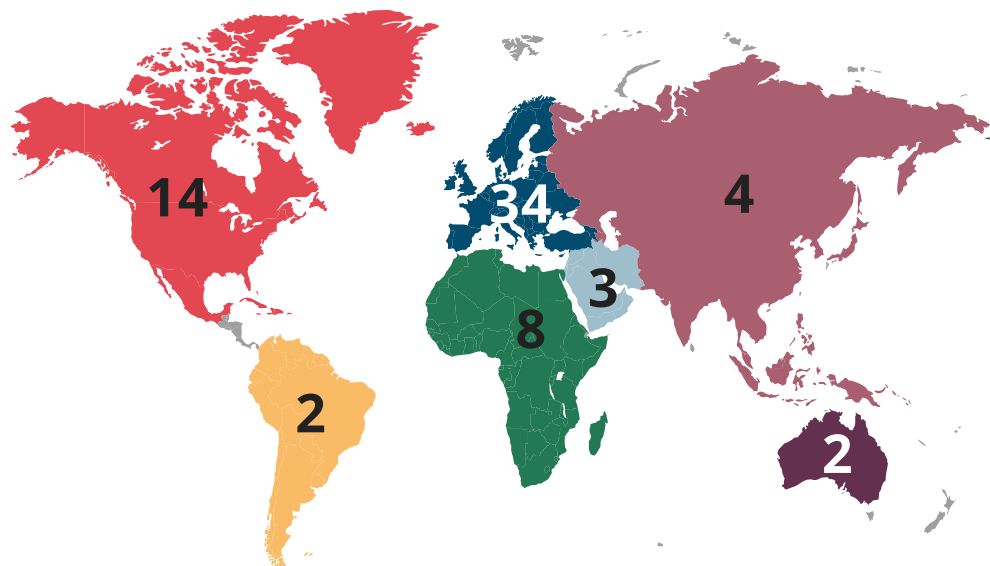
לפעול. בעשור השני של שנות ה-2000 ביצעה איראן 12 פעולות ברחבי אירופה, מרביתן כאמור כנגד גולים, וזאת מתוך 26 פעולות שביצעה בסך הכול, כלומר פחות ממחצית הפעולות בוצעו באירופה.

לעומת זאת, מאז 2020 ביצעה איראן 34 פעולות ברחבי אירופה, מתוך 67 פעולות כאמור. ב-2020 נעשו ארבע פעולות שונות כנגד גולים במדינות אירופיות – בריטניה, הולנד, ואלבניה. ב-2021 נעשו ארבע פעולות במדינות אירופיות – טורקיה, שוודיה, גרמניה וקפריסין, שלוש מהן כנגד מטרות יהודיות וישראליות ואחת נגד מטרות אופוזיציה איראנית. ב-2022 בוצעו שמונה פעולות במדינות אירופיות, חמש מתוכן כנגד מטרות יהודיות וישראליות ושלוש כנגד מטרות אופוזיציה איראנית. פעולות אלו בוצעו בבריטניה, גרמניה, צרפת, טורקיה, גאורגיה ואלבניה. ב-2023 ביצעה איראן 10 פעולות על אדמת אירופה – בבריטניה, שווייץ, יוון, צרפת, קפריסין, ספרד וגרמניה. בחלק מהמדינות בוצעה יותר מפעולה אחת. ארבע מן הפעולות כוונו כנגד מטרות יהודיות וישראליות ושש מתוכן כנגד מטרות אופוזיציה איראנית, מהן אחת כנגד פוליטיקאי ספרדי הידוע בתמיכתו באופוזיציה האיראנית. ב-2024 ביצעה איראן שמונה פעולות באירופה, מהן שלוש בשוודיה, שתיים בבריטניה, אחת בבלגיה, אחת בגרמניה ואחת בהולנד. ארבע מן הפעולות כוונו כנגד מטרות ישראליות ויהודיות וארבע נוספות כנגד מטרות אופוזיציה איראנית.

זאת ועוד, ניכרת הרחבה משמעותית של הפעילות האיראנית באפריקה. בעוד שבעבר (בעיקר בשנים 2010-2015) נצפתה פעילות איראנית מסוימת, אף כי לא רבה, בקניה ובניגריה, הרי בשנים האחרונות הרחיבה איראן את פעילות הטרור שלה גם למדינות נוספות ובהן אוגנדה, אתיופיה, טנזניה, קונגו, סנגל, גאנה ודרום אפריקה. יש לציין כי לצד הרחבת פעילות הטרור באפריקה, איראן גם מרחיבה את פעילותה המדינית באפריקה ואת מכירות אמצעי הלחימה שברשותה למדינות אפריקאיות (סיטרינוביץ, 2024).

לבסוף, ראוי לציין כי איראן גם הגבירה את פעילותה בצפון אמריקה. ב-2020 נעשו שתי פעולות בצפון אמריקה, ב-2021 נעשו שלוש פעולות כאלה, ב-2022 – ארבע פעולות וב-2024 בוצעו חמש פעולות כאלה. זאת בהשוואה, למשל, לפעולה אחת כזו שביצעה איראן בין השנים 2015-2019, ופעולה אחת כזו בין השנים 2010-2014. מרבית הפעולות שביצעה איראן כוונו כנגד בכירי ממשל אמריקאים ומטרות אופוזיציה איראנית, ורק מיעוטן נגד מטרות יהודיות וישראליות.

פיזור הפעולות האיראניות בין השנים 2020-2024 לפי יבשות

יעדי הפעולות ואופיין

מבחינת יעדי הפעולות, כאמור לעיל, לא תמיד כולל סיקור הפעולות דיווח על יעדן, אך ניתן להצביע על כמה מגמות מעניינות. אשר למטרות אופוזיציה איראניות, חלק ניכר מן הפעולות האיראניות כוון כנגד עיתונאים ואנשי תקשורת, ובפרט כנגד אנשי ערוץ איראן אינטרנשיונל בבריטניה – ערוץ שנימתו בוטה במיוחד כלפי פעולות הדיכוי של המשטר האיראני הנוכחי, אך גם במדינות נוספות. ניכר כי איראן מייחסת משמעות רבה לחשיפה התקשורתית של גורמי האופוזיציה ופועלת הן על מנת להרתיע אותם, באמצעות ריבוי איומים ופעולות איסוף מידע עליהם, בתקווה שהדבר ישכנע אותם "להוריד פרופיל", והן, במקרים שבהם ההרתעה נכשלת, על מנת לפגוע בהם באופן שיפחיד אותם וימנע מהם להמשיך בפעילותם כפי שהיא באה לידי ביטוי.

לגבי המטרות המערביות, ניתן להצביע על כך שבשנים האחרונות איראן פועלת לא מעט כנגד מטרות רמות דרג בארצות הברית. זאת בניגוד לעבר, שגם כאשר נרשמו פעולות איראניות נגד מטרות מערביות הן כללו בעיקר איסוף מידע על מטרות תשתית דוגמת שגרירויות, בניינים ואמצעי תחבורה. בשנים האחרונות ניכר דיווח על ריבוי מאמצים

איראניים לפגוע בגורמי ממשל אמריקאים ובנציגים רשמיים – שגרירת ארצות הברית בדרום אפריקה ב־2020, היועץ לביטחון לאומי לשעבר ג'ון בולטון ומזכיר המדינה לשעבר מייק פומפאו החל מ־2021, וכפי שנחשף לאחרונה גם הנשיא לשעבר דונלד טראמפ ובכירים בממשלו. גם בחירה איראנית זו עשויה להיות מוסברת ברצון "לנקום" את חיסולו של סולימאני. זאת הן במישור של תפיסת האחריות האישית של בכירים בממשל טראמפ לחיסול והן במישור של רצון להעביר מסר שאינו משתמע לשתי פנים, אשר ירתיע את הממשל הבא מצעדים דומים בעתיד.

אשר למטרות ישראליות ויהודיות ניכר כי איראן אינה בוחלת בניסיונות פיגוע שונים, והיעדים מגוונים מאוד. בין היעדים גם שגרירויות ונציגויות רשמיות של ישראל אך גם אנשי עסקים ישראלים, תיירים ישראלים או אתרי תיירות פופולריים בקרב תיירים ישראלים. איראן גם מנסה לפגוע בבתי כנסת, במרכזי חב"ד ובמוסדות נוספים של קהילות יהודיות, וכן באנשי עסקים יהודים המוכרים בזיקתם לישראל. נדמה כי ככל שישראל נוחלת הצלחה רבה יותר בסיכול הפעולות האיראניות כך מרחיבה איראן את סל המטרות הפוטנציאלי, בתקווה שחוק המספרים הגדולים יפעל לטובתה ובשלב מסוים היא תנחל הצלחה.

זאת בהשוואה לעבר, כשאיראן הייתה בדרגת יותר ביעדי הפיגועים שלה. כאמור לעיל, בשני העשורים הראשונים של המשטר האיראני הנוכחי לא ניכרה פעילות איראנית ישירה כנגד מטרות ישראליות. בתחילת שנות ה־2000 פעלה איראן לאיסוף מידע על מטרות ישראליות, אולם איסוף זה התמקד בבנייני שגרירויות ישראל באבוג'ה ובבאקו. עם תחילת גל הפעילות המשמעותי הראשון כנגד מטרות ישראליות ויהודיות ב־2010 הרחיבה איראן מעט את סל המטרות שלה, אולם עדיין התמקדה בעיקר בשגרירויות ובנציגים רשמיים דוגמת הנספח הצבאי בשגרירות ישראל בהודו, לצד מספר מאמצים לאיסוף מידע על אודות בתי כנסת ובתי חב"ד. מ־2015 איראן הרחיבה אף יותר את סל המטרות שלה והיא מבצעת מעקבים ואיסופי מידע, לא רק על שגרירויות ובתי כנסת אלא גם על בכירים בקהילות היהודיות ועל מוסדות קהילה, אך לא הוציאה לפועל פיגועים בתקופה זו. עם זאת, סביר להניח כי איסופי המידע הנרחבים הללו שימשו תשתית להרחבת סל המטרות בגל ניסיונות הפעולה שהחל להתממש ב־2020.

תפיסה זו משפיעה ככל הנראה גם על אופי הפעולות, למשל בעניין מטרות ישראליות ויהודיות. בשנות ה־90 התמקדה איראן, באמצעות שלוחיה, בניסיון לבצע פעולות "איכות" דוגמת הפיגועים בשגרירות ישראל (1992) בארגנטינה ובבניין הקהילה היהודית (1994), אשר גרמו למספר נפגעים רב מאוד. לעומת זאת, בשנים האחרונות נרשמו אומנם מספר

פעולות שנועדו לגרום לנפגעים רבים, דוגמת ניסיון הפיגוע בשגרירות ישראל ב־2021, או איסוף המידע במטרה לפגוע בבית חב"ד ביוון ב־2023, אך אלו לא הצליחו לגרום לנפגעים רבים (הראשון), או סוכלו לרוב בשלבים ראשוניים יחסית (האחרון). עם זאת, מרבית הפעולות האיראניות היו ניסיונות התנקשות – בין באנשי עסקים ישראלים ויהודים, תיירים ישראלים או גורמים רשמיים ישראלים אחרים. גם פעולות אלו סוכלו בהצלחה יתרה על ידי גורמי המודיעין הישראליים בשיתוף פעולה עם גורמי מודיעין מקומיים. בוצעו גם פעולות בחתימה נמוכה אך גם עם פוטנציאל נזק נמוך, דוגמת השלכת בקבוקי תבערה לעבר בתי כנסת בגרמניה ב־2022, או ירי והשלכת רימון לעבר שגרירות ישראל בשוודיה ב־2024. בפעולות אלו מעורבים לרוב גורמי פשיעה מקומיים שאיראן שוכרת לביצוע הפעולות, כפי שנרחיב בהמשך.

יש לציין כי השינוי באופי הפעולות מלווה גם בשינוי מקביל בשיעורי ההצלחה של איראן. כפי שצוין לעיל, בעשור הראשון אחרי המהפכה ביצעה איראן פעולות התנקשות רבות כנגד גולים ומתנגדי משטר. פעולות אלו זכו לשיעורי הצלחה גבוהים למדי, ואיראן התנקשה בהצלחה בחייהם של 12 גולים ופעילים איראנים. בשני ניסיונות נוספים ניצל אומנם יעד הפעולה, אך מקורבים לו נהרגו. שני ניסיונות נוספים נכשלו לחלוטין. גם בשנות ה־90 נחלה איראן הצלחות יחסיות בפעולות התנקשות, כאשר תשעה ניסיונות התנקשות או חטיפה והתנקשות בגורמי אופוזיציה נחלו הצלחה, כמו גם פיגוע שביצע חזבאללה, בהנחיית איראן ובמעורבות איראנית ישירה, במסעדת מיקונוס בברלין. לצד זאת ביצעה איראן גם ניסיון התנקשות מוצלח במתרגם הספר פסוקי השטן ליפנית, וניסיון התנקשות כושל במתרגם ספר זה לאיטלקית. לאחר תקופה זו של הצלחות ניכרות חלה כאמור לעיל ירידה בולטת בהיקף הניסיונות האיראניים.

עם חידוש ניסיונות ההתנקשות האיראניים בתחילת העשור השני של שנות ה־2000 נגד מגוון רחב יותר של מטרות, ניכר כי שיעורי ההצלחה שלהם הלכו ופחתו. ב־2011 נכשל ניסיון התנקשות איראני בשגריר ערב הסעודית בארצות הברית. ב־2012 סוכלה עוד בטרם הגיעה לשלב ההוצאה לפועל פעולה שתכליתה הייתה ככל הנראה בין היתר התנקשות בחייו של שגריר ישראל באזרבייג'ן, לצד פגיעה במטרות נוספות, וכן נכשל ניסיון התנקשות בחייו של הנספח הצבאי בשגרירות ישראל בדלהי וסוכלה מזימת התנקשות בחייהם של תיירים ישראלים בנפאל. ההצלחה היחידה שנחלה איראן במזימות התנקשות בשנים אלו הייתה התנקשות בחייו של דיפלומט סעודי בפקיסטן במאי 2011.

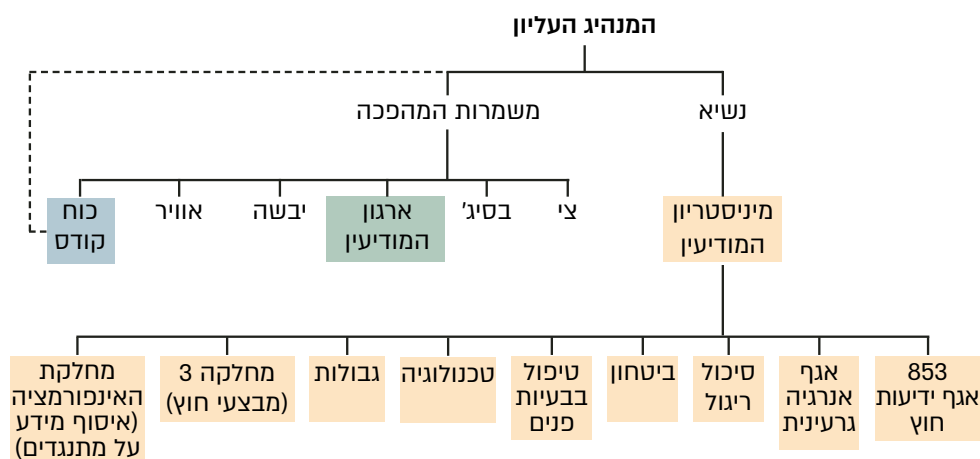
חידוש גל ההתנקשויות בגולים איראנים ב־2015 שיפר מעט את שיעורי ההצלחה האיראניים, אך לא בהרבה. בין השנים 2015 ל־2019 התנקשה איראן בחייהם של ארבעה גולים איראנים ונכשלה בניסיון התנקשות אחד בחייהם של פעילי מוג'האדין ח'לק באלבניה. מנגד, מאז 2020 ביצעה איראן 17 ניסיונות התנקשות במגוון מטרות – מערביות, ישראליות ויהודיות ומטרות אופוזיציה – אך רובם המכריע נכשלו או סוכלו. שיעורי ההצלחה הירודים של איראן בשנים האחרונות מצביעים על יעילות מאמצי הסיכול של גורמי הביטחון במדינות השונות, וייתכן שגם על ירידה ביכולת האיראנית להוציא לפועל פיגועים כאלה בהצלחה, על אף הגברת המאמצים בהקשר זה.

המוסדות האחראים על הוצאה לפועל של הטרור האיראני

ההוצאה לפועל של פיגועי טרור על ידי איראן מנוהלת ומפוקחת באמצעות מספר גופים עיקריים. זאת בהמשך למאפיין של המערכת השלטונית האיראנית, אשר נשענת ככלל על כפילות מוסדית בהיבטים רבים של פעולותיה. כפילות מוסדית זו היא מאפיין של המשטר האיראני, המאפשרת למנהיג העליון לעודד תחרות בין מוקדי כוח בעלי סמכויות מקבילות, ובכך למנוע ריכוז עוצמת יתר בידיהם (צימט, 2020). בהתאם לכך אמונים על ההוצאה לפועל של הטרור האיראני מספר גופים שלטוניים, הכפופים למערכות שונות.

בשנים האחרונות מבוצעות רוב פעולות הטרור בחו"ל באחריות משמרות המהפכה, ובתוך גוף זה באחריותם של כוח קודס ושל ארגון המודיעין של משמרות המהפכה. חלק אחר מן הפיגועים מצוי באחריותו של משרד המודיעין האיראני. סוג שלישי של פיגועים בחו"ל, שאליו נתייחס רק בקצרה במסגרת מזכר זה, מבוצע על ידי ארגוני שלוחים של איראן ובראשם חזבאללה, באישור עקרוני של איראן ולעיתים בסיועה, ואף תוך שיתוף פעולה של גופים שונים מצידה.

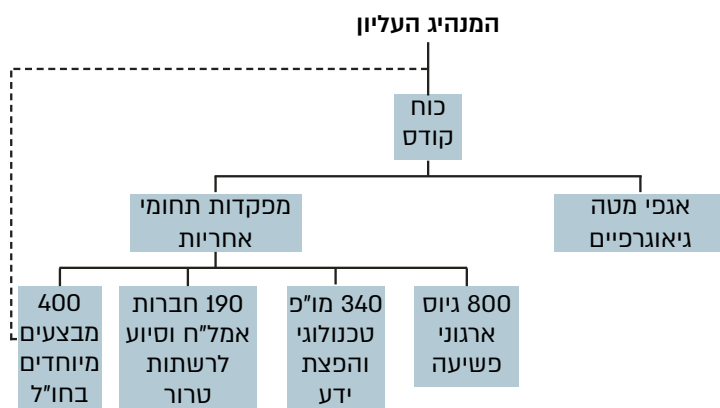
גופים הכפופים למשמרות המהפכה

בפתיחה מוצגים הגופים הכפופים למשמרות המהפכה. ארגון משמרות המהפכה הוקם על ידי ח'ומייני זמן קצר לאחר שעלה לשלטון, מאחר שהוא לא בטח בצבא האיראני שהיה נאמן לשאה, ונזקק לכוח שהיה נאמן וכפוף לו. הארגון הורכב מצעירים דתיים שמרביתם בני המעמד הנמוך, אשר נמשכו לחזונו של ח'ומייני. לפיכך, למן ראשיתו התאפיין הארגון במחויבות אידיאולוגית עמוקה ובגישה שאלמות היא תגובה הולמת לאיומים על הרפובליקה האסלאמית, מבית ומחוץ (Takeyh, 2016). לארגון הוגדרו מספר מטרות מרכזיות. מטרתו הראשית הוגדרה כשמירת הטוהר האידיאולוגי של המהפכה, שמירה על הביטחון הפנימי באיראן ומניעת הפיכה. הארגון נועד כאמור גם להוות משקל נגד לצבא הסדיר, אף כי הוטל עליו לפעול בתיאום ובשיתוף פעולה איתו, וכן הופקד על יצוא המהפכה האיראנית לעולם (פינקו, 2019; Wherey et al., 2009).

מלחמת איראן-עיראק שינתה את משמרות המהפכה לכוח לחימה קונוונציונלי יותר, בעל מבנה פיקודי הדומה לצבאות המערביים. לארגון מספר זרועות: כוחות יבשתיים המבוססים ברחבי המחוזות השונים באיראן, צי (נפרד מחיל הים של הצבא האיראני), חיל אוויר (נפרד מחיל האוויר של הצבא האיראני) וארגון מודיעין. לצד זאת גם כוחות הבסיג', שהיו תחילה כוח נפרד, נתונים כיום תחת פיקוד משמרות המהפכה. זאת ועוד, מאז מעורבותו במלחמת איראן-עיראק החל הארגון לתמוך ולממן קבוצות חמושות ברחבי האזור. כוח קודס הוקם כזרוע האיראנית לענייני חוץ בפועל ופיתח קשרים עם ארגונים חמושים באפגניסטן, בעיראק, בלבנון ועוד, תוך שהוא מספק להם הכשרה, אמצעי לחימה, כסף וייעוץ צבאי. זאת לצד ביצוע פיגועי טרור בעצמו (Council on Foreign Relations, 2021; Ostovar, 2016; Silinsky, 2023).

מבין הגופים השונים המרכיבים את משמרות המהפכה, שני גופים עיקריים מעורבים בהוצאה לפועל של פיגועי טרור – כוח קודס וארגון המודיעין. כוח קודס הוקם ב-1990 על מנת להחליף את משרד תנועות השחרור האסלאמיות (Office of Islamic Liberation Movements) בהנהיג ישירה של המנהיג העליון, עלי ח'מנהאי. ראוי לציין כי כוח קודס כפוף ישירות למנהיג העליון, והוא גם זה שממנה את מפקד הכוח (Khoshtood, 2020; Tabatabai, 2020). מטרת הקמתו הייתה ליצור מסגרת ארגונית מסודרת לפעילות המבצעית והמדינית המתבצעת ליישום תפיסת יצוא המהפכה אל מחוץ לגבולות איראן.

במהלך השנים שחלפו הפך כוח קודס לזרוע הטרור המרכזית של איראן, הפועלת מחוץ לגבולותיה אל מול האויבים השונים באמצעות שליחים, תוך ניסיון להסתיר או לעמעם את "טביעת האצבע האיראנית" כדי לאפשר לה מרחב הכחשה. פעילי הכוח מוצבים בשגרירויות איראן בחו"ל וכן פועלים במסגרת אגודות צדקה ומוסדות דת וחינוך שאיראן מפעילה ברחבי העולם (מרכז המידע למודיעין ולטרור, 2012א).

ב-1998 מונה קאסם סולימאני לפקד על כוח קודס. תחת הנהגתו של סולימאני הארגון שגשג והרחיב את פעולותיו, בין היתר הודות למערכת היחסים הקרובה ששררה בין סולימאני לח'מנהאי ולאמון הרב שהאחרון רחש לו. במהלך כהונתו התפתח כוח קודס לגוף בירוקרטי מלא עם מחלקות שונות, אשר לכל אחת תחומי פעילות שונים. סולימאני חוסל על ידי ארצות הברית בעיראק בינואר 2020, ובעקבות זאת מונה לפקד על הכוח אסמאעיל ק'אאני, אשר צמח בשורות הארגון והיה סגנו של סולימאני (Tabatabai, 2020).

ראוי לציין כי אף שהמנדט של כוח קודס צבאי בעיקרו, ההנהגה שלו או בכירים מטעמו משולבים לעיתים קרובות גם בשירות הדיפלומטי האיראני. בין היתר פועל כוח קודס להשפיע ולקדם את מדיניות החוץ האיראנית, בכך שהוא ממנה את אנשיו כנציגים דיפלומטיים ולעיתים אף כשגרירים. לצד זאת, גם חברי כוח קודס שאינם נושאים בתפקיד דיפלומטי רשמי ממלאים לעיתים משימות דיפלומטיות (Khoshnood, 2020).

למעורבותו של כוח קודס בדיפלומטיה האיראנית שתי סיבות מרכזיות. ראשית, מנקודת מבט אסטרטגית ומבצעית גם יחד, ולאור התפקיד המרכזי שממלאים שלוחיה של איראן בדוקטרינת ההגנה האיראנית ונוכחותם של שלוחים אלו במדינות מרכזיות באזור, הגיוני שכוח קודס יפעל גם בערוץ המדיני, לצד הערוץ הצבאי. שנית, אישיותו של קאסם סולימאני

אפשרה לו לכונן מערכות יחסים מהותיות עם גורמי מפתח באזור, באופן שאפשר לאיראן להשתמש בקשרים אלו לקידום האג'נדה שלה (Tabatabai, 2020).

כוח קודס פעיל במגוון אזורים ברחבי העולם ובהם לבנון, בחריין, עיראק, דרום אמריקה, אסיה, אפריקה, אפגניסטן, סוריה, מערב אירופה וצפון אמריקה (Khoshnood, 2020; Wigginton et al., 2015). הכוח כולל אנשי מטה, מפקדות ייעודיות מיוחדות ומנהלות אזוריות שלהן אזורים אחראיים גיאוגרפיים מוגדרים (כהן, 2012).

נוסף על החלוקה האזורית, לכוח קודס גם אנשי מטה ומפקדות ייעודיות מיוחדות, המחולקות לפי תחומי אחריות שונים. שתי היחידות האחראיות בפרט על נושא הטרור הבינלאומי הן יחידה 400, שאחראית על ביצוע מבצעים מיוחדים בחו"ל (מרכז המידע למודיעין ולטרור, 2012א), ויחידה 840 שעושה שימוש בפעילים זרים ובשכירי חרב מארגוני פשיעה מקומיים (סולומון, 2021). לצד יחידות אלו קיימות גם יחידות נוספות אשר להן מעורבות בתמיכה בטרור, דוגמת יחידה 190 שאחראית על נושא הברחות הנשק והסיוע לרשתות הטרור האיראניות (מנשרוף, 2019), ויחידה 340 שהיא המחלקה הטכנית של כוח קודס, אשר אחראית על מחקר ופיתוח אמצעי לחימה לטובת העברת הידע וההתמחויות בנושא למיליציות האיראניות ברחבי המזרח התיכון – החות'ים, המיליציות השיעיות בעיראק ובסוריה, חזבאללה וגם הג'האד האסלאמי הפלסטיני וחמאס (קייס, 2023).

לכוח קודס מיוחסת מעורבות בפיגועים מסוגים שונים כנגד מגוון רחב של מטרות. עם פעולות אלו ניתן בין היתר למנות את ניסיון ההתנקשות שסוכל בשגריר הסעודי בארצות הברית ב־2011, בשיתוף פעולה עם קרטל סמים מקסיקני (Banerjee, 2015). הכוח גם מעורב בצורה נרחבת בניסיונות להוציא לפועל פיגועים כנגד מטרות יהודיות וישראליות באמצעות יחידות 400 ו־840, כפי שנרחיב להלן.

בין היחידות המעורבות בפעולות הטרור האיראניות נמצאת יחידה 400, שקיומה נחשף ב־2012. יחידה זו היא גוף חשאי הפועל במסגרת כוח קודס ומיועד לבצע מבצעים מיוחדים בחו"ל. היחידה עוסקת בתכנון ובביצוע פיגועי טרור בחו"ל ומסייעת לקבוצות אופוזיציה ולמיליציות במדינות השונות (מרכז המידע למודיעין ולטרור, 2012א). על פי דיווחים היחידה אחראית לבניית תשתיות כיסוי ותשתיות מבצעיות מחוץ לגבולות איראן לכל הפעילות של כוח קודס, לרבות העברות חשאויות של אמצעי לחימה, סחר בסמים ופעולות טרור, אף כי אנשיה אינם מבצעים חיסולים בפועל (פינקו, 2022).

יחידה 400 כפופה ישירות למנהיג העליון, והוא זה שמעביר הנחיה לביצוע פיגועים כאשר מתגבשת באיראן החלטה לקדם פיגוע. כאשר הנחיה כזו ניתנת מגייסים אנשי היחידה

סייענים זרים לחוליה המבצעת, מאמנים ומכשירים אותם באיראן ואז שולחים אותם לזירת היעד דרך מדינה שלישית, במטרה לטשטש את "טביעת האצבע" האיראנית (כהן, 2012). ליחידה 400 מיוחסת בין היתר מעורבות בניסיון ההתנקשות בקונסול הישראלי באיסטנבול, משה קמחי, במאי 2011, בפעולה שבוצעה בשיתוף פעולה עם חזבאללה (הראל ומאנה, 2011). פעולה נוספת המיוחסת ליחידה זו היא ניסיון החיסול של איש העסקים איציק משה בגאורגיה (סלאמה, 2023).

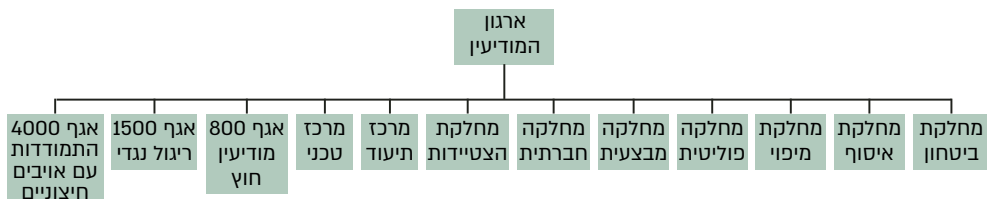
היחידה הבולטת השנייה בכוח קודס המעורבת בהוצאה לפועל של פיגועים היא כאמור יחידה 840. יחידה זו מתמקדת בניהול נכסים מודיעיניים במדינות היעד, ובקשרים עם ארגוני פשיעה ועם תאים רדומים הנשענים על פעילים מקומיים (סולומון, 2020). כלומר בניגוד ליחידה 400, יחידה זו נעזרת בפעילים זרים ובשכירי חרב מארגוני פשיעה מקומיים. היחידה אחראית לחטיפה ולרצח אזרחים זרים מסביב לעולם, בהם גם ישראלים וגורמים רשמיים (Fassihi & Bergman, 2022).

על פי מקורות גלויים נטען כי מפקד היחידה הוא יזדאן מיר, המכונה 'סראדר באקרי' (בן מנחם, 2021ב). סגן מפקד היחידה היה חסן סיאד חודאיארי, עד שישראל התנקשה בחייו במאי 2022. על פי הטענה, חודאיארי היה אחראי למבצעי היחידה במזרח התיכון ובמדינות הסמוכות לאיראן, ובשנתיים שקדמו להתנקשות בו היה מעורב בניסיונות לבצע פיגועים נגד אזרחים ישראלים, אירופאים, אמריקאים וגורמים רשמיים במדינות רבות, ובהן קולומביה, קניה, אתיופיה, איחוד האמירויות וקפריסין. נטען כי ההתנקשות בחודאיארי נועדה לאותת לאיראן לעצור את הפעילות של יחידה 840 (Fassihi & Bergman, 2022). עם בכירי היחידה נמנה גם מחמד רזא אנצארי, אשר מפקד על היחידה בסוריה ובין היתר מתפקד כמוציא לפועל בדרום אמריקה של ההנחיות לפגוע במטרות יהודיות (אייכנר, 2022ג).

היחידה הייתה מעורבת בניסיונות פיגוע רבים, הן כנגד מטרות ישראליות, הן כנגד מטרות מערביות והן כנגד גורמי אופוזיציה איראנים. כך למשל, באוקטובר 2019 נחשפה באנטליה תשתית טרור איראנית שפרסה יחידה זו באמצעות שימוש בארגון טורקי שנשלט על ידי עבדאלסם טורגוט, המתמחה בהברחות של בני אדם, נשק וחומרים מסוכנים. חקירת רשת זו הצביעה למשל על מעורבות של יחידה 840 בתכנון פיגוע תופת במארס 2018 בעת אירוע של ארגון האופוזיציה האיראני מוג'האדין ח'לק בעיר טירנה באלבניה. ניסיון פיגוע נוסף שיחידה זו הייתה מעורבת בו ככל הנראה התרחש ביוני 2021 בקולומביה (סולומון, 2021; Azarmehr, 2021). דיווחים נוספים על מעורבותה של יחידה 840 בהוצאה לפועל של פיגועים הגיעו בעקבות פרסום פומבי על מעצרו של אדם בשם מנצור רסולי על ידי

המוסד באיראן, שם נחקר, צולם ולאחר מכן שוחרר. על פי החשד רסולי, שהשתייך ליחידה 840, נשלח להקים רשת מבצעית בטורקיה באמצעות גיוס של אזרחים מקומיים, שהייתה אמונה על הוצאה לפועל של מספר פיגועים (אייכנר, 2022). אתר האופוזיציה האיראני איראן אינטרנשיונל טען כי רסולי גויס ליחידה על ידי חודאיארי (Iran International, 2022a). על פי דיווחים, יחידה 840 הייתה מעורבת גם בניסיון החיסול של איש העסקים יאיר גלר בטורקיה בפברואר 2022 (פינקו, 2022). בספטמבר 2022 נחשף כי בחודשים שקדמו לכך סוכלה פעילות של יחידה 840 בכוח קודס במטרה לפגוע בגורמים אמריקאיים כמו גם בבית חב"ד בקינשאסה (אינטלי טיימס, 2022).

לצד פעילות היחידות השונות, ראוי לציין כי כוח קודס מסתייע בנציגויות הדיפלומטיות של איראן ובמספר רב של חברות אזרחיות, דתיות, כלכליות והומניטריות כדי להבריא את אמצעי הלחימה, הסיוע הפיננסי ואף פעילי מיליציות שונות אל מדינות היעד (מנשרוף, 2019). הגוף השני במשמרות המהפכה שמעורב בהוצאה לפועל של פיגועי טרור הוא ארגון המודיעין. גוף זה הוקם במתכונתו הנוכחית בשנת 2009, והוא גלגול של יחידת המודיעין של משמרות המהפכה שהוקמה ב־1979. בדומה למאפייני פעילותם המבוזרת של משמרות המהפכה, גם ארגון המודיעין פועל באמצעות מרכזים מודיעיניים הפועלים ב־31 המחוזות ברחבי המדינה. ממידע חלקי וספורדי על מבנה הארגון עולה כי הוא מורכב ממספר מחלקות נושאות שאחראיות לתחומים מודיעיניים שונים, בהתאם למשימות המוטלות עליו. בין משימות אלו ניתן למנות סיכול טרור; סיכול חתרנות פוליטית; השתתפות פעילה בדיכוי מחאות ומהומות; מאבק ב"חדירה תרבותית מערבית ועבירות מוסר"; פיקוח ואכיפה במרחב הווירטואלי; סיכול בדלנות אתנית ו"סטייה דתית"; סיכול פשיעה חמורה והברחות ומאבק בשחיתות כלכלית. בשנים האחרונות נוספו לארגון משימות מגוונות שחלקן נחשבו בעבר לנחלתו הבלעדית של משרד המודיעין, ובהן לכידת מתנגדי משטר בחו"ל ומעצר זרים בעלי אזרחות כפולה לצורך קידום עסקאות לשחרור אסירים בין איראן למדינות במערב, או לשם קידום אינטרסים כלכליים שונים. נוסף על כך הועמקה מעורבות הארגון בדיכוי מתנגדי המשטר ומבקרי מבית (צימט, 2020).

בראש ארגון המודיעין עמד עד יוני 2022 חסין טא'אב, ששימש קודם לכן מפקד זרוע הבסיג' של משמרות המהפכה ונחשב מקורב לח'מנהאי (Banerjea, 2015). ביוני 2022 הודח טא'אב מתפקידו, ככל הנראה בשל כישלונותיו במניעת חיסולי בכירים ומדעני גרעין איראנים שאירעו בשנים האחרונות על אדמת איראן ומיוחסים לישראל, לצד אי-הצלחתו לנקום את מותם (N12, 2022). ההדחה אירעה זמן קצר לאחר סיכול ניסיונות פיגוע איראניים במטרות ישראליות ויהודיות באיסטנבול. על פי הדיווחים טא'אב הוחלף על ידי מוחמד כאזמי, שעמד קודם לכן בראש הארגון לאבטחת מודיעין במשמרות המהפכה (סגל, 2022). יש הטוענים כי בעקבות מינויו של כאזמי שונו במידת מה סדרי העדיפויות של ארגון המודיעין, ומטרתו המוגדרת הייתה להשקיע מאמץ מודיעיני ביהודה ושומרון ובעורף ישראל, לצד המאמץ להגן על המשטר, למנוע חדירות של ישראל לאיראן ולסכל חיסולים של בכירים איראן (בוחבט, 2023).

על המבנה הפנימי של ארגון המודיעין ידוע מעט יחסית. על פי מידע שפורט בכתבה שפורסמה בפברואר 2012 בבלוג המזוהה עם האופוזיציה האיראנית, ארגון המודיעין מורכב ממספר מחלקות ובהן מחלקת איסוף, שאחראית לאיסוף מודיעין והעברתו בין היחידות השונות; מחלקת מיפוי שאחראית למיפוי כל הערים באיראן; מחלקה פוליטית שמקבלת ידיעות ממחלקת האיסוף ועוסקת בביתוח ובמחקר של ידיעות על אודות מפלגות פוליטיות ואישים פוליטיים; מחלקת מבצעים האחראית לתכנון הפעילות הפיזית הדרושה להוצאתם לפועל של מבצעים; מחלקה חברתית שאחראית למאבק בפשיעה, למעקב אחר מיעוטים דתיים ואחר פעילות באגודות חברתיות ובמסגדים, כמו גם למעקב אחר פעילות ארגונים לא-ממשלתיים ולסיכול שחיתות כלכלית, הברחות והונאה; מחלקת הצטיידות האחראית לרכש, להצטיידות ולהכנת צרכים וציוד דרוש ליחידות המודיעין השונות; מחלקת ביטחון; מרכז תיעוד שאחראי לשימור מסמכים ולתיעוד ממוחשב של מידע מודיעיני; מרכז טכני שאחראי להכנה ולטיפול בציוד האזנה, צילום ומחשוב והעמדתו לרשות היחידות השונות (צימט, 2020).

התייחסות אחרת למבנה הארגון מציינת כי הוא מורכב משבע מחלקות מודיעין וביטחון שונות, שאחת מהן היא משרד המודיעין האישי של ח'מנהאי, הידוע גם כמחלקה 101, מנהלת הביטחון הפנימי בתוך משרד המודיעין, מנהלת הביטחון של כוחות הבסיג' ויחידות שיטור נוספות. ארגון המודיעין כולל גם את פיקוד הסייבר (Banerjea, 2015). לצד החלוקה למחלקות השונות הארגון מתחלק גם לאגפים, אף כי יחסי הגומלין בין המחלקות והאגפים לא לגמרי ברורים מן המידע הגלוי. בין היתר ידוע כי הארגון כולל את

אגף 800 שאחראי על מודיעין חוץ, ובראשו עומד עומד רצ'א סראג (אייכנר, 2022ב). סראג' היה בעבר ראש יחידה 4000, שאחראית על התמודדות עם "אויבים חיצוניים" מחוץ לאיראן, ואשר כיום עומד בראשה מצטפא ג'באד רפארי (Iran International, 2022b). בכיר נוסף באגף 800 הוא ג'ואד סראאי, אשר שימש כאחראי על מפעיל החוליה שניסתה לבצע פיגוע נגד מטרות ישראליות בקפריסין. מפעיל החוליה היה חסן שושתרי זאדה – בכיר ותיק ומוכר בארגון המודיעין האיראני, שאחראי על "מבצעים מיוחדים" (אייכנר, 2023ג). אגף נוסף בארגון המודיעין אשר לו מעורבות בטרור הוא אגף 1500, שנקרא גם היחידה לריגול נגדי ואחראי על סיכול ריגול וחתרנות בתוך איראן. אף שזהו תפקידו הרשמי של האגף, העומד בראשו רוחאללה באזקנדי הוזכר כמי שהיה אחראי על ניסיונות הפיגוע הכושלים כנגד ישראלים באיסטנבול ביוני 2022. על רקע כישלונות אלו דיווח האתר איראן אינטרנשיונל כי קיים כעס ניכר בארגון המודיעין על באזקנדי, לא רק בשל כישלונותיו בטורקיה אלא גם בשל העובדה שאגף 1500 שבראשו הוא עומד הוא כאמור היחידה לריגול הנגדי, והוא אמור להיות אחראי קודם כל על סיכול ריגול וחתרנות בתוך איראן. במקום לעסוק בכך בחר באזקנדי להתמקד בפעילות מחוץ לאיראן. הפניית תשומת הלב לפעילות מחוץ לרפובליקה האסלאמית, כך נטען, גרמה להזנחת נושא סיכול הריגול הפנימי ובעקבותיה לכישלון סיכול פגיעות באישים, בבסיסים ובמתקנים רגישים שישאל ביצעה, לפי דיווחים זרים, בחודשים האחרונים בשטחה של איראן (Iran International, 2022b).

במסגרת אחריותו בתחום הסיכול הפוליטי מעורב ארגון המודיעין של משמרות המהפכה בלכידת מתנגדי משטר בחו"ל. כך למשל, ב־2019 היה הארגון מעורב בחטיפתו של העיתונאי ומתנגד המשטר רוחאללה זם בשדה התעופה של בגדאד. על פי דיווחים, זם נסע לעיראק מאחר שהתפתה להאמין, ככל הנראה על ידי גורמים המקושרים לארגון המודיעין של משמרות המהפכה, שהוא עומד לקיים ראיון עם האייתוללה עלי סיסתאני. לאחר שהגיע לעיראק נעצר זם על ידי הרשויות המקומיות והוסגר לאיראן. הוא הועמד לדין ונידון למוות בעוון שחיתות, והוצא להורג בדצמבר 2020 (Harris et al., 2022).

זאת ועוד, הארגון ממלא תפקיד מרכזי במעצרים ובכליאתם של תיירים, רובם בעלי אזרחות כפולה ממדינות מערביות, שנעצרו במהלך ביקור באיראן והואשמו בריגול או בפגיעה בביטחון המדינה. מעצרים אלה מהווים לרוב חלק מדיפלומטיית החטופים שנוקטת איראן, ועליה נרחיב בהמשך. הם נועדו לקדם עסקאות לשחרור אסירים בין איראן למדינות המערב, או לקידום אינטרסים כלכליים שונים (צימט, 2020).

לצד תפקידים אלו וכפי שהוזכר לעיל, הארגון מעורב לעיתים גם באופן ישיר בהוצאה לפועל של פיגועים כנגד מטרות ישראליות ומערביות. כך למשל, ביוני 2023 דווח על סיכול פיגוע איראני בקפריסין, שאגף 800 של ארגון המודיעין היה זה שנועד לבצעו. החשוד המרכזי היה סוכן איראני שהגיע מאיראן לאיסטנבול וממנה לקפריסין הטורקית, שם חצה את הגבול לקפריסין כדי לאסוף את המודיעין על המטרות (אייכנר, 2023ב), ובהמשך גייס חוליית פעילים. כן דווח כי במהלך שהותו בקפריסין יצר הסוכן קשר עם סניענים איראנים, פקיסטנים ומקומיים (TOI staff, 2023b).

כמו כן, וביתר שאת מאז מינוי של כאזמי כפי שצוין לעיל, הארגון מעורב במימון ובייזום טרור בישראל. הפעילות הממומנת על ידי איראן באה לידי ביטוי במספר דרכים, שהראשונה והבולטת בהן היא שיטה שזכתה לכינוי "ריסוס טרור" וכוללת ניצול של חוסר היציבות ביהודה ושומרון לשם הזרמת כספים רבים למימון אמצעי לחימה ופיגועים. הדרך השנייה היא טרור שהוגדר ממוקד ורגיש, וכולל ניסיונות קונקרטיים לחולל פיגועים נגד אישים בכירים בישראל תוך בחירת שיטת האיסוף על המטרה, ביצוע ובחירת עיתוי הפיגוע. על כך נוסף המודיעין הקלאסי, הכולל שיטות ריגול שונות נגד ישראל. מאמץ איראני נוסף מתמקד בהשפעה בתוך ישראל תוך ליבוי מתיחויות ושסעים פנימיים (בוחבוט, 2023).

מיניסטריון המודיעין

ב-1979 הקים ח'ומייני שירות מודיעין מטעמו, שעיקר תפקידיו היו בתחום ביטחון הפנים ואיסוף מודיעין על עיראק. בשנת 1984 עבר השירות ארגון מחדש, בראשו הוצב מוחמד רישאהארי ושמו שונה למיניסטריון המודיעין והביטחון. במסגרת הארגון מחדש הורחבה פעילותו המודיעינית מול עיראק ויעדים זרים אחרים, והוא שולב במשימות של יצוא המהפכה. הודות לתקציבים נדיבים והיקף כוח אדם נרחב צבר מיניסטריון המודיעין כוח ועוצמה במשטר האיראני. אף שהמיניסטריון כפוף רשמית לנשיא המדינה, הרי בפועל מונו ראשו מקרב המקורבים למנהיג העליון ופעלו למעשה לפי הנחיותיו (שי, 2003).

בראשית ימיו, בהנהגתו של רישאהארי, התמקד מיניסטריון המודיעין בסיכול מנהיגי אופוזיציה איראנים ובפרט באנשי מוג'האדין ח'לק. אחרי 1989 נאמניו של המנהיג העליון עלי ח'מנאהי צברו כוח בתוך המיניסטריון הודות לתמיכתו, ובשל כך הפנה המיניסטריון את תשומת ליבו להתנקשות בגולים איראנים בהנהגתו של עלי פלחיאן. במקביל לפעולתו מחוץ לגבולות איראן היה המיניסטריון מעורב גם במעצרים ובהריגתם של פעילים וסופרים רבים בתוך איראן.

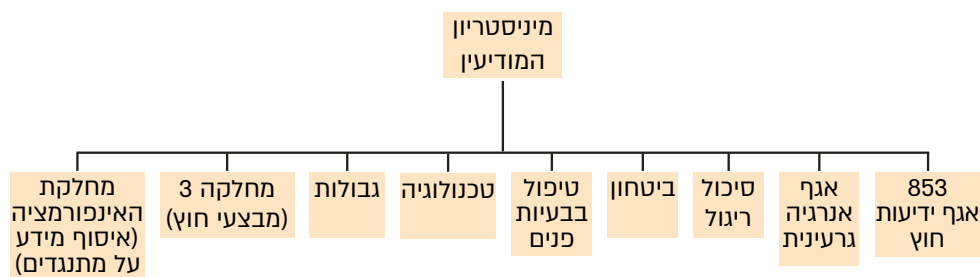
אחרי ניצחונו של ח'אתמי בבחירות לנשיאות ב-1997 וכפשרה בין הנשיא החדש והמנהיג העליון, מונה חורבן עלי דורי נג'ף אבאדי בתחילת כהונתו נמשכה מגמת ההתנקשויות הפוליטיות. לאחר ביקורת על מעורבות המיניסטריון בהתנקשויות אלו הודה המיניסטריון בחלקו בהן, אולם ניסה לתאר את הפעולות כמזימה זרה ואף עצר כמה מפעיליו ועינה אותם עד שהודו כי הם סוכנים ישראלים. בעקבות זאת התפטר דורי נג'ף אבאדי ב-1999 ובמקומו מונה עלי יונסי.

ב-2005 מינה הנשיא החדש אחמדינז'אד לתפקיד שר המודיעין את קולם חוסיין מוחסני אג'אי. בהנהגתו התמקד מיניסטריון המודיעין בחזית הפנימית בנטרול מזימות "מהפכת הצבעים", והמשיך במדיניות חטיפת גולים מחוץ לאיראן. מוחסני אג'אי פוטר בעקבות חוסר יכולתו לעצור את ההתקוממות של התנועה הירוקה והוחלף בחידר מוסלחי, אשר ביצע סבב טיהורים נוסף בתוך המיניסטריון ופיטר רבים המשתייכים למחנה הרפורמיסטי. בהמשך לכך ובסיועם של גופי ביטחון נוספים הצליח המיניסטריון במאמציו לדכא את התנועה הירוקה. אף על פי כן נכשל המיניסטריון ברבות ממשימותיו האחרות. כך למשל הוא לא הצליח למנוע את חיסולם של מדעני גרעין איראנים, לכאורה בידי ישראל. גם הניסיונות האיראניים לבצע פיגועים בתגובה, למשל בבנגקוק ב-2012, נכשלו. נוסף על כך התפתחה מתיחות בין הנשיא אחמדינז'אד לבין המיניסטריון.

עם בחירתו לנשיאות של רוחאני הוא מינה את מחמוד עלאוי (Mahmoud Alavi) לתפקיד שר המודיעין. צעד זה היה פשרה בתמיכת ח'מנהאי, אשר העביר את מרבית תמיכתו לארגון המודיעין של משמרות המהפכה. לצד חוסר היכולת שהפגין עלאוי, שינוי זה גרם לכך שמיניסטריון המודיעין נדחק לשוליים בסוגיות ביטחוניות פנימיות, והתמקד במקום זאת במודיעין זר. בפברואר 2017 הורחבו באופן רשמי סמכויותיו של מיניסטריון המודיעין – דבר שהוביל גם לעלייה במעורבותו בפעילויות מחוץ לאיראן, כולל מעקב נרחב ואף ייזום פיגועים כנגד גולים, עריקים ומתנגדי משטר איראנים (Golkar, 2021). ב-2021 מונה אסמאעיל ח'טיב לתפקיד שר המודיעין (Khoshnood & Fard, 2021).

ב-2024 פורסם כי סגן שר המודיעין לענייני ביטחון פנים, יחיא חוסייני פנג'קי, הוא שאחראי על מבצעי התנקשות מעבר לים (Pourmohsen, 2024). נטען כי לפנג'קי קשרים קרובים מאוד עם משמרות המהפכה, והוא אף נסע מספר פעמים לסוריה וללבנון, שם שיתף פעולה עם חזבאללה ועם כוח קודס באמצעות חילופי מידע בין משמרות המהפכה באיראן למיניסטריון המודיעין. יתר על כן, נוסף על היותו סגן ראש הביטחון הפנימי פנג'קי גם אחראי

על "ענייני ישראל". אחריות כפולה זו ניתנה לו לפי הנחיותיו של ח'מנאהי, שבחר להקצות משאבים כספיים ואנושיים רבים יותר לפעילות ההתקפית נגד ישראל (אייכנר, 2024).

יש לציין, נוכח הכפילות המסוימת הקיימת בין תחומי האחריות של מיניסטריון המודיעין וארגון המודיעין של משמרות המהפכה, כי בעשורים האחרונים נחלש מעמדו של המיניסטריון בהשוואה לזה של הארגון. להיחלשות זו מספר גורמים ובהם, בין היתר, כפיפותו של המיניסטריון לנשיא ומאמציו של המנהיג העליון להחליש את הנשיא על רקע מאבקי כוחות בין המנהיג לנשיאים, שהגבירו את רצונו של המנהיג לחזק את ארגון המודיעין של משמרות המהפכה, הכפוף לו (צימט, 2020). עם זאת המיניסטריון עודנו ממלא תפקיד חשוב בהוצאה לפועל של פיגועים נגד ישראל, וההתפתחויות האזוריות והפנימיות האחרונות אף עשויות להרחיב תפקיד זה.

כאמור לעיל, קשה למצוא מידע גלוי רב ואמין ביחס למבנה של גופי המודיעין השונים באיראן. דווח כי מיניסטריון המודיעין מורכב מ-12 מחלקות, החשובות שבהן הן המחלקה לאינפורמציה, האחראית על איסוף וניתוח מידע על מתנגדי איראן, ומחלקה 3 שאחראית על מבצעי חוץ (סולומון, 2020).

מחקירת קצין מודיעין איראני שנעצר בנובמבר 2022 בטנזניה, לאחר שנשלח לשם כדי להקים שלוחה בלתי רשמית שמטרתה לגייס סוכנים ולקדם פעולות טרור, עלה מידע רב על המבנה ושיטות הפעולה של מיניסטריון המודיעין האיראני. בין היתר פירט הקצין את תחומי האחריות של האגפים השונים במיניסטריון: אגף ידיעות חוץ, שאחראי על איסוף ועל פעולות מבצעיות מחוץ לאיראן, ובנוי מיחידות גיאוגרפיות בהתאם למדינות שאיראן פועלת מולן, כאשר כל מחלקה אמונה על תחום מסוים או זירה מסוימת; אגף לסיכול ריגול שאחראי על לכידת סוכנים זרים וחשיפת מבצעי ביון של מדינות זרות באיראן, ומחולק בהתאם למדינות השונות שאיראן רואה בהן יריבות; אגף ביטחון שתפקידו סיכול פעילות חבלה

בתוך איראן; אגף לטיפול בפעילות פנים, שאחראי על דיכוי מהומות והפגנות ופעילות של הפרת הסדר הציבורי; אגף המבצעים שממונה על ביצוע בפועל של הפעילות – מעקבים, מעצרים, חקירות ופעילויות נוספות; אגף הטכנולוגיה – אגף גדול שאחראי גם על פעילות הסייבר של המיניסטרו. באגפים השונים יש מחלקות טכנולוגיות, אולם כולן מקושרות לאגף זה; אגף גבולות, שאחראי על הפעילות המודיעינית במעברי הגבול של איראן; אגף לנושאי אנרגיה גרעינית, שתפקידו לסכל פעילות הפוגעת בתוכנית הגרעין בהיבטי כוח אדם ובהיבטי שמירה על מתקני הגרעין מפגיעה מודיעינית (אייכנר, 2023).

ראוי לציין כי אחד מיתרונותיו של מיניסטרו המודיעין טמון ביכולתו לשתף פעולה בצורה אפקטיבית גם עם משרדי ממשלה אחרים, ובפרט עם משרד החוץ, על מנת לארגן פעולות טרור מחוץ לגבולות המדינה. בין היתר נטען כי מחלקה 3 של מיניסטרו המודיעין משלבת במבצעה יחידה מודיעינית בתוך משרד החוץ האיראני, המורכבת מנציגים דיפלומטיים ונספחי תרבות העוסקים באיסוף מודיעין באמצעות גיוס נכסים מודיעיניים ופעילים של כוח קודס (סולומון, 2020).

מיניסטרו המודיעין משתמש בשני ערוצים עיקריים להצבת הסוכנים שלו מעבר לים. הערוץ הראשון כולל קציני מודיעין הפועלים במסווה של נציגים דיפלומטיים, ובמקרים רבים הם מוצבים בשגרירויות. הערוץ השני נוגע לשליחת קציני מודיעין צבאיים הפועלים במסווה של פעילות כלכלית. סוכנים אלו מתכננים התנקשויות, חטיפות ופעולות חבלה, שלעיתים קרובות מבוצעות על ידי ארגוני שלוחים במטרה לשמר מרחב הכחשה. סוחרים סמים בולטים משמשים לרוב כקבלנים למשימות אלו (Pourmohsen, 2024).

דוגמאות לערוץ הצבת הסוכנים הראשון ניתן למצוא במעורבותם של דיפלומטים איראנים בפיגועי טרור, או בחסות שמעניקות שגרירויות איראן ברחבי העולם למבצעי פעולות הטרור. כך למשל, אזרח אמריקאי שהתאסלם ועבד במחלקה האיראנית בשגרירות אלג'יריה בווינגטון התנקש בחייו של נספח העיתונות לשעבר בשגרירות איראן בווינגטון, עלי אכבר טבאטאבי, אשר התנגד למשטר האייתוללות. לאחר מכן נמלט המתנקש לג'נבה, שם מצא מקלט בקונסוליה האיראנית בטרם נסע לאיראן (Zahed, 2017). דוגמה נוספת היא גירושם של שני דיפלומטים איראנים מבוסניה הרצגובינה באפריל 2013, לאחר שהתברר כי היו קציני מודיעין איראנים (Levitt, 2018).

מלבד השימוש בדיפלומטים, חקירתו של קצין המודיעין האיראני שנתפס בטנזניה העלתה גם שיטת פעולה נוספת של המיניסטרו, שבמסגרתה הוא שואף להקים "שלוחות בלתי רשמיות" במדינות שונות. כך למשל הקצין עצמו ציין כי היעד שהוגדר לו על ידי

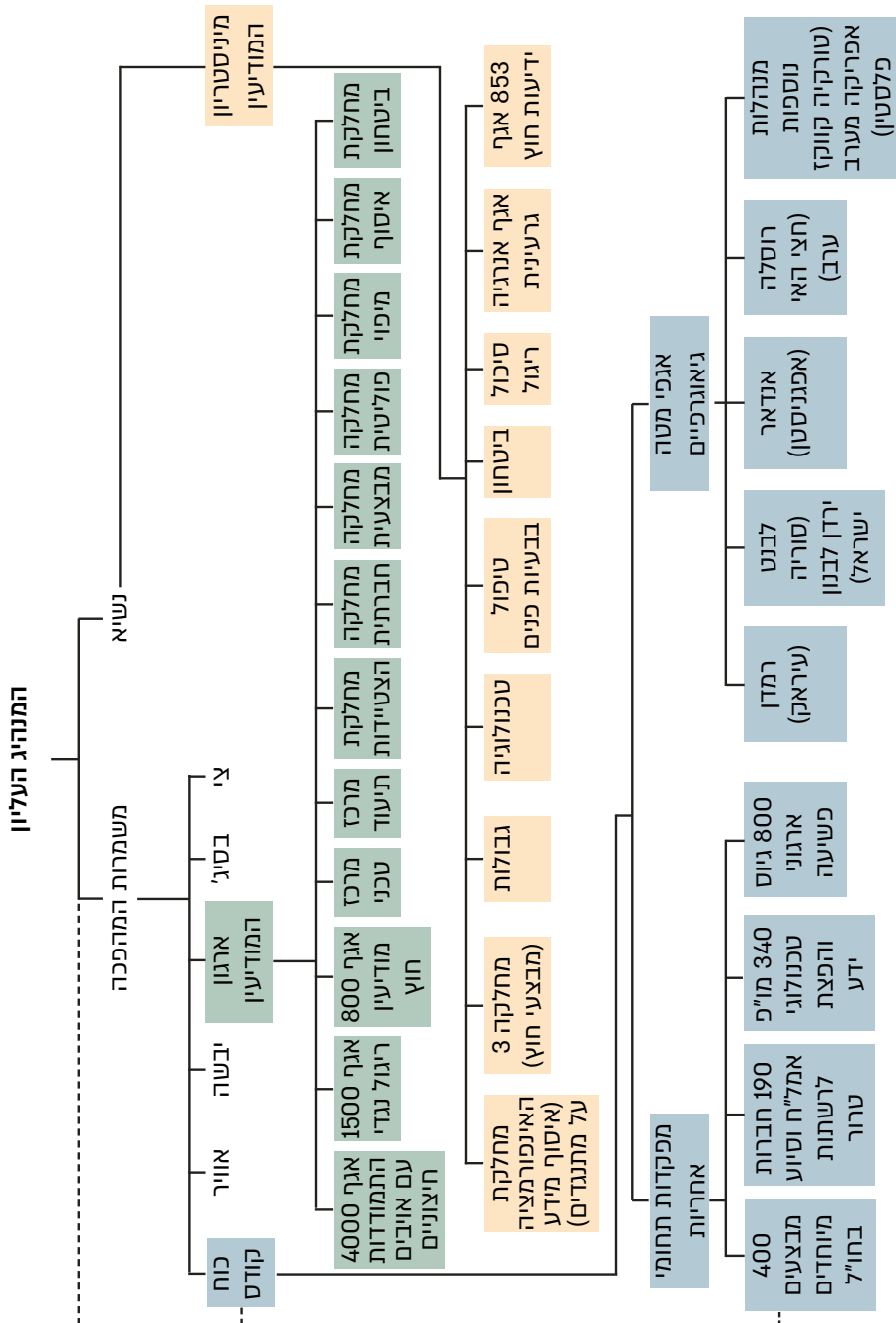
הממונים עליו במיניסטריון המודיעין היה לגייס שלושה סוכנים בכל שנה, ולפתח קשר עם עשרה אנשים מהקהילה הבלוצ'ית בטנזניה לצורך ביסוס הכיסוי שלו. שיטה זו של שלוחות בלתי רשמיות מאפשרת לארגון להציב את קציניו במדינות שונות ללא אישור מצד אותן מדינות, ולפעול מתוכן כדי לגייס סוכנים ולקדם פעולות טרור. אנשי השלוחות הללו פועלים בכיסוי אזרחי-עסקי ואינם מגיעים לשגרירויות או לנציגויות רשמיות של איראן, כדי להימנע מלעורר את חשדן של רשויות המדינות שבהן הם מוצבים. לדברי הקצין קיימות שלוחות בלתי רשמיות נוספות של המיניסטריון על אלו בטנזניה (אייכנר, 2023).

קצין המודיעין התייחס בחקירתו גם לשיטות הגיוס של מקורות מקומיים וזרים בתוך איראן. בין היתר ציין כי הארגון מגייס אסירים שנשפטו באיראן וגורמים פליליים אחרים הבקאים בתחומי הברחות, סמים וחיסולים, ומציע להם לשתף פעולה תמורת קיצור תקופת מאסרם. שיטה נוספת היא גיוס במעברי הגבול, שם המיניסטריון מתחקר אזרחים זרים שנכנסים לאיראן למטרות מגורים או שהייה ממושכת, ומציע להם לעבוד עבורו (אייכנר, 2023). כפועל יוצא מהגדרת תפקידו וסמכויותיו, המיניסטריון היה מעורב באופן ניכר ודומיננטי בין ארגוני הביטחון האיראניים בפיגועים כנגד גולים ומנהיגי אופוזיציה איראנים. כך למשל, בדצמבר 2015 הרג איש המיניסטריון את מוחמד רזא קולהי סאמאדי, איש מוג'האדין ח'לק אשר נחשד בפיצוץ מטה מפלגת הרפובליקה האסלאמית ב-1981. ב-2018 עצר ה-FBI קבוצת בעלי אזרחות כפולה איראנית-אמריקאית המקושרים עם המיניסטריון, והאשים אותם בכך שעקבו אחרי מרכזים יהודיים ואחרי אנשי מוג'האדין ח'לק. באותה השנה גם הואשם איש המיניסטריון, שפעל במסווה של דיפלומט, בניסיון לבצע פיגוע בעצרת של מוג'האדין ח'לק בפריז. המיניסטריון גם קושר לשתי התנקשויות במתנגדי משטר איראנים בהולנד. מיניסטריון המודיעין האיראני מעורב גם בחטיפתם של פעילי אופוזיציה איראנים. כך למשל, סוכנות הידיעות הרשמית של טורקיה אישרה ביוני 2022 כי משרד המודיעין האיראני השתמש בארגון הפשע של נאג'י שריפי זינדשאטי כדי ולחטוף מתנגדי משטר איראנים ולהתנקש בהם על אדמת טורקיה. על פי החשד, שליחיו של זינדשאטי פעלו נגד הגולים האיראנים לפחות משנת 2015, ללא הפרעה. מספר מעשי רצח וחטיפה בולטים של גולים איראנים מיוחסים לארגונו של זינדשאטי, ובהם הרצח של סעיד קרימיאן ושותפו הכווייתי במאי 2017; הרצח של מסעוד מולווי בנובמבר 2019; וחטיפתו של חביב פרג'אללה כעבי, המכונה אסיד, באוקטובר 2020 (המרכז הירושלמי לענייני חוץ וביטחון, 2022; Golkar, 2021; Pourmohsen, 2024).

המיניסטריון מעורב גם בהוצאה לפועל של פיגועים כנגד מטרות מערביות וערביות, וכן מטרות יהודיות וישראליות. כך למשל, על פי ההערכות כוח קודס ומיניסטריון המודיעין שיתפו פעולה על מנת להוציא לפועל הן את הפיגועים בארגנטינה ב־1992 וב־1994 והן את הפיגוע במגדלי ח'ובאר בערב הסעודית ב־1996 וההתנקשויות במנהיגי אופוזיציה איראנים כורדים בתחילת שנות ה־90 (Banerjee, 2015). על פי הטענה סוכני חזבאללה והמתאבד שהיו מעורבים בפיגוע בשגרירות ישראל ב־1992 נעזרו במודיעין האיראני ובנציגיו בשגרירות איראן בארגנטינה, בין היתר לתיעוד, לתקשורת מוצפנת ולהברחת חומר נפץ בדואר דיפלומטי. כמו כן, בעקבות פיצוץ בית הקהילה היהודית בבואנוס איירס ב־1994 הוצא צו מעצר בינלאומי נגד שר המודיעין האיראני דאז עלי פאלחיאן על חלקו במבצע, וגם נגד כמה אנשי מודיעין איראנים שפעלו במסווה. הוצא צו מעצר גם נגד בכיר משמרות המהפכה אחמד וחידי, שמונה בהמשך לתפקיד שר ההגנה האיראני (מלמן, 2018).

נוסף על פיגועים בארגנטינה היה מיניסטריון המודיעין מעורב למשל בניסיון פיגוע נגד שגריר ישראל באזרבייג'ן ב־2012. כוחות הביטחון האזריים עצרו אז חוליית מתנקשים שתכננה לחסל את השגריר הישראלי וכן רב מקומי. החוליה עבדה בחסות אזרח איראני בעל קשרים עם משרד המודיעין האיראני (דוסטרי, 2022). על פי הטענה, ניסיון ההתנקשות היה אמור להוות נקמה על פעולות חיסול של מדענים איראנים על ידי ישראל (ברדנשטיין וסוכנויות הידיעות, 2012).

ראוי לציין כי הכפילות בתחומי האחריות בין מיניסטריון המודיעין לבין ארגון המודיעין של משמרות המהפכה יצרה חילוקי דעות ומאבקי יוקרה בין שני הגופים, הן ביחס לחלוקת הקרדיט הראוי במקרה של פעולות מוצלחות והן ביחס לאחריות לכשלים ולכישלונות. ואולם ראשי שני הארגונים מתאמצים להצניע את המחלוקות ביניהם, ובשנתיים האחרונות אף הזדרזו להביע הערכה הדדית בעקבות הצלחות מודיעיניות ומבצעיות של עמיתיהם. עם זאת ניתן להעריך כי המשך הרחבת הסמכויות והמשימות של ארגון המודיעין של משמרות המהפכה עלול להוביל להמשך היריבות ביניהם ואף להסלמתה (צימט, 2020).

הסתייעות בגורמי חוץ לביצוע פיגועים

שימוש בארגונים שלוחים

השימוש האיראני בארגונים שלוחים הוא חלק מתפיסת הלוחמה האסימטרית שאימץ המשטר האיראני, נוכח תפיסתו כי יכולותיה הצבאיות של איראן נחותות בהשוואה לאלה של חלק מיריבותיה האזוריות והבינלאומיות, ובראשן ארצות הברית וישראל. שימוש זה הוא אחד היסודות המרכזיים בתפיסת הביטחון הלאומי של איראן, המאפשר לה בין היתר להרחיק איומים מגבולותיה כמו גם לבסס את מעמדה האזורי. עם זאת, מאחר שעניינו של מזכר זה הוא הפעלת טרור "קלאסי" לא נרחיב בנושא אימונם, מימונם והכשרתם של ארגוני וצבאות טרור בלוחמה קונוונציונלית, או בהפעלה נקודתית של ארגונים שלוחים נגד יעדים צבאיים במדינות מוצאם. ואולם התייחסות למאפייני הפעלת הטרור האיראנית מבלי להתייחס למאפייני השימוש האיראני בארגונים שלוחים לביצוע פעולות טרור "קלאסיות" ולמקומן בתפיסת הפעלת הטרור האיראנית הכוללת תהיה לוקה בחסר, ועל כן נתייחס להלן לסוגיה זו בקצרה.

מנקודת המבט האיראנית, התמיכה בארגונים שלוחים מאפשרת לאיראן לקדם את האינטרסים האסטרטגיים שלה באזור במחיר זול יחסית, באמצעות צד שלישי. העובדה שהפעולות מבוצעות באמצעות צד שלישי גם מאפשרת לה מרחב הכחשה ומפחיתה את הסיכון לפעולות תגמול כנגד המשטר האיראני (צימט, 2024א).

לצד התועלת שמפיקה איראן מיכולתה להסתמך על רשת השלוחים שלה, גם הארגונים השלוחים עצמם מרוויחים כמובן ממערכת היחסים איתה. איראן מספקת לחברים ברשת השלוחים שלה אמצעי לחימה, תמיכה חומרית וסיוע, ואף מכשילה לעיתים קרובות מאמצי לוחמה בטרור ופעולות צבאיות כנגדה, כפי שניתן לראות למשל בפעילות החות'ים בתימן, כאשר איראן סייעה להם מאוד במאבקם מול ערב הסעודית (Byman, 2013).

רשת השלוחים האיראנית אינה אחידה וארגונים שונים ברשת משמשים למטרות שונות עבור איראן, כאשר אותו ארגון יכול לשמש יותר ממטרה אחת. בין המטרות השונות ניתן למנות ארגונים שנרתמים לבלום את הנוכחות האמריקאית באמצעות גביית מחיר מארצות הברית בגין נוכחותה הצבאית באזור פעילותם. מטרה נוספת נוגעת להרתעה, וארגונים המשמשים למטרה זו נועדו להרתיע את יריבותיה האזוריות של איראן. מטרה שלישית היא ייצוב או תמיכה וכוללת ארגונים שמטרתם לייצב את בעלות בריתה של איראן,

דוגמת המשטר הסורי. המטרה הרביעית והאחרונה היא ביסוס השפעה איראנית במוסדות פוליטיים במדינות האזור (Tabatabai et al., 2021). לעניינו של מזכר זה רלוונטיים בעיקר הארגונים המשמשים לשתי המטרות הראשונות, ועל כן נמעיט בהתייחסות לארגונים המשמשים למטרות האחרות.

יש להדגיש כי אופי השימוש של איראן ברשת השלוחים שלה בטרור הבינלאומי השתנה מעט בשנים האחרונות, בעיקר מאז חיסול סולימאני בינואר 2020. אומנם מלכתחילה התאפיינה הרשת האיראנית בהיותה רשת רופפת שחבריה קשורים זה לזה בעיקר באמצעות אינטרסים משותפים ואידיאולוגיה, שהיסוד המשותף בה היה לרוב אויבים משותפים, אולם בשנים האחרונות הרשת הפכה אף יותר מבוזרת מבעבר. לאיראן עדיין השפעה ניכרת על חברות הרשת, אך היא לא בהכרח שולטת באופן מלא בכל אחת מהן (צימט, 2024). תופעה זו באה לידי ביטוי ביתר שאת במהלך מלחמת חרבות ברזל, כאשר איראן הכחישה כי ביכולתה לשלוט בפעילותם של הארגונים השונים שהיו מעורבים בלחימה, ומנגד פורסמו בתקשורת דיווחים רבים על מאמצים איראניים להשפיע על שלוחיה ולרסן אותם.

יתר על כן, הארגונים השלוחים יכולים לסייע לאיראן במאבקה באמצעות שיגור רקטות, טילים וכטב"מים, ובכך להוות למעשה חלק מן הלחימה הקונוונציונלית. לצד זאת יש גם ארגונים שבהם איראן משתמשת כדי להוציא לפועל פיגועי טרור נגד יריביה, שבמקרים רבים הם גם יריבי הארגון עצמו. חלק מן הארגונים משמשים כמובן לשתי המטרות, דוגמת המיליציות השיעיות בעיראק, המשמשות גם כזרוע של איראן לשיגור כטב"מים וטילים לעבר יעדים רלוונטיים עבור איראן או עבורן, כפי שניכר היה במהלך מלחמת חרבות ברזל, אך הן גם מוציאות לפועל פיגועים נגד יעדים אמריקאיים בעיראק.

בהקשר זה השימוש האיראני בארגונים שלוחים לביצוע פיגועים נעשה בשני מישורים עיקריים. ראשית, ארגונים אלה מוציאים לפועל פיגועים במדינותיהם, דוגמת הפיגועים של גדודי חזבאללה בעיראק נגד הכוחות האמריקאיים, או הפיגועים שמבצעים החות'ים מאז נובמבר 2023 נגד ספינות מסחריות במפרץ עדן. דוגמה נוספת היא הפיגוע שביצע בעבר חזבאללה של החג'אז, בסיוע איראני, נגד מתחם חיילי ארצות הברית בח'ובאר (Leoning, 2006). זאת ועוד, ארגונים אלה מוציאים לפועל פיגועים במדינות מערביות ואחרות, דוגמת ניסיון הפיגוע בתאילנד ב־2012, כאשר חזבאללה ניסה לפגוע ביעדי תיירות ישראליים באמצעות הנחת מטען (מרכז המידע למודיעין ולטרור, 2012א). דוגמה נוספת לפעולות במישור פעילות זה היא ניסיון ההתנקשות בחיי הקונסול הישראלי באיסטנבול במאי 2011, שביצעו פעילי חזבאללה בתמיכת יחידה 400 של כוח קודס (Jerusalem Post, 2011).

יש לציין כי לגבי מישור הפעילות השני, שהוא המשלים של פעילות הטרור האיראנית הישירה, קשה מאוד להבחין ולדעת מתי הארגונים השלוחים פועלים ביוזמה עצמאית לביצוע התקפותיהם, אשר נתפסות על ידם לקידום מטרותיהם, ומתי הם פועלים למען קידום אינטרסים איראניים בהנחייתה ובהכוונתה, ולעיתים יש כמובן פעולות המשלבות את שני ההיבטים. דוגמה לחוסר הבהירות ניתן למצוא למשל בניסיונות הפיגוע בבולגריה ב־2012, כאשר שבועות ספורים אחרי הפיגוע שביצע חזבאללה בבורגס ביצעו פעילים של כוח קודס מעקב סביב בית הכנסת בסופיה, אך נראה כי שתי הפעולות לא היו מתואמות. בשנים האחרונות, נוכח הגברת מאמציה של איראן להוציא לפועל פיגועי טרור תוך שימור מרחב ההכחשה שלה, והתמקדות הארגונים השלוחים במאבקים פנימיים במדינותיהם, ניכרת מגמה של איראן להסתמך פחות על הארגונים השלוחים שלה לביצוע פיגועים ולהפעיל ישירות איראנים גולים, או בעלי אזרחות כפולה או אזרחים מלאומים שונים שאינם איראנים, לעיתים בתיווך של גורמים פליליים מארגוני פשיעה, כפי שמפורט בסעיף הבא. דוגמה לכך ניתן למצוא ברצף הניסיונות האיראניים להוציא לפועל פעולות נגד מטרות ישראליות בטורקיה ביוני 2022, שנעשו על ידי גורמים איראניים וגורמי פשיעה, ולא דווח על מעורבות של ארגונים שלוחים.

השימוש בחוליות טרור קטנות שחבריהן אינם מזוהים כחברי ארגונים ממוסדים מאפשר לאיראן יכולת התכחשות גבוהה יותר מאשר בשימוש בארגונים ממוסדים, המזוהים עימה ומצביעים ישירות עליה כאשמה בהפעלתם. המחיר עלול להיות לפעמים עבודה מקצועית פחותה מזו שארגון ממוסד יכול להציע, או בהשוואה ליכולות של גופי ההוצאה לפועל האיראניים. ניתן להצביע גם על תחושת ביטחון איראנית גוברת, בין היתר על בסיס הערכה שיריביה האזוריים אינם מעוניינים בעימות נרחב איתה (צימט, 4202א).

שימוש בארגוני פשיעה ובגורמים פליליים

לצד הטרור הישיר שמפעילה איראן באמצעות גופי הביצוע שלה במשמרות המהפכה ובמיניסטריון המודיעין, והטרור העקיף שהיא מפעילה באמצעות הארגונים השלוחים שלה, משתמשים משמרות המהפכה של איראן באופן שוטף בכנופיות, בקרטלי סמים ובגורמי פשיעה בינלאומיים לביצוע פעולות טרור במדינות שונות. איראן כמובן אינה הראשונה או היחידה המשתמשת בארגוני פשע. מוכרת תופעת "טרור הפשיעה", שבמסגרתה משתמשים ארגוני טרור בפשיעה מאורגנת על היבטיה השונים על מנת להשיג כספים לצורכי התעצמות צבאית וארגונית, כמו גם לתשלום משכורות לפעילי טרור ולגורמים הקשורים לארגון.

משמרות המהפכה האיראניים מקיימים קשרים עם ארגונים אפגניים הסוחרים בסמים ועם ארגוני פשיעה בינלאומיים אחרים, במטרה להקים רשת להפצת משלוחי סמים במדינות המערב לשם מימון פעולות הטרור שלהם (דוסטרי, 2022). כך למשל הדגיש מלך ירדן במאי 2024 את מעורבותן של מיליציות פרואיראניות בתעשיית הסמים ובהברחות הסמים לארצו. בהמשך לכך אף דווח כי התשתיות ונתיבי הברחת הסמים משמשים גם להברחת אמצעי לחימה, כך שהבעיה הפלילית מקרינה גם על הסוגיה הביטחונית (ולנסי ואברהם, 2024). בשנים האחרונות משתמשת איראן בקשריה עם גורמי פשיעה מאורגנת לא רק לשם גיוס משאבים לפעולות טרור אלא גם לביצוע פעולות כאלה. כפי שצוין לעיל, היחידה האחראית על ניהול הקשרים עם ארגוני הפשיעה היא יחידה 840 של כוח קודס. שימוש זה בפשיעה המאורגנת מאפשר לאיראן לשמר את מרחב ההכחשה שלה ואף להוסיף עליו נדבך, שכן היא יכולה לטעון שלא זו בלבד שאין לה קשר לפעולות החיסול, אלא שהן לובשות אופי פלילי ולא טרוריסטי.

יש לציין כי אחד המאפיינים של השימוש האיראני בארגוני פשיעה לצורכי טרור הוא ניצול סכסוכים ויריבויות בין ארגוני פשיעה מתחרים. כך למשל נטען, על רקע חשיפת מעורבותם של ארגוני פשיעה שוודיים בניסיונות פיגוע נגד שגרירות ישראל בשוודיה, כי איראן מפעילה ארגוני פשע בשוודיה בפרט ובאירופה בכלל, תוך ניצול היתרון היחסי של כל אחד מהם, ולעיתים גם של היריבות ביניהם (אייכנר, 2024א).

מאפיין נוסף של השימוש האיראני בארגוני פשיעה נוגע למתן מקלט לפושעים נמלטים מאירופה, בתמורה לסיועם בהוצאה לפועל של פעולות עבור המשטר האיראני. דוגמה אחת לכך היא אומיט בולבול, סוחר סמים מליון בצרפת, שקיבל מקלט באיראן תמורת סיוע למשטר בביצוע פעולות נגד מטרות יהודיות וישראליות. דוגמה נוספת לכך היא ההגנה שמספקים השלטונות האיראניים לסוחר הסמים וראש כנופיית הפשע נאג' אברהים זינדשאטי, אשר הרשת הקרימינלית שלו ביצעה מספר פעולות עבור איראן, ובכללן התנקשויות וחטיפות במספר מדינות שונות, בתמורה לכך שהשלטונות האיראניים מגינים עליו ועל אנשיו (Levitt & Boches, 2024).

עוד דוגמה היא איש כנופיית 'מלאכי הגיהנום' מגרמניה, רמין יקטאפרסט, שקיבל באיראן מקלט מאישומי רצח בגרמניה לצד תשלום נדיב, ומאז פועל מטעם כוח קודס בהוצאה לפועל של פעולות נגד מטרות יהודיות וישראליות (דולב, 2024; Patrikarakos, 2024). בנובמבר 2022 דווח כי יקטאפרסט גייס חוליה איראנית שפעלה כדי לפגוע במוסדות של הקהילה היהודית בערים שונות בגרמניה. נוכח זאת הוצא נגדו צו מעצר בינלאומי (גיל-הר

ושטיין, 2022; Weinthal, 2022). על פי החשד יקטאפרסט הכווין את המתקפות ממקום מושבו בטהראן באמצעות הרשתות הפליליות שלו בגרמניה, וזאת בשם משמרות המהפכה (Morris & Mekhennet, 2023).

אף שקיימות עדויות למעורבות ארגוני פשיעה בטרור האיראני כבר מ־2011, אז דווח כי סוכן איראני ניסה להיעזר בקרטל הסמים המקסיקני 'לוס סטאס' על מנת להתנקש בשגריר ערב הסעודית בווינגטון, אין ספק כי בשנים האחרונות התופעה צברה תאוצה ניכרת, הנובעת משילוב של מספר גורמים. ראשית, הירידה ביכולות של הארגונים השלוחים האיראניים לפעול בהצלחה בזירה הבינלאומית, כפי שניתן לראות מסקירת ניסיונות הפיגוע האיראניים בשנים האחרונות, שמובילה למספר נמוך יחסית של הצלחות מבצעיות ומאפשרת לאויביה להתהדר בסיכולים מוצלחים. ירידה זו הובילה כאמור לעיל להפחתת השימוש בארגונים אלה. לצד הגברת הפעולות הישירות שמבצעים גופי ההוצאה לפועל האיראניים שצוינו לעיל, עדיין יש מקרים שבהם שואפת איראן לשמור על מרחב ההכחשה שלה ולצמצם את הסיכון לתגובות נגדה, ואז היא בוחרת להשתמש בארגוני פשיעה. כך למשל, על רקע חשיפת מעורבותם של ארגוני פשיעה בשליחות איראנית בניסיונות פיגוע נגד מטרות ישראליות ויהודיות במאי 2024, ציינו גורמים במוסד כי "שימוש איראן בשלוחים וניצול גל מעשי האנטישמיות המתעצם נגד ישראל – זו דרכה של איראן להימנע מטביעת אצבע מדינית במעשי הטרור אותם היא מקדמת, על מנת לצמצם את ההשלכות המדיניות־משפטיות־פומביות אותן היא עשויה לשלם" (אייכנר, 2024א).

ואולם לצד יתרונות אלו, לשימוש בגורמי פשיעה למימוש אינטרסים ביטחוניים ומדיניים יש גם חסרונות. חיסרון משמעותי אחד טמון בכך שהפעילים שבהם משתמשת איראן לרוב אינם מיומנים ואינם מאומנים במידה מספקת לביצוע משימות מורכבות – דבר המוביל לסיכולים ולכישלונות מבצעיים רבים. נוסף על כך, כיוון שאנשי ארגוני פשיעה אינם מחויבים לאידיאולוגיה האיראנית אלא פועלים ממניעים כלכליים, תמיד קיים סיכון שהצד השני "יקנה" אותם. בהקשר זה ראוי לציין, וכפי שניתן יהיה לראות בדוגמאות שיובאו להלן, כי איראן משתדלת להשתמש בפושעים בעלי אזרחות איראנית או זהות שיעית, וזאת במטרה לצמצם את הסיכון שיעברו צד (דוסטרי, 2022).

דוגמאות לשימוש האיראני בארגונים ובגורמי פשיעה ניתן למצוא למשל בחשיפה הנרחבת של תשתית טרור איראנית באלבניה ב־2019. במקרה זה הודיעה משטרת אלבניה על חשיפה של תשתית טרור שפרסה יחידה 840 של כוח קודס במדינה, שעשתה שימוש בארגון פשע טורקי שבראשו עומד עבדאלסם טורגוט, המתמחה בהברחות של בני אדם,

נשק וחומרים מסוכנים. בין המשימות שהוטלו על הרשת היה גם תכנון פיגוע במארס 2018 בעת אירוע של המוג'האדין ח'לק בעיר טירנה. דוגמה נוספת – ביוני 2021 סוכל בקולומביה ניסיון התנקשות בחייהם של אנשי עסקים יהודים, ודווח כי איש כוח קודס שילם 100 אלף דולר לאזרחים קולומביאנים כדי שיתנקשו בשני אנשי העסקים (סולומון, 2021). באפריל 2022 דווח על סיכול ניסיון איראני להתנקש בחיי קונסול ישראל בטורקיה לשעבר, בגנרל אמריקאי בגרמניה ובעיתונאי ופילוסוף צרפתי. שעות לאחר הדיווח פורסמה בכלי התקשורת הקלטה שבה נשמעים סוכני מוסד לכאורה מתחקרים על אדמת איראן את מנצור רסולי, מוביל ניסיון ההתנקשות שסוכל. רסולי הוא חבר בכנופיית פשע שעובדת עבור משמרות המהפכה, ותפקידה לרוב להלבין כספים עבור משמרות המהפכה בתמורה למעבר חופשי של מוצרים בלתי חוקיים מאיראן ולאיראן, אך במקרה זה הוא נשכר לביצוע משימות חיסול נגד מטרות מחוץ לאיראן (דוסטרי, 2022).

זאת ועוד, במאי 2024 דווח כי ארגוני פשיעה באירופה מקדמים פיגועי טרור נגד יהודים ושגרירויות ישראליות ברחבי העולם, בחסות ובהכוונת המשטר האיראני. גורמים במוסד ציינו כי תשתיות טרור שפעלו בחסות איראן הופעלו על ידי ארגוני פשיעה כבדים שפועלים ברחבי אירופה, ואשר העומדים בראשם מוכוונים ישירות מאיראן למשימות ולביצוע פיגועים. בעקבות ניסיון פיגוע נגד שגרירות ישראל בשוודיה בינואר 2024 נפתחה חקירה בינלאומית במעורבות גופי מודיעין וביטחון אירופיים, שבמהלכה עלה חשד כי ארגון הפשע השוודי פוקסטרות עומד מאחורי הפעילות, מטעם איראן. מנהיג הארגון רוא מג'יד, אזרח שוודי ממוצא כורדי, נמצא כבר חודשים תחת חסות איראן ומופעל לקידום פיגועים נגד יעדים באירופה, בדגש על יעדים ישראלים ויהודיים. הוא גויס על ידי ארגוני הטרור האיראניים לאחר שנמלט לאיראן מטורקיה ונעצר באיראן על ידי גופי ביטחון מקומיים, ובדומה לגורמים פליליים נוספים שנמלטים, גם הוא גויס לעבוד עבור גופי הטרור באיראן ולקדם מטעמים פיגועים ופעילות אלימה מחוץ לאיראן, בתמורה לשחרורו ממאסר ממושך. נטען כי מג'יד מקדם בשלט רחוק מאיראן ניסיונות פיגוע ברחבי אירופה, על בסיס הפעלה של תשתיות פליליות בארגון הפשע פוקסטרות ואחרים (אייכנר, 2024א).

לצד הפעילות נגד גורמים מערביים וישראלים, יש לציין כי איראן משתמשת בארגוני פשיעה גם כדי לפגוע בגולים איראנים ומתנגדי משטר. כך למשל, בדצמבר 2015 חוסל מוחמד רזא קולאחי צמאדי באלמרה, הולנד, על ידי שכירי חרב מקומיים ששכרה איראן. בנובמבר 2017 חוסל אחמד מולא מיסי בהאג על ידי שכירי חרב מקומיים ששכרה איראן (Boffey & Chulov, 2019). בשנת 2018 נעצרו בטורקיה כמה מחברי קרטל זינדשאטי –

ואף זינדשאטי עצמו – בין היתר בחשד להתנקשות בסעיד קרימיאן, המייסד ומי שעמד בראש ערוץ איראני אפוזיציוני המשדר בטורקיה, בשם Gem TV. ארגון הפשע של זינדשאטי נחשד כמי שעומד גם מאחורי ההתנקשות במסעוד מולאווי באיסטנבול בנובמבר 2019, בהזמנת גורמי מודיעין איראניים (דוסטרי, 2022). משרד האוצר האמריקאי אף הטיל לאחרונה סנקציות על בכירים ברשת הסמים של זינדשאטי, ונטען כי היא משולבת עמוקות במאמציה הבינלאומיים של איראן להשתיק ולאיים על מתנגדי משטר, בכירי משטר לשעבר ויריבים אחרים, באמצעות התנקשויות וחטיפות על פי הנחיות מפורשות של מיניסטריין המודיעין במספר יבשות. ההודעה האמריקאית טענה כי כוחות הביטחון האיראניים מגינים על זינדשאטי ועל האימפריה הפלילית שלו ומאפשרים לו לשגשג בשוק הסמים האיראני ולחיות חיי נוחות ופאר, בעוד הרשת שלו מייצאת את הדיכוי של המשטר באמצעות ביצוע פעולות נתעבות בשם הממשלה. לרשת יש קשרים עם רוצחים במספר מדינות ובהן איחוד האמירויות, קנדה וטורקיה (U.S department of Treasury, 2024). לצד הקשר עם רשת הסמים של זינדשאטי, קיימים דיווחים כי איראן משתמשת גם בקרטל רידאבאדי הפועל מרומניה. קרטל זה מנהל קונגלומרט סמים בינלאומי. על פי דיווחים קרטל זה הוא שביצע את חיסולו של השופט האיראני גולאמרזה מנצורי ביוני 2022 ברומניה. קיימים דיווחים כי זינדשאטי היה מעורב גם בחיסול זה, וככל הנראה הוא שנתן את ההוראה לחסל את מנצורי (דוסטרי, 2022).

באוגוסט 2022 עצרה משטרת ניו יורק חשוד בניסיון התנקשות בעיתונאית האיראנית ומתנגדת המשטר, מסיח עלי נג'אד. על פי הרשויות האמריקאיות, קצין המודיעין האיראני שעמד בראש המזימה הזו גם ניהל רשת של סוכנים איראנים שפעלו כנגד קורבנות אחרים בקנדה, בריטניה ואיחוד האמירויות (BBC, 2021; Borger, 2021; Human Rights Foundation, 2022).

בינואר 2023 הודיע משרד המשפטים האמריקאי כי שלושה חברי ארגון פשע מזרח-אירופי, הידוע בשם 'גנבים בחוק' (Theives in Law) ויש לו קשרים עם איראן, נעצרו בחשד למעורבות בניסיון הרצח של מסיח עלי נג'אד. על פי הדיווחים, מעורבות הארגון במזימה הוכונה על ידי אדם בשם רפעת אמירוב, מנהיג הארגון החי באיראן, ואשר עליו הטילו גורמים באיראן את המשימה לפגוע בעלי נג'אד (Mangan, 2023).

כחלק מניסיונותיה של איראן לצמצם את הסיכון למעבר צד של הגורמים הפליליים שהיא מפעילה, היא מרבה להשתמש בשכירי חרב אזריים לביצוע פעולותיה, תוך ניצול הקרבה הגיאוגרפית בין שתי המדינות מחד גיסא, והזהות השיעית של המגויסים מאידך

גיסא. על פי דיווחים איראן פועלת כל העת כדי לגייס נכסים מקרב הקהילה השיעית הגדולה והמשפיעה באזרבייג'ן, לצורכי משימות ריגול וחבלה. בשנים האחרונות זוהה איש הדת והדיפלומט, חסן שעבאני גלווני, כמגייס ומפעיל מרכזי מטעם כוח קודס. תפקידו הוא איתור וגיוס פעילים לפעילות טרור איראנית, והוא פועל דרך מוסד בשם 'החזית התרבותית של המהפכה האסלאמית של מחוז מזרח אזרבייג'ן' בעיר תבריז – הנמצאת אומנם באיראן אך יש בה רוב אזרי. המוסד ה"תרבותי" משמש את גלווני גם ככיסוי להבאת מועמדים שישמשו "נכסים מודיעיניים" במדינות דוגמת טורקיה ואזרבייג'ן. אלו מוזמנים על ידי גלווני לאיראן בחסות אותה פעילות "דתית", והם עוברים תהליך של בדיקה וגיוס (דוסטרי, 2202).

מקרי בוחן של ניסיונות פיגוע איראניים מרכזיים בשנים האחרונות

פרק זה מציג ניתוח מורחב של אחדים מניסיונות הפיגוע האיראניים המרכזיים בשנים האחרונות ומצביע על שיטות הפעולה המאפיינות את הפעולות האיראניות, כפי שהן עולות מניסיונות אלו. בין היתר התייחסות לפעילות האיראנית בקפריסין בשנים האחרונות ולשני הניסיונות המרכזיים להוציא לפועל פיגועים נגד גורמים ישראליים בתקופה זו, לניסיונות הפיגוע האיראניים בטורקיה ביוני 2022 ולניסיון ההתנקשות האיראני באיש עסקים ישראלי בגאורגיה ב־2023. נבחנות גם פעולות איראניות בארצות הברית כנגד גורמי אופוזיציה איראנים וכנגד גורמים אמריקאים, כפי שסוקרו בתקשורת. ההתמקדות באירועים אלה נובעת הן מהעובדה שהם זכו לסיקור תקשורתי נרחב באופן יחסי, והן מכך שהם ממחישים בצורה אפקטיבית כמה מעקרונות הפעולה וההפעלה של הטרור האיראני. בסיום פרק זה מוצגות תובנות בדבר שיטות הפעולה המאפיינות את הפעולות האיראניות.

סיכול טרור איראני בקפריסין

בארבע השנים האחרונות בוצעו מספר ניסיונות פיגוע בולטים של גורמים איראנים כנגד ישראלים בקפריסין. להלן נתמקד בשניים מהם, החולקים מאפיינים דומים רבים. במקרה הראשון דווח כי משטרת קפריסין סיכלה ניסיון פיגוע איראני כאשר עצרה ב־27 בספטמבר 2021 אזרח אזרי בשם אורחן אסדוב, המחזיק גם בדרכון רוסי. דיווחים בהמשך טענו כי אסדוב השתמש בחמישה שמות ובארבעה דרכונים רוסיים ורישיונות נהיגה שונים (חדשות 13, 2021). על פי דיווחים בתקשורת הקפריסאית, המתנקש נתפס ברכבו לאחר שחזר אליו רכוב על קורקינט חשמלי (שלזינגר ואבני, 2021). במכוניתו השכורה מצאו השוטרים אקדח גלוק, שתי מחסניות, משתיק קול, כפפות, שלושה טלפונים ניידים והחסן נייד (דיסק און קי). הצידוד הועבר לבדיקות פורנזיות במטרה להפיק מידע על אופי התקשורת והרישום הפלילי של האקדח (סולומון, 2021).

על פי הדיווחים אסדוב חשוד בעבירה של תכנון פשע – הוצאה לפועל של "חוזה חיסול". בטלפון הנייד שלו נמצא לוגו המזוהה עם חזבאללה והמיליציה הפקיסטנית ליוא' זינבין, הקושר אותו לאיראן ולשלוחת יחידה 840 בדמשק. עוד דווח כי במשטרה הקפריסאית חשדו שהאיש חבר במאפיה הרוסית וכי תכנן להוציא לפועל חמישה חוזי חיסול, זאת משום

שנמצאה בכליו רשימת חיסול ובה חמישה שמות של אנשי עסקים ישראלים (אזולאי, 2021; סולומון, 2021). משטרת קפריסין אף איתרה צילומים ממצלמות אבטחה, שבהם נראה החשוד מבצע תצפית והכנות לפיגוע שאותו תכנן (בן מנחם, 2021א). רונן ברגמן מדווח מפי מקור קפריסאי המעורה בפרטי החקירה כי הקפריסאים שמעו את המתנקש מדווח למפעיל האיראני שלו, שנמצא בקפריסין הטורקית, כי הוא עקב אחרי היעד אבל איבד אותו. בפועל המתנקש עדכן שהוא נמצא במסעדה מול אשתו של הישראלי שנועד להיות יעד החיסול, וביקש אישור לחסל אותה במקום. הוא סורב, ובזמן שחיפש את הבעל האבוד הקפריסאים עצרו אותו (ברגמן, 2022).

ב־12 באוקטובר 2021 נעצר מוזאפר עבאס, אזרח פקיסטני בן 27 תושב פאפוס שעבד כשליח מזון וקשור למיליציה הפקיסטנית של משמרות המהפכה. עבאס טען כי גויס למשימה על ידי אזרח סורי. הוא הוביל את החוקרים לאקדח שנקבר בשקית פלסטיק בשדה סמוך למקום מגוריו. ב־23 באוקטובר נעצרו שני אזרחי פקיסטן בני 25 ו־31, שבטלפונים שלהם היו תמונות של היעדים הישראליים שאחריהם עקבו. אסדוב והפקיסטני תושב פאפוס החלו לגייס את יתר חברי החוליה משנת 2018: שלושה אזרחים פקיסטנים ואזרח קפריסאילבנוני. דווח כי החוליה הגיעה לקפריסין היוונית דרך קפריסין הטורקית, ובעוד שחלק מחבריה חזרו על עקבותיהם, אסדוב נשאר ונתפס (אמיר, 2021; Theodoulou, 2022).

דיווח ב'ושינגטון פוסט' בדצמבר 2022 טען כי משמרות המהפכה אחראים לשכירת רשת של אזרחים פקיסטנים לביצוע המעקב ואיסוף המידע, שאחד מהם השתמש בעבודתו כשליח על אופנוע כמסווה. עוד נטען כי בסתיו 2021 הוא העביר את המידע שאסף למפעיליו בטהראן, ולאדם נוסף בקפריסין שאמור היה לבצע את ההתנקשות עצמה (Harris et al., 2022). לשכת ראש הממשלה טענה כי ניסיון הפיגוע היה יוזמת טרור איראנית שכוונה נגד אנשי עסקים ישראלים (אזולאי, 2021). גם על פי רונן ברגמן יעד החיסול היה ישראלי – עובד חברת סייבר מקומית שהאיראנים סברו כי שירת במודיעין (ברגמן, 2022). בנובמבר 2021 פרסמה משטרת ניקוסיה כי בידיה שמות חמשת אנשי העסקים שהיו יעד החיסול, אף כי היא פרסמה רק את ראשי התיבות של שמותיהם. עוד פרסמה משטרת קפריסין כי השישה הם מוסלמים שיעים, ובראש החוליה עמד ככל הנראה אסדוב (חדשות 13, 2021).

נטען כי אסדוב הרבה לחצות את מעבר הגבול איוס דומטיוס, המפריד בין ניקוסיה בצד היווני לזו שבצד טורקי, באמצעות קורקינט חשמלי. בעת ששהה בצד הטורקי התארח אסדוב באזור פמגוסטה, עיר נמל טורקית, וזאת לצורך פגישות והתארגנות לוגיסטית. הכוללת הצטיידות באקדח, רכישת טלפונים מקומיים ושכירת רכב דרך חברה מקומית.

לאחר מכן חזר לשטח הקפריסאי ליד אנגומי, פרבר הנמצא כשלושה קילומטרים מדרום-מערב לניקוסיה (סולומון, 2021).

בפברואר 2022 פורסם בקפריסין כי אחד מששת הנאשמים הנוספים, סטודנט בן 21, הודה בשתי האשמות – שותפות עם חשודים בפשע וידע על מתקפת טרור מבלי לדווח לרשויות. נטען כי הצעיר סייע לעבאס, אשר ביקש ממנו להביא שקית עם בגדים אחרי שהוכרז על מעצרו של אסדוב. הוא גם הסיע אותו במכוניתו (Theodoulou, 2022). באוגוסט 2022 פרסם אתר האופוזיציה האיראני איראן אינטרנשיונל את שמו של בכיר משמרות המהפכה רזא סראג', ראש יחידה 4000 לשעבר, וייחס לו את האחריות לכישלון ניסיון הפיגוע בקפריסין (Iran International, 2022b).

כעבור שנתיים, ביוני 2023, סוכלה מזימת טרור נוספת בקפריסין, בסיוע המוסד וגורמי מודיעין אמריקאים. על פי הדיווחים משמרות המהפכה תכננו את המתקפה שנועדה לפגוע בסוכן נדל"ן יהודי, בבית חב"ד ובמלונות שבהם ישראלים נוהגים לשהות. שבעה חברים בתא הטרור נעצרו, החשוד המרכזי נמלט, אך הציוד שהיה ברשותו נתפס וזהותו ידועה לרשויות הביטחון. צו מעצר בינלאומי הוצא נגדו (Bob & Harkov, 2023). חשוד זה הוא סוכן איראני שהגיע מאיראן לאיסטנבול וממנה לקפריסין הטורקית, שם חצה את הגבול לצד היווני כדי לאסוף מודיעין על מטרות ישראליות. בהמשך הוא גייס חוליה שהייתה במעקב מתמשך (אייכנר, 2023א; אינטלי טיימס, 2023). על פי הדיווחים, בזמן שהותו בקפריסין יצר המתנקש קשר עם סייענים איראנים, פקיסטנים ומקומיים, ואלו עזרו לו בין השאר בהשגת נשק ואמצעי תקשורת ובהסעתו לאזור שבו התגורר היעד. המתנקש תכנן לעקוב בלילה אחר היעד כשיצא מביתו, ולחסל אותו במקום מבודד. בהוראת מפעילו האיראני הוא הגיע מספר פעמים אל מחוץ לביתו של היעד, צילם ואסף מודיעין על אמצעי האבטחה בבית (אייכנר, 2023א). לפי דיווחיו הוא קיבל תמונה של היעד וכן את נתיב ה-GPS לביתו (TOI staff, 2023b). בין חברי החוליה נמנו גם אזרחים פקיסטנים שנעצרו בידי הרשויות הקפריסאיות (אייכנר, 2023ב).

דיווחים נוספים הציגו את שרשרת הפיקוד לביצוע הפעולה על ידי אגף 800 של ארגון המודיעין של משמרות המהפכה, שבראשו עומד מוחמד כאזמי. בראש אגף 800 עומד רצ'א סראג'. ג'ואד סראאי הוא בכיר באגף והאחראי על מפעיל החוליה, חסן שושתרי זאדה. זאדה הוא בכיר ותיק ומוכר בארגון שאחראי על "מבצעים מיוחדים" – שם קוד לפיגועים בחו"ל. זאדה הפעיל את ראש החוליה, יוסף שהבאזי עבאסעלילו. כאשר ארגוני הביטחון המקומיים עלו על עקבותיו הורה לו זאדה להיפטר מהנשק. הוא החביא אותו בנקודה

מרוחקת בלימסול ונמלט מהצד היווני לצד הטורקי, ומשם חזר לאיראן (אייכנר, 2023א). עבאסעלילו נתפס על ידי המוסד, נחקר ואף נגבתה ממנו עדות מצולמת שממנה נודעו פרטים רבים על ניסיון הפיגוע, הגורמים האחראים, שיטת העבודה, הנשק שסופק לו ואמצעי התקשורת. דיווחים שפורסמו מן ההתכתבות בין עבאסעלילו לזאדה מצביעים על הבטחה לתגמול בתמורה לביצוע הפעולה (אייכנר, 2023ב).

במקביל לפרסום דבר המעצרים והחקירה של עבאסעלילו דווח כי כוחות הביטחון היווניים עצרו שבעה אזרחים פקיסטנים שגויסו על ידי איראן לביצוע פיגועים. אף שסביר להניח כי קיים קשר בין המעצרים לסיכול הפעולה בקפריסין, כמו גם לסיכול הפיגוע ביוון בפברואר 2023 (שנועד אף הוא לפגוע בבית חב"ד), לא פורסם מידע חד-משמעי בהקשר זה (TOI staff, 2023a).

צירוף הפעולות בקפריסין, לצד דיווחים על ניסיונות איראניים נוספים לפעול במדינה בשנים האחרונות, מעידים על המגמה האיראנית לנצל את הכניסה הקלה לשטחי האיחוד האירופי דרך נקודת המעבר בין קפריסין הטורקית לקפריסין היוונית, על מנת ליזום ולבצע פעולות טרור.

סיכול פעילות טרור איראנית בטורקיה

בארבע השנים האחרונות בוצעו מספר ניסיונות פיגוע איראניים משמעותיים בטורקיה, המהווה זירה נוחה לפעילות איראנית, בין היתר בשל העובדה שאיראנים אינם נדרשים להציג ויזה כדי להיכנס למדינה. יתר על כן, החרפת המשבר ביחסים בין ישראל לטורקיה בשנים האחרונות משפיעה אף היא על היקף חופש הפעולה שמאפשרת טורקיה לאיראן בפעולותיה כנגד ישראל. הדבר ומקשה על שיתוף הפעולה בין מנגנוני הביטחון הישראליים והטורקיים, ובכך על סיכול פעולות הטרור האיראני. לפיכך ניתן לחזות כי מגמת הפעילות האיראנית בטורקיה לא זו בלבד שאינה צפויה לדעוך, אלא ייתכן כי אף תתגבר.

ביוני 2022 אירעה הפעולה הנרחבת ביותר של איראן בטורקיה בתקופה הנדונה, כאשר ניסיון פיגוע סוכל באיסטנבול. על פי החשד קבוצה של שמונה אנשים, חלקם איראנים וחלקם טורקים, התפצלו לארבע קבוצות במטרה לרגל אחר יעדים ישראלים במדינה. המוסד, שאיתר את הישראלים שהיו היעד, הטיס אותם חזרה לארץ. בהמשך דווח כי יעדי התקיפה היו הקונסול הישראלי לשעבר בטורקיה, יוסי ספרי, וכן תיירים ישראלים (ynet, 2022). חלק מהחשודים זוהו כחברי המודיעין האיראני וחלקם אף פעלו כמתנקשים. כאמור, על פי הדיווח הסוכנים התפצלו למספר קבוצות כדי שיוכלו לאתר בקלות מטרות ישראליות.

"המתנקשים בצוות החיסול, שהתמקמו בשני חדרים נפרדים בקומות השנייה והרביעית של מלון ברובע בייאולאולו, נעצרו עם כמות גדולה של נשק" (הארץ, 2022). המודיעין הטורקי דיווח כי החשודים התחזו לסטודנטים, לאנשי עסקים ולתיירים, ובדרך זו עקבו אחר הישראלים. החשודים נעצרו במלון סול וכן בשלושה בתים להשכרה ברובע בייאולאולו (אייכנר 2022ב).

ב־10 ביולי 2022 פורסמו פרטים נוספים על הפרשה, כאשר כלי התקשורת בטורקיה פרסמו תמונות חדשות המתעדות את החוליה האיראנית. בתמונות נראים שניים מחברי החוליה וכן האקדחים שבהם השתמשו. עוד דווח כי אחד החשודים האיראנים רכש אופנוע מאזרח באיסטנבול. בסופו של דבר, במבצע שנערך ב־16 ביוני נתפסו חברי החוליה האיראנית ויחד איתם גם שלושה אקדחים, שלושה משתיקי קול ושני לייזרים לנשק. חקירתם בטורקיה עודנה נמשכת, וחלקם חשודים בעבירות ריגול. על פי חלק מהדיווחים, כמה מהאיראנים נתפסו בתאריכים אחרים.

נוסף על כך דווח כי החוליה האיראנית ביקשה להתנקש בין היתר בחייהן של שלוש נשים ישראליות שטיילו בטורקיה, וכי הם הוכונו על ידי "מאפיה איראנית". לפי הדיווחים ארגון הביון האיראני לא הנחה אותם ישירות, אלא השתמש באותה "מאפיה" לצורך העברת המסרים. בחקירה הטורקית עלה שאחד מחברי החוליה האיראנית נסע לאיראן ארבע פעמים תוך חודשיים, ובביקורו האחרון נפגש עם "מנהיג המאפיה" ארבעה ימים לפני מעצרו. בשיחת הטלפון האחרונה בין השניים שאל חבר החוליה שאמור היה לבצע את ההתנקשות: "אם נירה בתוך המלון, הרעש יהיה חזק?" כמו כן נשמעו שאלות כמו "האם האקדח לא מספיק טוב כדי לעשות את העבודה?" מנהיג המאפיה השיב כי הירי באקדח משמיע רעש "קטן מאוד, שנשמע כמו בלון שמתפוצץ". בהמשך אמר לו גם כי "זה עושה אפילו פחות רעש מזה. אל תדאג, לא תהיה בעיה" (ynet, 2022).

יש לציין כי הביטוי "מאפיה איראנית" מתייחס ככל הנראה לארגון פשיעה המעורב בטרור למטרות כלכליות, ולא ממניעים אידיאולוגיים. אין זו הפעם הראשונה שהמשטר האיראני משתמש בארגוני פשיעה למטרותיו. לפי גורם מודיעין ישראלי, משמרות המהפכה של איראן משתמשים באופן שוטף בכנופיות, בקרטלי סמים ובגורמי פשיעה בינלאומיים על מנת לבצע פעולות טרור במדינות שונות, בין היתר בטורקיה, בקפריסין ובמדינות אמריקה הדרומית (דוסטרי, 2022).

ב־19 באוגוסט 2022 חשף האתר האופוזיציוני האיראני איראן אינטרנשיונל כי יחידת סיכול הריגול הנגדי במשמרות המהפכה, הידועה גם כיחידה 1500, היא שהובילה את

ניסיונות הפיגוע הכושלים. על פי הדיווח, בראש היחידה עומד רוחאללה באזקנדי (Iran International, 2022b).

סיכול טרור איראני בגאורגיה

בנובמבר 2022 הודיע המודיעין המסכל בגאורגיה כי סיכל ניסיון חיסול של אזרח ישראלי בשם איציק משה על אדמת גאורגיה. על פי הדיווח משמרות המהפכה קידמו את הפיגוע באמצעות מספר צוותים בשטח ממדינות שונות. צוות מחסלים פקיסטני המזוהה עם אל-קאעדה אסף בטביליסי מודיעין נרחב על היעד להתנקשות, והגיע לרמת מוכנות גבוהה לביצוע. אחד מחברי הצוות נעצר על ידי כוחות הביטחון הגאורגיים, על רקע התנהלות חשודה בשטח. ברשותו נתפסו אמצעי לחימה וממצאים מפלילים נוספים. בין העצורים פקיסטני בן 32 בשם אמיר חאן, אשר טען כי היה אמור לחסל את משה באמצעות שיסוף גרונו, אולם טען שלא יעמוד בכך ולכן המשימה שונתה והוא קיבל נשק חם. לדברי חאן בחקירתו, "סופיאן", גבר בן 45 הקשור לארגון טרור בינלאומי ולרשויות באיראן נכנס לגאורגיה עוד לפניו, והוא זה שהזמין ממנו את הרצח. חאן גם ציין כי התגורר בדירת מסתור במשך חודש עם סוכן איראני, ורק אז גילו לו את פרטי המשימה. חאן ידע למסור בחקירתו פרטים רבים על סידורי האבטחה סביב משה. בתמורה לרצח היו משוחררים ממאסר חברים של חאן שנכלאו באיראן.

זאת ועוד, אותרה חוליה של שני פעילים בעלי אזרחות כפולה גאורגית-איראנית, שהיו אמונים על העברת אמצעי הלחימה לצוות המבצע בסיוע מברחי אמצעי לחימה שפעלו בין טורקיה לגאורגיה. החוליה קיבלה תשלום על העברת אמצעי הלחימה. שני הפעילים נעצרו גם הם על ידי כוחות הביטחון המקומיים. ברשותו של אחד מהם אותר נשק נוסף שנועד לפיגוע. על פי דיווחים בין החשודים שנעצרו גם אישה אחת, שחשודה בסיוע באיסוף מידע מודיעיני. דיווחים נוספים טוענים כי במהלך חקירתו של חאן נעצרו אזרח פקיסטני ושני מתרגמים לפרסית, הנחשדים כשותפים לניסיון ההתנקשות. לא ברור אם קיימת חפיפה בין הדיווחים השונים.

החוליה הופעלה החל משנת 2011 על ידי אזרח איראני בשם מחמד רצ'א עבאדי ערבלו, שהיה מופעל ותיק של כוח קודס שפעל בעבר בתוך גאורגיה. מפעילו היה עלי פיצ'י פ'ור, פעיל כוח קודס המקדם פעילות טרור בזירות רבות בעולם. גורם ביטחוני ישראלי ציין כי לא מדובר בחשיפה ראשונה של ניסיון לבצע פיגוע טרור על אדמת גאורגיה בהכוונה איראנית,

שכן מוכר שימוש בגורמים איראנים רשמיים ולא רשמיים שקידמו מספר ניסיונות פיגוע לאורך 2021 ו-2022 (כריש חזוני, 2022; מעריב אונליין, 2022).

בינואר 2023 חשף האתר איראן אינטרנשיונל כי חמישה חברים ביחידה 400 של כוח קודס עומדים מאחורי ניסיון החיסול של איציק משה. על פי הדיווח, קבוצת האקרים בשם Backdoor סיפקה לאתר מסמכים הכוללים פרטים לגבי זהותם ומקום מגוריהם של חברי החוליה, אשר הוגדרו כ"אנשי המפתח בצוות החיסולים של יחידה 400 בכוח קודס". שמות חברי החוליה הם חסין רהבאן, מוחמד ריזא ערבולו, מוחסן רפיעי מיאנדשתי, פרהאד פשאיי ועלי פיצ'י פור. באתר החדשות האיראני פורסמו גם תמונותיהם של חברי החוליה ושל מפקדם חוסיין רהבאן – איש משמרות המהפכה ומפקד בכיר בכוח קודס בן 45, שפיקד על המבצע מאיראן. "נדיר שהוא עוזב את אדמת איראן, ובשנים האחרונות הוא יצא פעמים בודדות בלבד לעיראק", נכתב בדיווח של איראן אינטרנשיונל. כן דווח כי ראש המשימה בשטח היה עלי פיצ'י פור, בן 40. לפי הדיווח, בתור מפקד המשימה בשטח הוא קיבל פקודות גם ממפקד יחידה 400 של כוח קודס עצמו, הגנרל חאמד עבד אל-לאהי, נוסף על פקודות שכל הצוות קיבל מהמפקד חוסיין רהבאן. כן נכתב בדיווח כי משימת איסוף המידע הוטלה על צוות פקיסטני שיש לו קשרים עם ארגון אל-קאעדה, ובהמשך צוות זה אף הגיע לטביליסי (סלאמה, 2023).

סיכול טרור איראני בארצות הברית

בשנים האחרונות פעלה איראן גם בארצות הברית, הן נגד מטרות איראניות והן נגד מטרות אמריקאיות. ביולי 2021 ניסו גורמי מודיעין הקשורים באיראן ובמשמרות המהפכה לחטוף לאיראן את העיתונאית ופעילת זכויות האדם האיראנית מסיח עלי נג'אד באמצעות העברתה למדינה שלישית, ככל הנראה ונצואלה. ארבעה סוכנים איראנים ותושב קליפורניה נעצרו בפרשה זו.

בכתב האישום אף נטען כי הסוכנים הציעו כסף לקרובי משפחה של עלי נג'אד באיראן על מנת שיבגדו בה. הם גם שכרו חוקרים פרטיים שיעקבו אחרי עלי נג'אד ומשפחתה, ואף הקימו שידור וידאו חי של בית מגוריה. נוסף על כך הם חיפשו מידע על שירות שהציע סירות מנוע מהירות בסגנון צבאי כדי לצאת מניו יורק, ועל נתיבים ימיים לוונצואלה (BBC, 2021; Borger, 2021; Human Rights Foundation, 2022).

על פי הרשויות האמריקאיות, בראש המזימה עמד קצין המודיעין האיראני עלי רזא שהורוגי פרחאני, והחוליה כללה גם את הפעילים מחמוד חזיין, אומיד נורי וקיה סדגי.

החוליה שכרה את החוקר הפרטי מייקל מקיבר כדי לפקח, לצלם ולהקליט את עלי נג'אד ואת משפחתה וחבריה. סדגי שימש נקודת המגע העיקרית בין החוליה למקיבר. פעיל איראני נוסף, נילופר בהדוריפר, סייע בהלבנת הון כדי לשלם לחוקר הפרטי (Weiser & Rashbaum, 2022).

סדגי גם ניהל רשת של סוכנים איראנים שפעלו כנגד קורבנות אחרים בקנדה, בריטניה ואיחוד האמירויות. דווח כי הוא ניסה לשכור חוקרים פרטיים גם בקנדה, על מנת לעקוב אחרי עלי נג'אד וגולים אחרים. הוא טען שעבד עבור חברה הממוקמת בדובאי והוא מחפש אחר אנשים שחייבים כסף או גנבו כסף מלקוחותיו, במטרה להסוות את מטרתו האמיתית – איסוף מודיעין לתכנון החטיפה (Anderson, et al., 2022).

ביולי 2022 שוב ניסו האיראנים לפגוע במסיח עלי נג'אד. ב־31 ביולי 2022 דווח בתקשורת האמריקאית על מעצר של אזרח אזרי בשם חאלד מדייב במכוניתו בברוקלין, ניו יורק. מדייב נעצר בחשד לתכנון חיסולה של עלי נג'אד (דוסטרי, 2022). על פי דיווחים הוא עקב אחריה במשך מספר ימים, שבמהלכם הוא הזמין אוכל למכוניתו, ניגש למקום מגוריה והציץ פנימה דרך החלונות, ואף ניסה לפתוח את הדלת. ב־29 ביולי הוא נעצר לאחר שלא עזר בתמרור עצור, ונקבע שהוא נהג ללא רישיון. המשטרה מצאה ברכבו מזוודה ובה רובה AK-47 שהמספר הסיידורי שלו נמחק, אולם הסימנים עליו מצביעים על כך שיוצר על ידי החברה הסינית Norinco. הרובה היה טעון עם כדור בקנה ומחסנית מחוברת, וכן מחסנית נוספת, כך שבסך הכול היו 66 כדורים. ברכב היו גם שתי לוחיות רישוי נוספות ו־1,100 דולר במזומן. לאחר מעצרו נחשף כי הוא גם קיבל דוח חניה ליד ביתה של עלי נג'אד ב־23 ביולי (כלומר הוא עקב אחריה במשך מספר ימים). מדייב אמר לשוטרים תחילה כי הוא מחפש דירה חדשה בברוקלין וכי תכנן לדפוק על הדלת כדי לבקש לשכור חדר, אולם בסופו של דבר החליט להימנע מכך מאחר שהניח כי הדיירים ישנים. יתר על כן, מבלי שעודכן בדבר הרובה שנמצא, מדייב נידב את המידע שהוא "לא ידע כלום על הרובה במכונית". לאחר מכן הוא הודה שהיה בברוקלין בחיפוש אחר מישהו ושהרובה שייך לו, ובהמשך סירב לענות על שאלות נוספות ללא נוכחות עורך דין. עלי נג'אד עצמה פרסמה סרטונים של מדייב מחוץ לביתה ברשתות החברתיות (Human Rights Foundation, 2022; Sgueglia, 2022; Vargas, 2022).

בהמשך הועמדו לדיון גורמים נוספים בהקשר למקרה זה. האזרח הגאורגי פולאד אומארוב הואשם בינואר 2023 בקשירת קשר לביצוע רצח, בהיותו רוצח שכיר ובהלבנת כספים בקשר למזימה להתנקש בחייה של עלי נג'אד. אומארוב, חבר בארגון הפשע

המזרח-אירופי 'גנבים בחוק', גויס על ידי חבר אחר בארגון, רפעת אמירוב, על מנת לתאם את המזימה. הוא זה שהורה למדייב לבצע את הפעולה. אמירוב העביר לאומארוב 30 אלף דולר כתשלום, מתוכם 10 אלפים דולר ניתנו לבת זוגו של אומארוב במזרח אירופה, והיתרה נועדה למדייב. אומארוב נעצר בצ'כיה ב־4 בינואר 2023 וכתב האישום נגדו הוגש ב־27 בינואר. אמירוב נעצר במדינה שלישית והוסגר לארצות הברית ב־26 בינואר. גם נגדו הוגש כתב אישום ב־27 בינואר (Cohen & Shechtman, 2023).

לצד המאמצים לפגוע בגולים איראנים בארצות הברית, איראן לא בחלה גם בניסיונות לפגוע בבכירים אמריקאים. באוגוסט 2022 פורסם כי משרד המשפטים האמריקאי הגיש כתב אישום נגד איש משמרות המהפכה שהארם פורסאפי, הידוע גם כמהדי רזאי, בגין מזימה להתנקש בחייו של ג'ון בולטון. המניע לניסיון ההתנקשות הוא נקמה על חיסול קאסם סולימאני. יעד נוסף להתנקשות היה מזכיר המדינה לשעבר, מייק פומפאו.

פורסאפי פעל יחד עם בכיר כוח קודס מוחמד רזא אנצארי, שהוא פעיל ביחידת המבצעים החיצוניים של כוח קודס הממונה על ביצוע מבצעים חשאיים בחו"ל, ובכלל זה תכנון וביצוע פעולות מודיעין והתנקשויות נגד גולים איראנים וכן גורמים בינלאומיים בארצות הברית, במזרח התיכון, באירופה ובאפריקה. אנצארי ופורסאפי תכננו את ההתנקשות בבכירי הממשל האמריקאים (U.S department of Treasury, 2023).

על פי הדיווחים פורסאפי החל לתכנן את הרצח באוקטובר 2021. במסגרת תכנון ההתנקשות הוא פנה לאזרח אמריקאי וביקש ממנו לצלם את בולטון, כביכול לצורך ספר שעומד לצאת לאור. אותו אזרח קישר בין פורסאפי לסוכן סמוי. בנובמבר 2021 פורסאפי קיבל מהם תמונות של המשרד שבו בולטון עובד. הוא יצר קשר עם הסוכן באפליקציית מסרים מוצפנים ואמר שהוא מוכן לשלם 250 אלף דולר למי שיחסל את בולטון. בהמשך עלה הסכום ל־300 אלף דולר. פורסאפי הנחה את הסוכן לפתוח חשבון של מטבעות וירטואליים כדי שיקבל את התשלום על הרצח. הוא אמר שלא משנה איך הרצח יתבצע, אך "הארגון" שלו מעוניין בסרטון שיוכיח כי הרצח אכן נעשה. לפי משרד המשפטים האמריקאי, פורסאפי אמר לסוכן כי הוא מוכן לשלם מיליון דולר עבור "עבודה נוספת", ככל הנראה חיסולו של פומפאו (ynet והסוכנויות, 2022).

מחלקת המשפטים האמריקאית הגישה ב־10 באוגוסט 2022 כתב אישום נגד פורסאפי על אספקה וניסיון אספקת תמיכה חומרית למזימת רצח בינלאומית. בעקבות חשיפת המודיעין המסכל הגאורגי סוכל ניסיון חיסול של אזרח ישראלי בגאורגיה, וגורם ביטחוני מסר

כי פורסאפי אף היה מעורב בניסיון לקדם פיגוע נגד מטרות ישראליות בגאורגיה, במהלך 2022-2021 (אייכנר, 2022; U.S department of Treasury, 2023).

סיכום

מניתוח מקרי הבוחן המורחבים שהוצגו לעיל ומניתוח המידע שעולה גם מפעולות אחרות שנבחנו עולים מספר מאפיינים החוזרים בפעילות הטרור האיראנית. עם אלו ניתן למנות:

1. גיוס של פעילים שאינם איראנים או איראנים לשעבר, עם זהות לאומית כפולה, במטרה לאפשר לאיראן מרחב הכחשה סביר ביחס לאחריותה לפעולות. פעילים אלו יכולים להיות המבצעים הישירים או חלק מרשת התמיכה שלהם.
2. סחיטה והפעלת לחץ על המבצעים באמצעים מגוונים. בין היתר, איראן מאיימת לעיתים קרובות על קרוביהם של המבצעים במטרה לגייס אותם. שיטת הפעלת לחץ נוספת נוגעת להצגת הגיוס לפעילות כחלופה למאסר או להאשמות פליליות. לעיתים אף מוצע פיתוי כספי, תוך ניצול מצוקות אישיות לצורך גיוס לפעילות.
3. שימוש בפושעים ובארגוני פשיעה מקומיים. ידוע כי משמרות המהפכה משתמשים באופן שוטף בכנופיות, בקרטלי סמים ובגורמי פשיעה בינלאומיים על מנת לבצע פעולות טרור במדינות שונות, בין היתר בטורקיה, בקפריסין ובמדינות אמריקה הדרומית. במקרים אחרים הפושעים משתייכים לקהילות שיעיות ברחבי העולם. כך למשל ידוע כי איראן פועלת כל העת לגיוס משתפי פעולה מקרב הקהילה השיעית באזרבייג'ן למשימות חבלה וריגול, כפי שעולה מחלק ממקרי הבוחן שצינו לעיל. השימוש בגורמי פשיעה אף מאפשר לאיראן לעיתים להסוות פעולות התנקשות אידיאולוגיות כפעולות פליליות.
4. תשלום על הפעולות במטבעות קריפטוגרפיים. צורת תשלום זו נתפסת כקשה יותר לאיתור, ועל כן היא מאפשרת לאיראן לשמר את מרחב ההכחשה שלה בצורה טובה אף יותר מאשר תשלום באמצעים אחרים. לצד זאת ובהמשך לשימוש בגורמי הפשיעה שהוזכר בסעיף הקודם, יש לציין כי איראן גם משתמשת ברשתות הפליליות שלה ושל הארגונים השלוחים שלה לגיוס כספים ולהלבנת הון, כדי לממן את פעולות הטרור שלה.
5. בולטות השימוש בטורקיה, בקפריסין הטורקית ובאזרבייג'ן כבסיסי פעולה. הבחירה במדינות ספציפיות שבהן התרחשו ניסיונות פיגוע רבים נובעת מנוחות הפעולה ומהיתרונות שהן מציעות. כך למשל טורקיה מציעה מספר יתרונות מרכזיים לפעילות האיראנית: קרבה לאיראן וקלות יחסית בניוד המבצעי אליה ודרכה (באוויר וביבשה); נגישות רבה לשאר העולם, על רקע העובדה שטורקיה משמשת יעד ביניים לטיסות המשך רבות

ליעדים שונים בעולם; אזרחים איראנים אינם זקוקים לוויזה בכניסה למדינה; מיקום גיאוגרפי מרכזי ואטרקטיבי לקיום פגישות חשאיות עם גורמי טרור שונים מרחבי העולם (המזרח התיכון, אירופה, דרום-מזרח אסיה); שיתוף פעולה עם מפקדות של ארגוני טרור הפועלות מטורקיה וממדינות סמוכות, למשל סוריה ולבנון. על רקע זה ניתן לראות ניסיונות רבים לביצוע פעולות בתוך טורקיה, אך גם שימוש למשל בקפריסין הטורקית כבסיס לפעילות בקפריסין היוונית. מכיוון שקפריסין הטורקית אינה ישות מדינית מוכרת, מתאפשרת בה התנהלות של גורמים שבמדינות הזכות להכרה בינלאומית לא היו יכולים לפעול באופן שהם פועלים בקפריסין. גם קרטל הסמים זינדשאטי, אשר דווח על מעורבותו במספר יוזמות טרור איראניות, פעיל מאוד בטורקיה. גם אזרבייג'ן, בעלת קהילה שיעית גדולה אשר לרבים מחבריה גם קשרים ענפים באיראן, היא מקור טוב לגיוס פעילים וקרקע פורייה לפעילות.

6. שימוש בכסות דיפלומטית על מנת לאפשר פעילות בלתי מופרעת של גורמי המודיעין האיראניים. למיניסטריון המודיעין האיראני יחידה מודיעינית בתוך משרד החוץ האיראני, שמורכבת מנציגים דיפלומטיים ומנספחי תרבות העוסקים באיסוף מודיעין באמצעות גיוס נכסים מודיעיניים ופעילים של כוח קודס. לצד זאת וכפי שעולה למשל ממידע הנוגע לניסיונות הפיגוע בכנסי האופוזיציה האיראנית, נראה כי האיראנים אף משתמשים בנציגים דיפלומטיים על מנת להבריה חומרי נפץ לצורך ביצוע פעולות טרור.

7. שימוש ב"מלכודת דבש" או בקרובי משפחה על מנת לפתות יעדים נבחרים לצורכי חטיפה. אומנם שיטת פעולה התמקדה עד כה בעיקר בניסיונות הפגיעה בגולים האיראנים, אולם נוכח העובדה כי פעולות אלו זוכות להצלחה הרבה ביותר בין הניסיונות האיראניים, לא מן הנמנע כי ינסו להפעילה גם נגד מטרות נוספות.

8. ניצול דיפלומטיית חטופים – שימוש בסחיטה באמצעות בחירה אקראית של בני ערובה שנעצרים באמתלה חוקית לכאורה, ומשמשים אמצעי לחץ לשחרור פעילי טרור איראנים שנעצרו במדינות שאזרחיהן הואשמו או הופללו על לא עוול בכפם. הרחבה על היבט זה, המשמש "תומך לחימה", בסעיף הבא.

9. המודוס אופרנדי של האיראנים כולל מספר מאפיינים החוזרים במרבית הפעולות:

- ציוד/עדכון מבצע הפעולה עם מידע מוקדם על המטרה המיועדת.
- הנחיית המבצע לאסוף מידע עדכני על המטרה המיועדת זמן מה לפני ולקראת הפעולה.

- אספקת אמצעי לחימה למבצע באמצעות שימוש ברשת הלוגיסטית שאיראן מתחזקת, או באמצעות גורמים פליליים.
- הנעת המבצע באמצעות הפעלת לחץ עליו על מנת שיבצע את משימתו, ושימור המוטיבציה שלו באמצעות מסרים וסרטי וידאו של מפקדים איראנים ש"הקריבו את עצמם", כדוגמת קאסם סולימאני.
- מתן סיוע במילוט המבצע ממקום הפיגוע.

דיפלומטיית החטופים האיראנית

מהי דיפלומטיית חטופים?

דיפלומטיית חטופים – מונח המשמש לתיאור התופעה של מדינות העוצרות או חוטפות אזרחים זרים או בעלי אזרחויות כפולות כאמצעי השפעה על מדינות אחרות, במטרה לממש יעדים פוליטיים, דיפלומטיים או כלכליים (Alexander & Bou Serhal, 2024; Lau, 2022). כאשר דיפלומטיית חטופים מבוצעת על ידי מדינה, היא משתמשת במערכת המשפט שלה כדי לעצור אזרחים זרים ולהשתמש בהם כקלף מיקוח להפעלת לחץ על מדינות אחרות, במטרה לקדם את מטרות מדיניות החוץ שלה. צורת הפעלת לחץ זו מנצלת למעשה את אזור הביניים בין מעצרים ותביעות לגיטימיות מחד גיסא, וחטיפה בלתי חוקית מאידך גיסא (Gilbert & Rivard Piche, 2021).

בשלב הראשונים דומה דיפלומטיית החטופים המדינתית למעצרים לגיטימיים בהתאם לדין המקומי: המדינה עוצרת אזרח זר בחשד לפעילות פלילית. לרוב ההאשמות המועלות הן אמורפיות למדי, דוגמת האשמה במעורבות בריגול או בפגיעה בביטחון המדינה (Dignat, 2020). הנאשם נעצר ומוגש נגדו כתב אישום, אך העמדת הפנים כי מדובר בפעולה פלילית נעלמת תוך זמן קצר. דיפלומטיית החטופים מסתיימת בכך שהמדינה הנסחטת מנהלת משא ומתן על שחרור החטופים ודורשת ויתורים כלכליים, מדיניים, או לעיתים שחרור עצורים אזרחי המדינה המוחזקים במדינה אחרת. בתהליך זה הנאשם הופך מאסיר לקלף מיקוח. במובן זה ניתן לטעון כי אף שמבחינה משפטית קורבנות דיפלומטיית החטופים הם עצורים, למעשה הם בני ערובה. הדואליות הזו היא חלק ממה שמקשה את המאבק בדיפלומטיית החטופים, שכן היא מקשה על ההבחנה בין פעולות לגיטימיות לאכיפת חוק לבין סחטנות (Gilbert & Rivard Piche, 2021).

דיפלומטיית חטופים אינה תופעה חדשה. כבר בימי קדם הייתה מוכרת בסין העתיקה, ביוון וברומא תופעה שבמסגרתה בני ערובה "ניתנו" כמחווה של שלום. בני הערובה ניתנו או הוחלפו בין מדינות ושלטים כדרך להביע אמון וכוונה טובה, ואף לשמש ערובה לשמירה על תנאים של הסכמים או בריתות. בהמשך השתנו דרכי השימוש בבני ערובה, ובעת המודרנית השימוש בהם הוא כלי בידיהן של מדינות מסוימות, בעיקר טוטליטריות, לקידום מטרות כלכליות, מדיניות וכיוצא באלו. רבים יטענו כי משבר בני הערובה האמריקאים באיראן (נובמבר 1979 – ינואר 1981) הוא הדוגמה הבולטת ביותר למשבר חטופים בין-מדינתי

בהיסטוריה המודרנית. במסגרת משבר זה הוחזרו 52 אזרחים אמריקאים שהוחזקו כבני ערובה בתוך שגרירות ארצות הברית בטהראן במשך 444 ימים. הצו שנתן האייתוללה ח'ומייני, האישור של משרד החוץ ושיתוף הפעולה של גופי שלטון איראניים אחרים בשימור הכיבוש של השגרירות והחזקת בני הערובה "לשם הפעלת לחץ על ממשלת ארצות הברית" כדי שתציית לבקשתם להסגיר את השאה ולהחזיר את רכושו לאיראן, הפכו את לקיחת בני הערובה לצעד ממסדי איראני (Lau, 2022).

בין המשתמשות הבולטות בדיפלומטיית חטופים ניתן למנות את איראן, ונצואלה, קוריאה הצפונית, טורקיה, רוסיה וסין. כפי שניתן לראות, לרוב מדובר במדינות אוטוריטריות שיש להן כוונה, יכולת ונכונות להשתמש במערכת המשפט שלהן לשם הפעלת סחיטה כלפי יריבותיהן במסגרת מדיניות חוץ אגרסיבית. אף על פי כן, גם מדינות דמוקרטיות הואשמו במעצר של זרים בניסיון לקדם מדיניות חוץ, כלומר בשימוש בדיפלומטיית חטופים בעצמן (Gilbert & Rivard Piche, 2021).

דיפלומטיית חטופים של מדינות אוטוריטריות פועלת לפי היגיון דומה לזה של לקיחת בני ערובה בידי ארגוני טרור, ולשתייהן מאפיינים דומים. בשני המקרים ניתן להבחין בין הקורבן הישיר לבין יעד הפעולה שאליו מופנות הדרישות, ואשר ביכולתו לבצע ויתורים או להימנע מכך. האיום באלימות נוספת כלפי הקורבן הוא איום מותנה, וניתן להימנע ממנו בכפוף לקבלת התנאים של החוטפים. החוטפים מחזיקים את בן הערובה כאמצעי להפעלת לחץ כדי לשפר את עמדת המיקוח שלהם, לאלץ את הצד השני לבצע ויתורים ולמשוך תשומת לב נרחבת. ואולם ראוי לציין כי בדיפלומטיית חטופים של מדינות לא תמיד הדרישות מוצגות באופן פומבי או מפורש, ובמקרים רבים הן רק נרמזות בפומבי, אף כי בערוץ החשאי הדברים מובנים לגמרי כפעולת סחיטה. השימוש בבני ערובה כאמצעי להפעלת לחץ הוא אפקטיבי בשל שתי סיבות עיקריות. ראשית, לקיחת בני ערובה יכולה לייצג מונופול דו־צדדי – שוק שקרי שבו יש רק קונה אחד ומוכר אחד, וכך המוכר יכול להעלות את המחיר בצורה ניכרת ולהשאיר לקונה שתי אפשרויות: ויתור או קבלת העובדה שהקורבן יסבול. שנית, מקרים של חטיפת בני ערובה יעילים במיוחד במשיכת תשומת לב תקשורתית וציבורית. תשומת לב כזו רלוונטית בייחוד במקרה של מדינות דמוקרטיות, בשל התלות של מנהיגיהן בתמיכה הציבורית (Gilbert & Rivard Piche, 2021).

אשר לקורבנות הטיפוסיים של דיפלומטיית חטופים, מהעדויות עולה כי כל אזרח זר מצוי בסיכון להילקח כבן ערובה על ידי מדינה, אולם ראוי לציין כי עיתונאים, עובדי ארגוני סיוע, אנשי אקדמיה, אנשי עסקים ופעילי זכויות אדם פגיעים במיוחד לשימוש בטקטיקה זו. נוסף

על כך, בעלי אזרחות כפולה מהווים שיעור ניכר מקורבנות דיפלומטיית החטופים. מדינות שאינן מכירות באזרחות כפולה יכולות לרוב להשתמש בקלות רבה יותר בריבונות משפטית כתירוץ, ולשלול מבעלי אזרחות כפולה גישה לקונסוליה ולשירותים קונסולריים. זאת ועוד, בעלי קשרים עם ממשלות זרות או אנשים המעורבים בפעילויות אנטי־ממשלתיות במדינות זרות, דוגמת השתתפות במחאות או תנועות פרו־דמוקרטיות, מצויים אף הם בסיכון גבוה יותר להאשמות שווא הנוגעות לריגול, לסיכון הביטחון הלאומי ואפילו לטרור. הדבר מספק למדינות אפשרות למשפטים בדלתיים סגורות, מניעת ראיות ואפילו מניעת גישה לייעוץ משפטי או ביקורים דיפלומטיים אצל האסירים (Nadjibulla & Foggett, 2023).

אף על פי כן יש מספר גורמים המבחינים בין דיפלומטיית חטופים לצורות אחרות של שימוש בבני ערובה. במרבית המקרים של חטיפת בני ערובה החוטפים הם ארגונים לא־מדינתיים, דוגמת ארגוני טרור או פשיעה. לעומת זאת במקרה של דיפלומטיית חטופים, המבצע, כמו היעד, הוא מדינה. ההבחנה בין בני ערובה לעצורים אינה רק רטורית אלא יש לה השלכות משפטיות ומעשיות, שלפחות באופן תאורטי מפרידות בין הקטגוריות הללו. בפרט, האמצעים העומדים לרשות ממשלה לשם חילוץ אדם שמוחזק על ידי מדינה שונים באופן מהותי מאלו העומדים לרשותה לחילוץ אדם המוחזק בידי ארגונים לא־מדינתיים. העובדה שלמדינות יש כתובת מובהקת הופכת מצד אחד את חילוץ בני הערובה לפשוט יותר לכאורה, אבל מצד שני למורכב יותר בהיבטים אחרים. כך למשל, החוקים הקיימים בארצות הברית, אוסרים באופן מפורש על תשלום דמי כופר לגורמים המצויים ברשימת ארגוני הטרור של מחלקת המדינה, אולם אין איסור מקביל על תשלום דמי כופר או מתן ויתורים למדינות אחרות. מדינות גם יכולות להשתמש באמצעים משפטיים, כולל הסגרות, על מנת להשיב עצורים. ואולם בניגוד לחטופים המוחזקים בידי ארגונים לא־מדינתיים, לא ניתן לחלץ עצורים באמצעות פעולות צבאיות (Gilbert & Rivard Piche, 2021).

הבחנה נוספת בין דיפלומטיית חטופים לצורות אחרות של שימוש בבני ערובה נוגעת לכך שבתפיסה הציבורית קיימות לגיטימציה והבנה לעסקאות שחרור בני ערובה שנעצרו בידי מדינות במידה רבה יותר מאשר לכניעה לסחטנות של ארגוני טרור. זאת מאחר שהדבר נתפס כחלק מיחסים דיפלומטיים בין מדינות, בדומה למשל לעסקאות חילופי שבויים אחרי מלחמה, ובשונה מעסקאות הנחתמות עם ארגוני טרור, שמלכתחילה אינם רואים את עצמם כפופים לנורמות הבינלאומיות ולכללי המשחק המקובלים בזירה זו. עסקאות חילופי אסירים עשויים להיות כרוכות במשא ומתן ישיר עם המדינה המחזיקה באסירים, או בשימוש במתווכים. למתווכים יש לרוב תפקיד מכריע בשמירה על מידה

מסוימת של חשאויות וביצירת ערוץ תקשורת, בפרט כאשר היחסים הדיפלומטיים הרשמיים מתוחים. מספר גורמים יכולים ליצור תנאים לעסקת אסירים. ראשית, צריכה להיות נכונות ליצירת דיאלוג הן מצד המדינה העוצרת והן מצד המדינה המבקשת לשחרר את אזרחיה. נכונות זו מעידה על מוכנות לבחון פתרונות דיפלומטיים למשבר. התמזגות של אינטרסים גיאופוליטיים יכולה ליצור תנאים מועדפים לעסקה. מעורבותם של מתווכים ניטרלים דוגמת שווייץ, קטר או ארגון בינלאומי יכולה גם כן להאיץ את המשא ומתן, משום שהמתווכים מספקים מרחב אמין לדיאלוג ומסייעים לגשר על הפערים בין הצדדים המעורבים. עם זאת המעורבות של מתווך חיצוני מטשטשת את הגבול של המדיניות האמריקאית, שלפיה לא יינתנו ויתורים במצבים של לקיחת בני ערובה (Alexander & Bou Serhal, 2024).

דיפלומטיית החטופים של איראן

כפי שצוין לעיל, איראן בולטת במיוחד בקרב המדינות המשתמשות בדיפלומטיית חטופים. זוהי טקטיקה שעולה בקנה אחד עם התפיסה הכוללת האיראנית, אשר מעוניינת לשמר את מרחב ההכחשה שלה ביחס לאופי הטרוריסטי של פעולותיה. זאת משום שהיא מאפשרת לאיראן להעמיד פנים כי מדובר בפעולת אכיפת חוק שגרתית ולשמר את מסווה הלגיטימיות שלה. היבט זה הוא שקושר בין מדיניות הטרור האיראנית לדיפלומטיית החטופים, שכן בשתי דרכי הפעולה שומרת המדינה על חזות של פעילות לגיטימית, בעוד היא מתנהלת בפועל בניגוד לכללים המקובלים בין מדינות. דיפלומטיית החטופים גם משמשת את איראן ככלי תומך לחימה, במובן זה שהיא מאפשרת להפעיל לחץ ולשחרר גורמים איראנים שנעצרו בחשד למעורבות בפעילות טרור, כפי שנראה להלן.

במהלך השנים עצרה איראן מספר רב של אזרחים אמריקאים, אוסטרלים, קנדים וממדינות אחרות באיחוד האירופי, לשם הפעלת לחץ דיפלומטי ופוליטי. ניתן לטעון כי בעת הנוכחית קיימת סביבה אופורטוניסטית ומתירנית ללקיחת בני ערובה מערביים באיראן. טענה זו זוכה לתימוכין מהעובדה שארצות הברית, בריטניה ומספר מדינות אחרות והאיחוד האירופי ממליצים לאזרחיהם להימנע מנסיעה לאיראן בשל סיכון מוגבר למעצר שרירותי. יתר על כן, הסיכון למעצר שרירותי גבוה בייחוד לבעלי אזרחויות כפולות – איראניות ומערביות (Nadjibulla & Foggett, 2023). להלן נבחן את דפוסי השימוש האיראניים בדיפלומטיית חטופים, תוך שימת דגש על השינויים שחלו בשנים האחרונות.

איראן השתמשה בלקיחת בני ערובה ככלי למדיניות מראשית ימי הרפובליקה האסלאמית. כפי שצוין לעיל, משבר בני הערובה האמריקאים באיראן הוא הדוגמה הבולטת ביותר למשבר

חטופים בין־מדינתי בהיסטוריה המודרנית. מאז השתמשה איראן הן במעצר וכליאה והן בתהליכי מיקוח על שחרורם של אזרחים זרים ובעלי אזרחות כפולה ככלי להשגת ויתורים מממשלות מערביות, ובכלל זה כסף ושחרור של איראנים שנעצרו במדינות אחרות. המשטר האיראני גם עוצר אנשים אלו ומאשים אותם בפשעים חמורים, במטרה להפחיד זרים כמו גם את אזרחיו. המעצרים התכופים של אזרחים זרים, בפרט מאירופה ומארצות הברית, מאפשרים לסוכנויות הביטחון האיראניות לוודא כי גם כאשר חלקם משוחררים, עדיין נשארים ברשות איראן מספיק קלפי מיקוח אחרים לסחור בהם תמורת ויתורים בכל רגע נתון (Rome, 2022).

מאז משבר החטופים בשגרירות האמריקאית התפתחה דיפלומטיית החטופים האיראנית בשני היבטים הקשורים זה בזה. ראשית, בעוד שב־1979 כל החטופים היו אמריקאים והמטרות המרכזיות של לקיחתם כבני ערובה נגעו למדיניות פנים ובפרט לחיזוק מעמדו של ח'ומייני בתוך איראן, הרי בשנים האחרונות איראן משתמשת בבני ערובה זרים על מנת לממש מטרות מדיניות חוץ ולהניא איראנים ממעורבות עם מדינות מערביות. שנית, בשנים האחרונות מוסוות פעולותיה של איראן כפעולות אכיפת חוק ולא כחטיפה. איראן משתמשת באזרחות הזרה של העצורים לביסוס האשמות בריגול או בסיכון הביטחון הלאומי, ואז מעמידה אותם לדין וגוזרת עליהם עונשי מאסר ארוכים ולעיתים אף עונש מוות. הלגיטימציה המוקנית מכוח ההליכים המשפטיים הללו היא שטחית לרוב, אולם הצהרות מצד המדינות שקורבנות המדיניות הן אזרחים שלהם לרוב מחזקות את הנרטיב האיראני על התערבות מערבית בענייניה הפנימיים של איראן. מעצרים אלו גם מקשים על תגובות דיפלומטיות הולמות, שכן מדינות אינן מעוניינות להתערב במערכת המשפט הריבונית של מדינות אחרות. לצד זאת, השימוש בהליך הפלילי גם מסיט את תשומת הלב להאשמות נגד העצורים במקום לאופן הפעולה האיראני וגורם לפילוג בקרב משפחות העצורים, אשר חוששות לעיתים לשתף פעולה עם משפחות של עצורים העומדים בפני האשמות חמורות יותר (Ferstman & Sharpe, 2022).

בחינת פרופיל הקורבנות של דיפלומטיית החטופים האיראנית מצביעה על כך שאזרחים זרים ובעלי אזרחות כפולה העוסקים בעיתונות, במחקר, בעסקים ובתחומים אחרים הנתפסים כמקשרים בין איראן למערב מצויים בסיכון מיוחד. גם אקדמאים מצויים בסיכון גבוה. לצד הסיכון הגלום בעיסוק במקצועות ספציפיים ניתן גם להצביע על סיכון מוגבר לאזרחי מדינות מסוימות. מאז 2010, אזרחים של אוסטרליה, אוסטרליה, קנדה, סין, פינלנד, צרפת, גרמניה, לבנון, הולנד, רוסיה, שוודיה, בריטניה וארצות הברית נעצרו באופן שרירותי

באיראן. ואולם מתוך 66 מקרים של אזרחים זרים שנעצרו באיראן בשנים 2010-2022 היו 20 היו אזרחים אמריקאים, או בעלי אזרחות כפולה אמריקאית-איראנית, 11 מהעצורים היו בריטים איראנים, אחד היה בריטי ושניים אחרים היו בריטים-אוסטרלים. גם לקנדה ולצרפת יש ייצוג יתר בקרב העצורים (Ferstman & Sharpe, 2022). יתר על כן, כפי שניתן לראות, בעלי אזרחויות כפולות מהווים שיעור ניכר מן הקורבנות, וזאת בין היתר נוכח המדיניות האיראנית, שאינה מכירה באזרחות כפולה. מדיניות זו מאפשרת לאיראן למנוע מן העצורים סיוע קונסולרי (Nadjibulla & Foggett, 2023).

עדות של אזרחית אוסטרלית שנעצרה באיראן במסגרת דיפלומטיית החטופים מוסיפה מידע על הקורבנות של דיפלומטיה זו. קיילי מור גילברט היא אזרחית אוסטרלית שנעצרה ב־2018 באיראן, לאחר שהוזמנה להשתתף בכנס אקדמי שנערך במדינה. היא הואשמה בריגול ונידונה לעשר שנות מאסר, אך שוחררה לאחר שריצתה שנתיים ושלושה חודשי מאסר בשני בתי כלא איראניים, לפני שהוחלפה בתמורה לשלושה חברי משמרות המהפכה שהאשמו בטרור והוחזקו בתאילנד. לדבריה היא שוחחה עם חברים זוטרים במשמרות המהפכה ולמדה בשיחותיה שקיים דירוג מסוים של "יוקרת" בני הערובה. זרים מוחלטים נחשבים בעלי ערך רב יותר מבעלי אזרחות כפולה. אזרחי מערב אירופה נחשבים יותר מאזרחי מזרח אירופה, ואלו נחשבים יותר מאזרחי יפן. הסינים מצליחים לחלץ את אזרחיהם בתוך חודשים ספורים, בעוד עצורים ממדינות מתפתחות צפויים לרצות את מלוא גזר הדין שלהם. בני הערובה בעלי הערך הרב ביותר הם האמריקאים והישראלים, וזאת משום שהמחיר שניתן לסחוט תמורתם הוא הגבוה ביותר (Moore Gilbert, 2023).

אשר לדפוס הפעולה האיראני, לרוב קיימת תבנית טיפוסית המתחילה זמן קצר אחרי המעצר, עם תקופה של מעצר בלי אפשרות לקבל מבקרים או ייצוג משפטי, ולעיתים אף בתנאי בידוד. לאחר המעצר הראשוני סובלים רבים מן העצורים מהתעללות נפשית ופיזית, בין היתר במטרה להשיג הודאות כוזבות. העצורים מוחזקים בתנאים אכזריים ולא הומניים. לעיתים קרובות יש עיכובים ניכרים בטרם נודע לעצורים מהן ההאשמות כנגדם, וכאשר ההאשמות מתפרסמות הן לרוב מעורפלות מאוד. מקרים רבים כרוכים בתעמולה ובביקורת על הפרטיות, הכבוד והמוניטין של העצורים בערוצי התקשורת הממשלתיים, כולל פרסום ראיות מפוברקות והודאות כפויות מצולמות. במהלך המשפטים עצמם יש הפרות רבות של כללי ההליך ההוגן, כמו למשל קיומם בדלתיים סגורות ומבלי לספק לעצורים גישה לעורך דין לבחירתם, ולעיתים אף לעורך דין בכלל. חלק מהעצורים אף אינם עומדים כלל

למשפט אלא פשוט מורשעים. גם התנאים והקריטריונים לשחרור נשמרים מעורפלים עד מאוד (Dignat, 2020; Ferstman & Sharpe, 2022).

בהקשרים אלו ראוי להצביע למשל על ההבדלים בין דיפלומטיית החטופים האיראנית לזו הרוסית. כאמור לעיל, בניגוד לרוסיה, איראן נוהגת לעצור בעלי אזרחות כפולה. נוסף על כך היא נוטה להאשים את בני הערובה בריגול (בדומה לסין), ואילו רוסיה משתמשת במגוון רחב בהרבה של האשמות ובהן סמים, תקיפה וריגול. גם ההסכמים לפתרון דיפלומטיית החטופים האיראנית והרוסים שונים עד מאוד – במקרה הרוסי ארצות הברית פתרה את המשבר באמצעות עסקאות של חילופי אסירים אחד לאחד, בעוד איראן דורשת הסכמים רחבים בהרבה, הכוללים גם חילופי אסירים אך גם כסף וויתורים נוספים (Gilbert, 2023). מחקר שבחן את השימוש של איראן בבני ערובה בין ינואר 2000 לאפריל 2023 מצא כי הסיבות לכך שאיראן עוצרת אנשים הן נסיבתיות ותלויות בהקשר. עם זאת קיימות מספר מגמות כלליות. במהלך שני העשורים שנבחנו השתנתה דיפלומטיית החטופים מטקטיקה אופורטוניסטית ותגובתית – שבמסגרתה אדם שנעצר מסיבות שונות ולא בהכרח בכוונת מכוון הפך לקלף מיקוח במשא ומתן – לגישה אסטרטגית שבמסגרתה איראן רודפת אחרי אזרחים זרים ובעלי אזרחות כפולה במטרה לקבל ויתורים ממדינותיהם. ניתן לטעון כי בשנים 2000-2014 השימוש של איראן בדיפלומטיית החטופים היה אופורטוניסטי. במהלך השלב האופורטוניסטי איראן לרוב שחררה אסירים אחרי שקיבלה רווחים פוליטיים פנימיים ו/או ויתורים כלכליים, ואזרחים זרים ובעלי אזרחות כפולה היו עצורים במשך תקופות קצרות יחסית. אחרי 2014 חל שינוי במצב זה, כאשר עצורים הוחזקו במשך תקופות ארוכות יותר ולרוב שוחררו בעסקאות חילופי אסירים. זו הייתה נקודת המפנה שבה עברה איראן משימוש בדיפלומטיית חטופים כטקטיקה אופורטוניסטית לשימוש בה כאסטרטגיה. שינוי זה הוא בין היתר תוצר של הווייתורים שאיראן הצליחה להשיג בשלב האופורטוניסטי. גורם נוסף שהשפיע על השינוי נוגע להתפתחות היחסים בין איראן וארצות הברית ב־2015 ולמשא ומתן שהוביל להסכם הגרעין. ג'ייסון רזיאן, אחד העצורים שהוחזק על ידי איראן בין 2014 ל־2016, מספר בזיכרונותיו כי היועץ לביטחון לאומי של הנשיא אובמה אף התנצל על כך ששחררו נמשך זמן רב, והודה כי הוא היה קורבן של המשא ומתן על הסכם הגרעין (Dimock et al., 2023).

יתר על כן, ראוי לציין כי דיפלומטיית החטופים משמשת פעמים רבות כלי במאבקי כוחות פנימיים בתוך המשטר האיראני. משמרות המהפכה, המעוניינים להקשות על ניסיונות הנורמליזציה של דיפלומטיים איראנים עם המערב, לנתק את החברה האיראנית מהעולם

החיצוני ולגרום להקצנת העמדות של שחקנים אחרים במגרש המדיני, משתמשים בחטופים ככלי במאבקי הכוחות שלהם עם גורמי כוח אחרים באיראן, והדבר בא לידי ביטוי בצורה בולטת במיוחד בתקופת נשיאותו של רוחאני, למשל (Dignat, 2020).

כאמור לעיל, איראן משתמשת בדיפלומטיית החטופים על מנת להשיג מגוון רחב של תמורות. מלבד האפשרות לבצר את אחיזתו של המשטר באוכלוסייה האיראנית באמצעות הטלת אימה על ידי מעצרים שרירותיים של מי שנתפסים כמאיימים על יציבותו של המשטר, איראן מצליחה גם לסחוט ויתורים כבדי משקל ממדינות אחרות בתחומים שהיא תופסת כבעלי חשיבות. כבר בהסכם אלג'יר, שסיים את משבר בני הערובה האמריקאים ב־1981, הסכימו שתי המדינות להקים בית דין בהאג שיפסוק בנוגע לשחרור כספים שהשאה שילם עבור אמצעים צבאיים שהוזמנו מהמערב, אך לא סופקו אחרי המהפכה. בין היתר צוין בהסכם כי "ארצות הברית תשיב את המעמד הכלכלי של איראן, ככל האפשר, לזה שהתקיים לפני ה־14 בנובמבר 1979" (Brodsky, 2023). אפילו פרשת איראן־קונטראס (איראנגייט) בשנות ה־80 תואמת את התבנית של נכונות אמריקאית להגיע להסדרי החלפת אסירים עם איראן. כחלק מהפרשה, ארצות הברית דחקה באיראן לפעול לשחרור אמריקאים שהוחזקו על ידי חזבאללה. בתמורה סיפקה ארצות הברית אמצעי לחימה לרפובליקה האסלאמית, בצעד שהנשיא רייגן הגדיר בהמשך "החלפת אמצעי לחימה בבני ערובה". ב־1991, אחרי שאיראן מילאה תפקיד חשוב בשחרור בני ערובה אמריקאים מלבנון, ממשל בוש הסכים לשלם 278 מיליון דולר על מנת ליישב חלק מהתביעות הללו. אף שארצות הברית הכחישה קשר בין שתי הפעולות הללו, הנשיא בוש אמר לשר החוץ העומאני כי יישוב התביעות הללו היה סוגיה "הקשורה בבירור לבני הערובה" (Rome, 2022).

ב־2016, במקביל ליישום הסכם הגרעין (JCPOA), איראן שחררה ארבעה אסירים אמריקאים, בעוד ארצות הברית שחררה או ביטלה את האישומים כנגד שבעה אסירים איראנים. אחד האסירים שאיראן שחררה היה ג'ייסון רזיאן, לשעבר ראש הסניף האיראני של הוויינגטון פוסט, אשר נעצר ב־2014 יחד עם אשתו בביתם באיראן. רזיאן נעצר תחילה בחשד לריגול, עקב טענות שהוא משמש ראש תחנת ה־CIA בטהראן. לדבריו, עיתוי מעצרו לא היה מקרי, שכן הוא דיווח על המשא ומתן בין איראן וארצות הברית בנוגע להסכם הגרעין, ולתפיסתו מעצרו היה מהלך איראני שנועד לסחוט ויתורים מממשל אובמה. לאחר ששהה יותר משנה וחצי בכלא האיראני שוחרר רזיאן שעות ספורות לפני יישום הסכם הגרעין (Alexander & Bou Serhal, 2024). מלבד שחרור האסירים שילמה ארצות הברית לאיראן

400 מיליון דולר במזומן, כחלק מהסדר רחב יותר הנוגע לתביעות מעסקאות אמצעי הלחימה של השאה. ממשל אובמה הכחיש כי התשלום מהווה דמי כופר (Rome, 2022). ב־2019 תיווכה שווייץ בהסכם בין ארצות הברית ואיראן, שבמסגרתו שוחרר מדען בעל אזרחות אמריקאית וסינית שנעצר באיראן בשנת 2016 והואשם בריגול לטובת ארצות הברית, בתמורה לשחרורו של המדען האיראני מסעוד סולימאני. המדען הסיני־אמריקאי שיווי וואנג הורשע באשמת ריגול בשנת 2017 ונידון לעשר שנות מאסר. סולימאני עסק במחקר תאי גזע ונעצר בשדה התעופה בשיקגו ב־2018 באשמה שהפר את הסנקציות המסחריות בניסיון להביא חומר ביולוגי לאיראן (סוכנויות הידיעות, 2019).

ב־2022 הגיעה בריטניה להסדר עם איראן בנוגע ל־530 מיליון דולר ששימשו לרכישת טנקים, שמרביתם לא סופקו. במקביל שחררה איראן שני אזרחים בריטים־איראני, ואזרח נוסף, אף שנאסר עליו לעזוב את המדינה (Brodsky, 2023; Rome, 2022).

אף שבמקרים אלו הוצבו לכאורה תנאים למימוש הפשרת הכספים, הדבר לא גרם לאיראן לשנות את מדיניותה, ולמעשה ניתן אף לטעון כי התעוזה שלה גברה, וכך גם תג המחיר שהיא מציבה על שחרור חטופים, כפי שניתן לראות בהסכם שהושג ב־2023 בתיווך קטר וכלל חילופי אסירים אמריקאים שנעצרו באיראן ואיראנים שנעצרו בארצות הברית, לצד הפשרת כספי נפט איראניים בסך שישה מיליארד דולר (עלייה ניכרת בסכום, בהשוואה להסכמים הקודמים), שהוקפאו על ידי קוריאנה הדרומית בעקבות הסנקציות האמריקאיות על איראן. המשא ומתן לגיבוש עסקה זו נמשך מספר חודשים וייצג פריצת דרך חשובה, על אף המחלוקות הרבות בין שתי המדינות בנוגע לסוגיות שונות. במסגרת ההסכם שוחררו חמישה אזרחים אמריקאים בעלי אזרחות כפולה ממעצר באיראן, בתמורה לשחרורם של חמישה איראנים. שניים מהעצורים האיראנים שבו לאיראן, שניים נשארו לבקשתם בארצות הברית ואילו החמישי הצטרף למשפחתו במדינה שלא נחשפה. במקביל להסכם הטיל ממשל בידן סנקציות חדשות על משרד המודיעין האיראני ועל נשיא איראן לשעבר, בשל מעורבותם במעצרים של האזרחים האמריקאים (Alexander & Bou Serhal, 2024; Brodsky, 2023; Hafezi and Mills, 2023).

דיפלומטיית החטופים האיראנית אינה מופנית רק כלפי ארצות הברית ובריטניה. כך למשל, במאי 2023 שוחרר קצין המודיעין האיראני אסאדולה אסאדי, שהורשע בפברואר 2021 במזימה לבצע פיגוע בכנס של גולים איראנים שאמור היה להתקיים בפריז ב־2018, במסגרת עסקה בין בלגיה לאיראן, בתמורה לשחרורו של עובד הסיוע הבלגי אוליביה ונדקסטל מהכלא האיראני. ונדקסטל הוא עובד סיוע בלגי שחי באיראן מאז 2015, ונעצר

לפתע בפברואר 2022. בינואר 2023 נגזר עליו עונש מאסר של 40 שנה וכן 74 מלקות. משפחתו טענה כי הוא הורשע במשפט ראווה, וכי לא קיבל גישה לעורך דין במהלך מעצרו. מלבד ונדקסטל שוחררו בשלב השני של העסקה, על פי דיווחים, שלושה אזרחים אירופאים נוספים – אזרח דני ששמו לא נחשף ושני אזרחים אוסטרים ממוצא איראני – קמרן חדרי, איש עסקים שנעצר בינואר 2016 והיה כלוא שבע שנים באיראן, ומסעוד מוסהב, שישב בכלא כמעט ארבע שנים לפני ששוחרר בנובמבר 2022 מסיבות רפואיות, אך כי עד חתימת ההסכם נאסר עליו לעזוב את שטח איראן. על העסקה לחילופי האסירים הודיעה עומאן, שככל הנראה תיווכה בה. שחרורו של אסאדי חשוב מאוד, שכן הרשעתו הייתה הפעם הראשונה שבית משפט אירופי הרשיע גורם איראני רשמי בפעולות טרור מאז המהפכה ב-1979. במובן זה שחרורו שולח מסר ברור, שלפיו איראן אינה מפקירה את אנשיה גם כאשר מזימות הטרור שלה נכשלות (ynet והסוכנויות, 2023; AFP, 2023).

נוסף על כך נחשף בספטמבר 2023 כי האזרח השוודי יוהאן פלודרוס, העובד עבור שירות של האיחוד האירופי, כלוא באיראן במשך יותר משנה וחצי. שר החוץ של האיחוד האירופי האשים כי איראן עצרה את פלודרוס באופן לא חוקי והדגיש כי האיחוד פעל וימשיך לפעול למען שחרורו, בשיתוף פעולה עם משפחתו ועם ממשלת שוודיה. פלודרוס נעצר בנמל התעופה בסיום חופשה באיראן ולא במהלך ביקור רשמי, והוא מוחזק בכלא אווין. איראן עצמה חשפה שעצרה אזרח שוודי רק ביולי 2022, שלושה חודשים לאחר מעצרו, במהלך שנתפס כניסיון ללחוץ על שוודיה לשחרר מהכלא השוודי את הבכיר האיראני לשעבר חמיד נורי, שהורשע בשוודיה ברצח ובהפרת הדין הבינלאומי בשל חלקו בהוצאתם להורג של אלפי מתנגדי משטר ב-1988. ביוני 2024 פורסם כי שוודיה שחררה את נורי בתמורה לשחרורם של שני שוודים שהיו כלואים באיראן: פלודרוס וסעד עזיז, איראני במוצאו המחזיק גם באזרחות שוודית. עומאן פרסמה הודעה רשמית כי עסקת החילופים בוצעה בתיווכה (בטיני וסוכנויות הידיעות, 2024).

ניכר, אם כן, כי השימוש שאיראן עושה בדיפלומטיית חטופים מנצל את הכלי הזה בצורה מיטבית למימוש היתרונות שבו. איראן עוצרת אזרחים זרים ובעלי אזרחות כפולה ומאשימה אותם בהאשמות מעורפלות הנוגעות לרוב לפגיעה בביטחון המדינה, על מנת לסחוט ויתורים כלכליים ופוליטיים ולעיתים אף לדרוש שחרור אסירים איראנים המואשמים בטרור על ידי מדינות האם של אזרחים אלו. הדואליות של דיפלומטיית החטופים מאפשרת לאיראן ליצור רושם כאילו מדובר בפעולות אכיפת חוק לגיטימיות ולשמר את מרחב ההכחשה שלה, באופן דומה לדרך שבה היא משתמשת בטרור. זאת ועוד, השימוש בדיפלומטיית

חטופים משמש עבור איראן כלי לשחרור פעילי טרור איראנים – דבר התורם אף הוא לשימור תשתית הטרור שבנתה ברחבי העולם. לא בכדי ציין ראש המוסד בנאומו בכנס של המרכז ללוחמה בטרור באוניברסיטת רייכמן את הצלחתה של מדיניות החטופים, אשר מניבה עבור איראן הן רווחים כלכליים, המקילים מעט את עול הסנקציות המוטלות עליה, והן שחרור של טרוריסטים איראנים, כאחד הגורמים לביטחון המופרז של איראן, המגביר גם את עזות המצח של המשטר האיראני לביצוע פיגועי טרור (בן ישי, 2023).

סיכום – מסקנות והמלצות

מזכר זה מציג את מעורבותה של איראן בזירת הטרור הבינלאומית, תוך התמקדות במגמות שאפיינו אותה בשנים האחרונות. אומנם קיימת הכרה בינלאומית גוברת באיום שמהווה איראן בהיבט הגרעין, בתמיכתה בארגוני טרור במזרח התיכון ובייצור ומכירה של כטב"מים, אולם המשך מעורבותה בטרור הבינלאומי נדחק לקרן זווית ואינו זוכה לתשומת הלב הראויה, בעיקר משום שרוב הפיגועים סוכלו ומחיר הדמים – המושך את תשומת הלב התקשורתית ציבורית – נמנע. מזכר זה פורס את המסד העובדתי על כך שבשנים האחרונות חוזרת איראן באינטנסיביות רבה לפעילות טרור בינלאומי שאפיינה אותה במידה רבה בימי ראשית הרפובליקה האסלאמית, בשנות ה־80 ובתחילת שנות ה־90 של המאה הקודמת. בתקופה זו גם מדינות אחרות, ובהן לוב, עיראק, סוריה וסודאן נהגו בדרך דומה לאיראן, אולם השימוש באסטרטגיית הטרור מצד מדינות אלו הלך ופחת עם השנים עד שהן נעלמו ממפת הטרור הבינלאומי. תחילה נדמה היה כי גם איראן הורידה את קצב הפעלת הטרור הבינלאומי הישיר, לאור רצונה להתחמק מדימויה כמדינה סוררת, להצטייר כמדינה לגיטימית ולהשתתף במערכת היחסים הבינלאומיים כמדינה מקובלת, שניתן לנהל איתה משא ומתן מדיני גם בדרכי שלום ודיפלומטיה במסגרת הנורמות הבינלאומיות הנהוגות. ואולם בשנים האחרונות נראה כי איראן חזרה לסורה ומפעילה טרור בזירה הבינלאומית. פעילות זו היא שעומדת במוקד מזכר זה, המקדם שלוש טענות מרכזיות:

- הראשונה – איראן מאיצה ומעצימה את היקף הפעולות שלה ואת המשאבים שהיא מקדישה לקידום פעולות טרור באופן המאפשר לה, מצד אחד, לקדם את האינטרסים ואת המטרות שלה, אך מנגד לשמר את מרחב ההכחשה שלה אשר לאחריותה לפעולות אלו. כפי שניתן לראות, מאז שנת 2010 וביתר שאת מאז שנת 2020, איראן העלתה במידה ניכרת את מספר הפעולות שהיא מנסה להוציא לפועל, כמו גם את היקף המשאבים שהיא מקדישה לנושא ולגופים השונים העוסקים בו – ארגון המודיעין של משמרות המהפכה, כוח קודס ומיניסטריון המודיעין האיראני.
- השנייה – האצת הפעילות חובקת עולם ואיראן נכונה לפעול בכל זירה אפשרית. היא פועלת במדינות מערביות רבות, ובכלל זה באיחוד האירופי, בארצות הברית, בקנדה, בדרום אמריקה, באפריקה ובאסיה. בחלק מהמקרים היא משתמשת ברשתות תמיכה שהיא עצמה הקימה או שהוקמו על ידי הארגונים השלוחים שלה, דוגמת חזבאללה, ובאחרים

היא מסתייעת בארגוני פשיעה מקומיים. ניכר כי איראן אינה מכבדת את הריבונות של מדינות אלה או את הדין הבינלאומי, והיא רואה בעולם כולו מגרש משחקים שבו היא חופשייה לפעול בדרכים בלתי חוקיות ובלתי לגיטימיות לצורך קידום האינטרסים שלה.

- הטענה השלישית מתמקדת בשימוש ההולך וגובר שעושה איראן בגורמי פשיעה ובארגוני פשיעה לביצוע פעולות הטרור – אינדיקציה נוספת לזלזול שלה בכללי המשחק המקובלים במערכת המדינית. בשנים האחרונות ניכר כי איראן מסתייעת בגורמי פשיעה לא רק לצורך מימון פעולותיה ומימון פעילותם של הארגונים השלוחים שלה אלא ממש כקבלני ביצוע של פעולות טרור, כפי שעלה למשל מניסיונות פיגוע שאירעו בגרמניה, בשוודיה ובטורקיה, שנדונו במזכר זה.

לצד שלוש טענות אלו הוצג גם השימוש שעושה איראן בדיפלומטיית חטופים ככלי תומך לחימה, המאפשר לה, גם במקרים שבהם נלכדים מתכנני פיגועים ומוכח קשר ישיר לאיראן, לחלץ אותם ולהימנע מתשלום מחיר על פעילותה. כל זאת תוך פגיעה באזרחים חפים מפשע של מדינות אחרות ושימוש בהם כקלפי מיקוח להפעלת לחץ על מדינותיהם. התמונה המתגבשת מן המחקר היא של מדינה סוררת שאינה בוחלת באמצעים ומפיצה ברחבי העולם טרור ופשע בינלאומי, אך אינה משלמת על כך מחיר. התנהלות איראנית זו אינה זוכה להבלטה רבה, הן בשל עוצמת הממדים האחרים של האיום הנשקף מאיראן, בתחום הגרעין ובתמיכתה בהפיכת ארגוני טרור לצבאות טרורילה אימתניים, והן בשל העובדה שמרבית ניסיונות הפיגוע האיראניים סוכלו.

עד כה טרם נגבה מאיראן מחיר כבד והולם על מעורבותה הנוכחית בטרור הבינלאומי, לצד ההתפתחויות בזירה הגלובלית ובכללן מלחמת רוסיה-אוקראינה ומלחמת חרבות ברזל, אשר הובילו אף הן לתעוזה איראנית גוברת. תעוזה זו באה לידי ביטוי במספר מישורים שונים. עם אלו ניתן למנות צעדים קינטיים דוגמת המתקפה האיראנית על ישראל בליל ה-13-14 באפריל 2024. לצד זאת איראן מחזקת את בעלי בריתה, היא הגבירה את תמיכתה הצבאית בארגוני הטרור וכן מספקת כטב"מים לרוסיה במסגרת מלחמת רוסיה-אוקראינה. לאור מספר חשיפות מתוקשרות ניכר כי איראן גם הגבירה את מאמציה להוציא לפועל פיגועים בשטח ישראל ולפגוע בבכירים ישראלים. התגברות התעוזה הזו מחזקת את החשש כי צורת ההתנהלות האיראנית עלולה להימשך ואף להתגבר.

על רקע זה נבקש להציג מספר המלצות מרכזיות: בראש וראשונה, מוצע לפרוס את מלוא רוחב היריעה של הפעלת הטרור האיראני בזירה הבינלאומית בשנים האחרונות,

להפיץ את המידע ברחבי העולם ולהבליט את תעוזתה הגוברת של איראן בהתנהלותה כמדינה סוררת, המהווה איום על הסדר העולמי גם בהיבט הטרור ה"קלאסי" ולא רק בתחומי הגרעין, וכן את טיפוח המרכיב הצבאי של הארגונים השלוחים שלה והשימוש בהם להגברת אי-היציבות האזורית במזרח התיכון, כפי שהתגלה בשנה וחצי האחרונות של הלחימה מול ישראל והאיום שנגרם בשל כך על נתיבי הסחר הבינלאומי הימי. ייתכן שדווקא מדינות בעלות אינטרסים פרטניים, שלכאורה אינן מאוימות ומוטרדות על ידי איראן בהיבטי הגרעין, הסיוע הצבאי-כלכלי לגורמי כוח אזוריים וחרחור מלחמות, עשויות להקדיש תשומת לב רבה יותר כאשר איום הטרור הבינלאומי בשטחן יסכן את אזרחיהן. הדבר עשוי לגרום להן לקשב ולנכונות לשיתוף פעולה בינלאומי לשם נקיטת צעדים מעשיים לבלימת איראן.

בהקשר זה מוצע למקד מאבק בינלאומי אפקטיבי במשמרות המהפכה של איראן, על מנת לכלול אותם ברשימת ארגוני הטרור של מדינות רבות ולסייע בכך לארצות הברית ולקנדה, שכבר עשו זאת. בחודשים האחרונים מתקיים שיח בינלאומי נרחב בדבר האפשרות שמדיניות מערביות נוספות, ובפרט האיחוד האירופי ובריטניה, ינקטו צעד כזה, נוכח התפקיד הפעיל שמשמרות המהפכה ממלאים בייזום הטרור האיראני ופעולות איראניות נוספות המעוררות עליה ביקורת בינלאומית, דוגמת הסיוע שהיא מעניקה לרוסיה במלחמתה נגד אוקראינה. אף שהשפעתו העיקרית של צעד זה היא סמלית בעיקרה, נוכח הסנקציות הנרחבות שכבר מוטלות על הארגון, הרי ראשית, אין לזלזל בערך הסימבולי של צעד זה, ושנית, לצעד זה יש בכל זאת שתי השלכות מעשיות חשובות. הראשונה, עצם ההכנסה של הארגון לרשימה תהפוך את החברות בו, את התמיכה בו ואת הסיוע לפעילותו לעבירה פלילית. צעד זה עשוי לצמצם את התמיכה בארגון בקרב קהילות מקומיות, לפחות במישור הגלוי, ובכך להקשות על פעילותו. השנייה, וכפועל יוצא מהפללה זו, הכנסת גוף לרשימת ארגוני הטרור תאפשר למשטרה ולגורמי שיפוט לנקוט אמצעים מוגברים ותעניק לכוחות הביטחון סמכויות נוספות, שעשויות לסייע בסיכול פיגועים כבר בשלבים מוקדמים של ההתארגנות לביצועם. על רקע היקף הפעילות המוגברת של משמרות המהפכה במדינות הרלוונטיות, להגדלת האמצעים העומדים לרשות גורמי האכיפה עשויות להיות השלכות מעשיות שיסייעו במאבק בטרור. על כן מומלץ לשתף עם מדינות אלו מידע רלוונטי על ניסיונות הפיגוע השונים, ובפרט על התפקיד שמשמרות המהפכה ממלאים בהם, באופן שיאפשר למדינות לעמוד בתנאים המשפטיים המגבילים צעד זה ולגייס תמיכה ציבורית נוספת. אם הכללת משמרות המהפכה ברשימה תיתקל בהתנגדות או בקשיים, ניתן לשקול

פעילות דיפלומטית להכללת כוח קודס לכל הפחות ברשימה זו, על רקע התפקיד המרכזי שממלא גוף זה בייזום הטרור האיראני וההוכחות החד-משמעיות בהקשר זה.

כמו כן ונוכח העובדה כי הצעדים שנקטו ישראל ומדינות אחרות עד כה לא הצליחו להרתיע את איראן משימוש בטרור, ייתכן שיש מקום לשקול גם תגובות קינטיות, לכל הפחות במקרה של הצלחות איראניות בביצוע פיגועי טרור גדולים. התגובות הבינלאומיות למאמצים האיראניים נותרו עד כה ברובן במישור המשפטי והדיפלומטי, לצד הטלת סנקציות כלכליות על גורמים המעורבים בטרור. ייתכן, בין היתר על רקע נכונות ישראלית גוברת לאחרונה להגיב לתעוזה איראנית באופן ישיר, כפי שנצפה אחרי מתקפת הכטב "מים באפריל 2024 ומתקפת הטילים באוקטובר, שיש מקום לשקול תגובות קינטיות גם לפיגועי טרור שאיראן יוזמת ומוציאה לפועל, כמובן תוך איזון אל מול התגובה האיראנית המשוערת לפעולה כזו. מוצע גם לעודד מדינות אחרות לנקוט מדיניות תקיפה יותר אל מול הטרור האיראני, על רקע כישלון המדיניות הנוהגת.

יש לציין כי ההתפתחויות שחלו בחודשים האחרונים באזור – המכות שניחתו על כלל גורמי הציר האיראני בלבנון, סוריה עיראק ותימן, מותו של נסראללה והפגיעה המשמעותית בחזבאללה, אשר היווה את חוד החנית של מערך השלוחים האיראני ונדבך כבד משקל בתפיסת ההגנה שלה, לצד הפגיעה הניכרת שספגה בתקיפה הישראלית ב־26 באוקטובר 2024 – מציבות את איראן במצב בעייתי שעשוי להקשות עליה להגיב בחריפות הן להעצמת הסנקציות הבינלאומיות המוטלות עליה והן לתקיפה קינטית. לפיכך ייתכן שניתן יהיה לגייס בקלות רבה יותר תמיכה בינלאומית בצעדים כאלה.

נוסף על כך, על רקע הצפי העולה מן המזכר, מגמת ההגברה של פעילות הטרור האיראנית במישור הבינלאומי אינה צפויה לדעוך ואולי היא אף תימשך ביתר שאת, נוכח ההסלמה בעימות שלה עם מדינות המערב ועם ישראל. על כן מוצע להמשיך בשיתופי פעולה עם ארגוני ביון וגופי סיכול בינלאומיים. נוכח הפריסה הרחבה של רשת הטרור האיראנית ושיתופי הפעולה שלה עם ארגונים מקומיים, נדרשת פעילות בינלאומית משותפת לבלימה ולסיכול יוזמות הטרור האיראניות, אשר תסייע אף בחיזוק המערכה ההסברתית שהודגשה בסעיף הקודם, עת ארגוני ביטחון מקומיים יוכלו להדגיש את חשיבות הנושא בפני ממשלותיהם. בשל העובדה שאיראן משלבת גורמים פוליטיים בפעילות הטרור הבינלאומי שלה, מומלץ להרחיב את מעגל הידע והשותפים למאבק לערב את גורמי אכיפת החוק המשטורתיים בפעילות הסיכול והאכיפה נגד יוזמות הטרוריסטים הפושעים של איראן בפעילות משותפת ומשולבת, משום שלרוב גורמי הביון והאכיפה פועלים בנפרד.

כמו כן ועל רקע המעורבות הניכרת של רשתות תמיכה מקומיות, תמימות לכאורה, ובעיקר של ארגוני פשיעה מקומיים ובינלאומיים בקמפיין הטרור האיראני הבינלאומי, מוצע לתת את הדעת על הצורך במעקב גם אחר ארגונים אלה, נוכח התרחבות תפקידם ברשת הטרור האיראנית ומחשש כי ימלאו תפקיד מרכזי יותר בהמשך.

זאת ועוד, איראן אומנם אינה עושה שימוש ישיר בדיפלומטיית חטופים מול ישראל, מסיבות מובנות, אולם על ישראל לתמוך במאמצים הבינלאומיים ליצירת מדיניות תגובה שיטתית במסגרת המאבק בשימוש שעושה איראן בכלי זה, משום שהוא משמש כלי תומך טרור. בין היתר, מוצע לתמוך בפיתוח צעדי ענישה מדיניים וכלכליים גם יחד, אשר יופעלו באופן אוטומטי כאשר איראן תשתמש בכלי זה.

מקורות

אזולאי, מ' (2021, 4 באוקטובר). דובר רה"מ: "האירוע בקפריסין – טרור איראני. טדי שגיא לא היה היעד". Ynet. <https://tinyurl.com/ynft8rr2>

אייכנר, א' (2022, 30 באפריל). המוסד עצר חשוד בתוך איראן: "רצו שאחסל ישראלי" | האזינו להודאה שלו. Ynet. <https://tinyurl.com/4xxmaym8>

אייכנר, א' (2022, 23 ביוני). טורקיה: סיכלנו פיגוע איראני, הם תכננו לחטוף שגריר ישראלי לשעבר ואת אשתו. Ynet. <https://tinyurl.com/hs3chk4b>

אייכנר, א' (2022, 14 בדצמבר). המפקד נחשף: אלו האיראנים שתכננו לחסל בכירים אמריקנים – וגם ישראלים. Ynet. <https://tinyurl.com/23yb8fan>

אייכנר, א' (2023, 30 במארס). קצין מודיעין איראני נעצר בטנזניה וחשף מידע על שיטות הפעולה | צפו בחקירתו. Ynet. <https://tinyurl.com/mu6teaj4>

אייכנר, א' (2023, 29 יוני). המוסד חשף על אדמת איראן את ראש החוליה שתכננה פיגוע בקפריסין | תיעוד הודאתו הדרמטית. Ynet. <https://tinyurl.com/ejld45ra>

אייכנר, א' (2023, 30 ביוני). החוליה האיראנית תכננה פיגוע בבית חב"ד בלימסול | ההתכתבות בין המתנקש למפעילו: "תתגמל היטב". Ynet. <https://tinyurl.com/mpuzaymw>

אייכנר, א' (2024, 30 במאי). "השועל הכורדי" שגויס בכלא, וארגוני הפשע בשירות איראן באירופה: שיטת טהרן נחשפת. Ynet. <https://tinyurl.com/yjvw8j82>

אייכנר, א' (2024, 8 ביולי). פצצות – ושיתוף פעולה עם גנגסטרים: זה איש המודיעין האיראני שפועל נגד ישראלים. Ynet. <https://tinyurl.com/muhbv2h>

אינטלי טיימס – Intelli Times [IntelliTimes@] (2022, 7 בספטמבר). גורם מודיעין מערבי חושף תשתית טרור מבצעית שהקימה יחידה של 840 של "כוח קודס" האיראני בקונגו באמצעות פעילים פקיסטנים המתגוררים באיראן [ציוץ]. X (טוויטר). <https://tinyurl.com/3k7hra2v>

אינטלי טיימס – Intelli Times [IntelliTimes@] (2023, 25 ביוני). סיכול ניסיון הפיגוע בקפריסין: קפריסין הטורקית משמשת כתחנת מעבר לגורמי טרור איראניים בין אם לצורך גיוס והפעלה של מהגרים מקומיים [ציוץ]. X. <https://tinyurl.com/28a98jsh>

אמיר, נ' (2021, 4 באוקטובר). כך הפכו אנשי עסקים ישראלים ליעדי טרור של האיראנים. מקור ראשון. <https://tinyurl.com/yc8bbzxp>

בוחבוט, א' (2023, 2 בספטמבר). המודיעין האיראני מנסה להקים תשתית טרור שתפגע באישים בכירים בלב ישראל. וואלה. <https://tinyurl.com/5n7a2dhv>

בטיני, ד' (2024, 15 ביוני). הסחיטה הצליחה, דיפלומט שבדי שוחרר תמורת איראני שהורשע בהוצאות להורג. Ynet. <https://tinyurl.com/yku2fhn3>

בן ישי, ר' (2023, 11 בפסטיבר). ראש המוסד הבהיר לעולם באופן נדיר וישיר: איראן תשלם ביוקר על טרור – ומיד. Ynet. <https://tinyurl.com/ym4nrzn>

בן מנחם, י' (2021, 6 באוקטובר). המוסד סיכל פיגוע איראני בקפריסין. זמן ישראל. <https://tinyurl.com/3twejh6e>

בן מנחם, י' (2021, 8 באוקטובר). **איראן נחושה לנקום בישראל על חיסול פח'ריזאדה**. News1 מחלקה ראשונה. <https://tinyurl.com/2e9c7h8x>

ברגמן, ר' (2022, 15 ביולי). **שנת הדמים של טהרן**. ידיעות אחרונות.

ברדנשטיין, א' וסוכנויות הידיעות (2012, 25 בינואר). **דיווח באזרבייג'ן: סוכלה התנקשות בשגריר ישראל**. <https://tinyurl.com/374pkht6>.nrg

גיל-הר, ד' ושטיין, ע' (2022, 1 בדצמבר). **בלעדי: התרעה לפיגועים בבתי כנסת במדינת המחוז נורדריין-וסטפאליה בגרמניה**. כאן. <https://tinyurl.com/e24kj2rb>

דולב, ד' (2024, 5 בספטמבר). **תחקיר בינלאומי: איראן הפעילה עבריינים וסוחרי סמים כדי לרצוח ישראלים באירופה**. שומרים. <https://tinyurl.com/cnp2c6es>

דוסטרי, ע' (2022, 9 באוגוסט). **השימוש של איראן בארגוני פשיעה למטרות טרור – השלכות והמלצות לפעולה**. מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון. <https://tinyurl.com/4wcfcses>

הארץ (2022, 30 ביוני). **דיווח בטורקיה: החוליה האיראנית שרצתה לפגוע בדיפלומט הישראלי שהתה במלון שלו**. <https://tinyurl.com/b65k4pza>

המרכז הירושלמי לענייני חוץ וביטחון (2022, 20 ביוני). **הרצון לפיגוע נקמה: כך איראן משתמשת בארגוני פשע בינ"ל בטורקיה**. <https://tinyurl.com/5n8fs383>

המרכז למורשת המודיעין (מ.ל.מ.), מרכז המידע למודיעין ולטרור (2003). **איראן כמדינה תומכת ומפעילת טרור**. <https://tinyurl.com/593vuzum>

הראל, ע' ומאנה, ס' (2011, 19 ביולי). **דיווח: סוכנים של חזבאללה ניסו להתנקש בקונסול ישראל בטורקיה**. <https://tinyurl.com/33vc6y2d>

הארץ. ולנסי, כ' ואברהם, ט' (2024, 14 ביולי). **קפטגון: חבל ההצלה הכלכלי והקלף המדיני של אסד**. מבט על, גיליון 1879. <https://tinyurl.com/hurf25m7>

חדשות 13 (2021, 9 בנובמבר). **משטרת קפריסין: טדי שגיא לא היה בין יעדי החיסול**. רשת 13. <https://tinyurl.com/yhf8y25d>

כהן, ד' (2012, 6 בספטמבר). **המחבלים שינסו לפגוע בכם. "יחידה 400" באיראן**. Ynet. <https://tinyurl.com/yab9dndt>

כריש חזוני, ה' (2022, 15 בנובמבר). **פעם נוספת: איראן ניסתה להתנקש באיש עסקים ישראלי בחו"ל**. מקור ראשון. <https://tinyurl.com/2cp7kmk8>

מלמן, י' (2018, 20 ביוני). **לא רק גונן שגב: כך מנסה המודיעין האיראני במשך שנים לפעול נגד ישראל**. <https://tinyurl.com/4r3knjry>

מעריב. מנשרוף, י' (2019, 3 בנובמבר). **מערך הטרור הטרנס-לאומי הפרו-איראני: כלי נשק אסטרטגי ליום פקודה**. מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון. <https://tinyurl.com/4be2tx8a>

מעריב אונליין (2022, 19 בנובמבר). **דיווח: כך תכנן המחבל לפגוע באיש העסקים הישראלי בגאורגיה**. <https://tinyurl.com/2b82a9hx>

מרכז המידע למודיעין ולטרור (2012, 7 באוגוסט). **כוח קדס, יחידת עילית של משמרות המהפכה באיראן, משמש כחוד החנית של מתקפת הטרור האיראנית המתבצעת נגד ישראל ברחבי העולם בשיתוף פעולה עם חזבאללה**. <https://tinyurl.com/mvunk7pu>

מרכז המידע למודיעין ולטרור (2012, 4 בנובמבר). **אזירבייג'אן כזירה לטרור ולחתרנות איראניים**. <https://tinyurl.com/5bma5rbh>

מררי, א' ואלעד, ש' (1986). **פח"ע חו"ל: טרור פלשתינאי בחו"ל 1968-1986**. הוצאת הקיבוץ המאוחד.

סגל, מ' (2022, 27 ביוני). **טלטלה בטהרן: מדוע הודחו בכירי המודיעין**. מידה. <https://tinyurl.com/mr3avrbh>

סוכנויות הידיעות (2019, 7 בדצמבר). **חילופי אסירים בין ארה"ב לאיראן: שני מדענים שוחררו ושוב למדינתם**. וואלה. <https://tinyurl.com/3kftbnfs>

סולומון, ר' (2020, 31 בדצמבר). **אזהרת מסע**. משפחה. <https://tinyurl.com/bddntju6>

סולומון, ר' (2021, 10 באוקטובר). **מחבל על קורקינט**. משפחה. <https://tinyurl.com/mwd23j84>

סיטרינוביץ, ד' (2024, 7 ביולי). **איראן ביבשת אפריקה**. מבט על, גיליון 1878. <https://tinyurl.com/z7xce4ku>

סלאמה, ד' (2023, 17 בינואר). **דיווח: זו החוליה האיראנית שניסתה לחסל את איש העסקים הישראלי**. Ynet. <https://tinyurl.com/mw6vbjae>

פינקו, א' (2019). **האסטרטגיה הימית של איראן**. בתוך ש' חורב וא' גונן (עורכים), **הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל, 2018/19**. (עמ' 80-92). המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית ואוניברסיטת חיפה.

פינקו, א' (2022, 23 ביוני). **פרשנות | החיסולים באיראן והנקמה ה"רכה"**. Israel Defense. <https://tinyurl.com/bdee3uy9>

צימט, ר' (2020, 5 בנובמבר). **ארגון המודיעין של משמרות המהפכה: מנגנון המודיעין המרכזי באיראן**. מרכז המידע למודיעין ולטרור. <https://tinyurl.com/3cym45jt>

צימט, ר' (2024א). **מעורבותה של איראן במרחב הערבי: הגיונות, יעדים ומאפיינים**. מזכר 232, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/42jm6ejn>

צימט, ר' (2024ב). **מעוינות אידיאולוגית ליריבות אסטרטגית: התפתחות התפיסה האיראנית כלפי ישראל**. **עדכן אסטרטגי, 27** (1), 32-47. <https://tinyurl.com/4ss28hyx>

קייס, ר' (2023, 3 בדצמבר). **הערכה: הקצינים האיראנים שחוסלו בסוריה – בכירים במערך הטכנולוגי**. כאן. <https://tinyurl.com/4ute8yuc>

שוויצר, י' (1986). **הטרור הבינלאומי – מגמות מעורבות מדינות בטרור, טרור פלסטיני, עמדת מדינות המערב**. **סקירה חודשית, 33** (9), 3-10.

שוויצר, י' (2004). **נטרולן של מדינות תומכות טרור – "המודל הלובי"**. **עדכן אסטרטגי, 7** (1), 6-11.

שוויצר, י' (2009). **הלחימה נגד צבא טרורילה: לבנון ועזה כמקרי בוחן**. **צבא ואסטרטגיה 1** (1), 33-38. <https://tinyurl.com/yc2vshs2>

שוויצר, י' וגולדשטיין פרבר, ש' (2005). **אלקאעדה והגלובליזציה של טרור המתאבדים**. מזכר 76, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים. <https://tinyurl.com/4whxbmpb>

שוויצר, י', מזרחי, א' ושפירא, ע' (2023). **עיצוב והתפתחות אסטרטגיית ההרתעה של חזבאללה כלפי ישראל**. **עדכן אסטרטגי, 26** (2), 20-3. <https://tinyurl.com/2tf5epp4>

שי, ש' (2001). **טרור בשליחות האימאם: 20 שנות טרור שיעי 1979-1999**. מפעלות המרכז הבינתחומי הרצליה.

שי, ש' (2003). **ציר הרשע: איראן, חזבאללה והטרור הפלסטיני**. מפעלות המרכז הבינתחומי הרצליה.

שלזינגר, י' ואבני, ע' (2021, 4 באוקטובר). **לשכת רה"מ: "איראן תכננה אירוע טרור נגד אנשי עסקים ישראלים, אך שגיאה לא היה היעד"**. **ישראל היום**. <https://tinyurl.com/2w2yperj>

AFP (2023, 3 ביוני). **"המרתון הדיפלומטי" הוכתר בהצלחה: 3 אזרחים אירופים נוספים שוחררו מאיראן**. Ynet. <https://tinyurl.com/2xwtzhn4>

N12 (2022, 23 ביוני). המודיעין, האזהרות שהגיעו לשיא – וחשיפת התא האיראני | שלב אחר שלב – כך סוכל הפיגוע באיסטנבול. <https://tinyurl.com/3v6nnra3>
 Ynet (2022, 11 ביולי). הנשק שנלכד, האיראנים המתנקשים: תמונות חדשות מהמבצע בטורקיה. <https://tinyurl.com/ywvt48v7>
 Ynet והסוכנויות (2022, 11 באוגוסט). כנקמה על חיסול סולימאני: איש משמרות המהפכה תכנן לרצוח את ג'ון בולטון. <https://tinyurl.com/3mthbvdw>
 Ynet והסוכנויות (2023, 26 במאי). הסחיטה האיראנית הצליחה: מחבל שתכנן פיגוע ליד פריז שוחרר – תמורת אזרח בלגי. <https://tinyurl.com/46ze7y7z>

- Alexander, K. & Bou Serhal, J. (2024, January 12). *Prisoner exchanges and hostage diplomacy in US foreign policy*. Foreign Policy Research Institute. <https://tinyurl.com/2vyerpys>
- Anderson, S., Findlay, G., Fortune, L., & Angelovski, I. (2022, December 21). *Iranians tried to hire private investigator to spy in Canada*. CBC. <https://tinyurl.com/5fr2hfts>
- Azarmehr, P. (2021, October 1). *Colombia uncovers another Iranian foreign assassination campaign*. IPT News. <https://tinyurl.com/5d2nxcy5>
- Banerjee, U. (2015). Revolutionary intelligence: The expanding role of the Iranian Revolutionary Guard Corps. *Journal of Strategic Security*, 8(3), 93-106. DOI: <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.8.3.1449>
- BBC (2021, 14 July 14). *Masih Alinejad: Iranians 'plotted to kidnap US, Canada and UK targets*. <https://tinyurl.com/4n2vzvuv>
- Blakeley, R. (2010). State terrorism in the social sciences: Theories, methods and concepts. In R. Jackson, E. Murphy, & S. Poynting (Eds.), *Contemporary state terrorism: Theory and practice* (pp. 12-27). Taylor & Francis Group.
- Bob, J.Y., & Harkov, L. (2023, June 25). Mossad helped crack Iran terror cell planning attacks against Jews in Cyprus. *The Jerusalem Post*. <https://tinyurl.com/yeyuzf4b>
- Boffey, D., Chulov, M. (2019, January 14). Death of an electrician: How luck run out for dissident who fled Iran in 1981. *The Guardian*. <https://tinyurl.com/ymudz5yh>
- Borger, J. (2021, July 14). Iran 'spies' charged in plot to kidnap US journalist and speed her to Venezuela. *The Guardian*. <https://tinyurl.com/5yxzmy9n>
- Brodsky, J. (2023, August 22). *Iran has a hostage-taking model. It's long overdue that the US build a policy around it*. Atlantic Council. <https://tinyurl.com/yc5rd4nt>
- Byman, D. (2005a). *Confronting passive sponsors of terrorism*. Analysis Paper no. 4. The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution. <https://tinyurl.com/4zdhaw94>
- Byman, D. (2005b). *Deadly connections: States that sponsor terrorism*. Cambridge University Press.
- Byman, D. (2008). Iran, terrorism, and weapons of mass destruction. *Studies in Conflict & Terrorism*, 31(3), 169-181. <https://doi.org/10.1080/10576100701878424>
- Byman, D. (2013). Outside support for insurgent movements. *Studies in Conflict and Terrorism*, 36(12), 981-1004. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2013.842132>

- Byman, D. (2022). Understanding, and misunderstanding, state sponsorship of terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 45 (12), 1031-1049. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1738682>
- Byman, D. (2023). How to think about state sponsorship of terrorism. *Survival*, 65(4), 101-122. <https://doi.org/10.1080/00396338.2023.2239060>
- Cohen, L., & Shechtman, J. (2023, January 27). *U.S charges three in Iran-backed effort to assassinate journalist*. Reuters. <https://tinyurl.com/bdcprc8k>
- Council on Foreign Relations (2023, April 20) *Iran's revolutionary guard*. <https://tinyurl.com/yyxuvej3>
- David, S.R. (1991). Explaining third world alignment. *World Politic*, 43(2), 233-256. DOI: <https://doi.org/10.2307/2010472>
- Dignat, E. (2020). Iran: La Diplomatie De L'otage. *Esprit*, 462, 16-20. <https://www.jstor.org/stable/26900205>
- Dimock, B., Jimin, G., Omer, A., & Rao, L. (2023, May 31). *Iran's strategic shift in hostage diplomacy*. Stimson Center. <https://tinyurl.com/mrcbt9nd>
- Fassihi, F., & Bergman, R. (2022, May 25). Israel tells U.S. it killed Iranian officer, official say. *The New York Times*. <https://tinyurl.com/3ru93p76>
- Ferstman, C., & Sharpe, M. (2022). Iran's arbitrary detention of foreign and dual nationals as hostage-taking and crimes against humanity. *Journal of International Criminal Justice*, 20(2), 403-435. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqac011>
- Ganor, B. (1997). *Countering state-sponsored terrorism*. The International Policy Institute for Counter Terrorism at The Interdisciplinary Centre, Herzliya.
- Gilbert, D. (2023, September 20). *Biden's hostage diplomacy, explained*. Good Authority. <https://tinyurl.com/3bp3ppvt>
- Gilbert, D., & Rivard Piche, G. (2021). Caught between giants: Hostage diplomacy and negotiation strategy for middle powers. *Texas National Security Review*, 5(1), 11-32. <https://tinyurl.com/bdh65vk3>
- Golkar, S. (2021, August 5). *Iran's intelligence organizations and transnational suppression*. The Washington Institute for Near East Policy. <https://tinyurl.com/3wv3v9uu>
- Hafezi, P., & Mills, A. (2023, September 11). *Iran, US on verge of prisoner swap under Qatar-mediated deal*. Reuters. <https://tinyurl.com/3xz4bxmk>
- Harris, S., Mekhennet, S., & Torbati, Y. (2022, December 1). Rise in Iranian assassination, kidnapping plots alarms Western officials. *The Washington Post*. <https://tinyurl.com/87apsy4h>
- Hoffman, B. (2017). *Inside terrorism*. Columbia University Press.
- Human Rights Foundation (2022, August 1). *HRF condemns the attempted assassination of Iranian activist Masih Alinejad*. Press Release. <https://tinyurl.com/463r9kzp>
- Iran International (2022a ,May 23). *Exclusive – Slain IRGC officer organized attacks against Israel: Source*. <https://tinyurl.com/ymbrpf6c>
- Iran International (2022b , August 19). *Exclusive: Iran puts 'Butcher of Aleppo' in charge of killing Israelis*. <https://tinyurl.com/3d6pfzf>

- Jerusalem Post Staff (2011, July 18). 'Istanbul bombing was Hezbollah attack on Israeli envoy'. *The Jerusalem Post*. <https://tinyurl.com/bse43w64>
- Khoshnood, A. (2020). The role of the Quds Force in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. *Central European Journal of International and Security Studies*, 14(3), 4-33. <https://doi.org/10.51870/CEJISS.A140301>
- Khoshnood, A., & Fard, E. (2021, September 17). Meet Esmaeil Khatib, Iran's new spymaster. BESA Center, Perspectives Paper 2154. <https://tinyurl.com/2y7kphfd>
- Lau, B. (2022), "Hostage Diplomacy" – A contemporary state practice outside the reach of international law. *Georgetown Journal of International Law*, 53 (3), 343-398. <https://tinyurl.com/tj22n386>
- Leonnig, C.D. (2006, December 23). Iran held liable in Khobar attack. *The Washington Post*. <https://tinyurl.com/yjj729fa>
- Levitt, M. (2018). Iran's deadly diplomats. *CTC Sentinel*, 11(7), 10-15. <https://tinyurl.com/58d3rcyz>
- Levitt, M., & Boches, S. (2024, October 16). Iranian external operations in Europe: The criminal connection. International Center for Counter Terrorism. <https://tinyurl.com/hcaya3na>
- Mangan, D. (2023, January 27). Three arrested in plot linked to Iran to assassinate U.S. journalist, DOJ says. CNBC. <https://tinyurl.com/52h884xx>
- Morris, L., & Mekhennet, S. (2023, March 6). Hells Angels, a synagogue shooting and Iran's shady hand in Germany. *The Wahington Post*. <https://tinyurl.com/bdhe97fb>
- Moore-Gilbert, K. (2023, August, 25). I was a hostage in Iran. The deals are part of the problem. The Atlantic. <https://tinyurl.com/439xfx6z>
- Nadjibulla, V., & Foggett, S. (2023). Citizens for leverage: Navigating state hostage-taking in a shifting geopolitical landscape. The Soufan Center. <https://tinyurl.com/mwcm4yn4>
- Ostovar, A. (2016). *Vanguard of the Imam: Religion, politics, and Iran's Revolutionary Guards*. Oxford University Press.
- Patrikarakos, D. (2024, November 22). The Hells Angel with a Hitler tattoo, suitcases stuffed full of dollars... and the chilling inside story of how Iran is using a network of criminal thugs to spread terror to Britain - and the world. Mail Online. <https://tinyurl.com/4v6cxs5j>
- Pourmohsen, M.(2024, July 8). Inside Iran's global assassination network: Unmasking the mastermind. Iran International. <https://tinyurl.com/mranypje>
- Rome, H. (2022, October 6). The latest chapter in Iran's Hostage Diplomacy. The Washington Institute for Near East Policy. <https://tinyurl.com/2cnux3jm>
- Sgueglia, K., (2022, August 12). Man being investigated about possibly planning to harm Iranian journalist is indicted on firearm possession charge. CNN. <https://tinyurl.com/3rpchw22>
- Shay, S. (2014). *Global jihad and the tactic of terror abduction: A comprehensive review of Islamic terrorist organizations*. Liverpool University Press.
- Silinsky, M. (2021). *Empire of terror: Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps*. Potomac Books.
- Sick, G. (2003). Iran: Confronting terrorism. *The Washington Quarterly*, 26(4), 83-98. <https://tinyurl.com/5ahynkta>

- Tabatabai, A.M. (2020). After Soleimani: What's next for Iran's Quds Force. *CTC Sentinel*, 13(1), 28-33. <https://tinyurl.com/6euhpju4>
- Tabatabai, A.M., Martini, J., & Wasser, B. (2021). *The Iran Threat Network (ITN)*. Rand National Defense Research Institute. <https://tinyurl.com/4tsjxxwd>
- Takeyh, R. (2006). Iran, Israel and the politics of terrorism. *Survival*, 48(4), 83-96. DOI:[10.1080/00396330601062691](https://doi.org/10.1080/00396330601062691)
- Takeyh, R. (2016, June 16). *How powerful is Iran's Revolutionary Guard Corps?* Council on Foreign Relations. <https://tinyurl.com/bdhk6vmx>
- Theodoulou, N. (2022, February 15). One defendant pleads guilty in terrorism case. *Cyprus Mail*. <https://tinyurl.com/bupur87h>
- TOI staff (2023, June 26). *Iran said to target Israeli businessman, Chabad House, hotels in Cyprus terror plot*. The Times of Israel. <https://tinyurl.com/48mkujtj>
- TOI staff (2023, June 29). *Mossad says it caught Cyprus terror plot assassin in Iran, airs clip of confession*. The Times of Israel. <https://tinyurl.com/mr2c9ez2>
- U.S Department of Treasury. (2023, June 1). *Treasury designates Iranian regime operatives involved in assassination plots in the United States and abroad*. Press Release. <https://tinyurl.com/e2aat3km>
- U.S Department of Treasury (2024, January 29). *The United States and United Kingdom target Iranian transnational assassinations network*. Press Release. <https://tinyurl.com/27fdkmed>
- Vargas, R.A. (2022, 1 August). 'Assassin with loaded AK47' faces federal charges for surveilling home of Iranian-American journalist. *The Guardian*. <https://tinyurl.com/yhcu8aa3>
- Weinthal, B. (2022, December 3). Iran's IRGC responsible for antisemitic attacks in Germany – report. *The Jerusalem Post*. <https://tinyurl.com/5yh8u9xa>
- Weiser, B., & Rashbaum, W.K. (2022, November 14). Iran and China use private detectives to spy on dissidents in America. *The New York Times*. <https://tinyurl.com/3mjwtn6>
- Wherey, F., Green, J.D., Nichiporuk, B., Nader, A., Hansell, N., Nafisi, R., & Bohandy, S.R. (2009). *The rise of the Pasdaran – Assessing the domestic roles of Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps*. Rand National Defense Research Institute. <https://tinyurl.com/ytara7x4>
- Wigginton M., Burton, R., Jensen, C., & McElreath, D.H. (2015). Al-Qods Force: Iran's weapon of choice to export terrorism. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 10(2), 153-165. DOI:[10.1080/18335330.2015.1090053](https://doi.org/10.1080/18335330.2015.1090053)
- Wilkinson, P., (1977). *Terrorism and the liberal state*. Macmillan Education LTD.
- Zahed, M. (2017). The evolution and ascension of Iran's terror apparatus. In P. Casaca and S.O. Wolf (Eds.), *Terrorism revisited: Islamism, political violence and state sponsorship* (pp. 57-82). Springer International Publishing.

בחמש השנים האחרונות גברה עד מאוד פעילותה של איראן בזירת הטרור הבינלאומי, תוך שהיא מתפרסת על פני זירות גיאוגרפיות נרחבות ומשלבת ארגוני פשיעה בהוצאה לפועל של פעולות טרור. אף שמרבית ניסיונות הפיגוע האיראניים סוכלו, לא לעולם חוסן ולא ניתן להבטיח כי כך יהיה גם בהמשך. לפיכך יש לבחון את מאפייני השימוש האיראני בטרור על מנת להגביר את הסיכויים לבלימתו.

מזכר זה בוחן את מדיניות הפעלת הטרור האיראנית בזירה הבינלאומית בחמש השנים האחרונות, את המגמות שאפיינו אותה ואת דרכי הפעולה שלה, תוך מיקומן בהקשר ההיסטורי הרחב של השימוש האיראני בטרור לאורך השנים.

בחינת מדיניות הטרור האיראנית מצביעה על מגמה מדאיגה, המראה כי איראן דבקה בהפעלת טרור בינלאומי ואף מעצימה את מאמציה בהקשר זה, תוך נכונות להסתכן בחיכוך עם מדינות רבות על מנת לממש את מדיניותה. מגמה זו מחייבת תשומת לב, הן בפני עצמה והן משום שהיא סימן לתעוזת יתר ולהכננת ביטחון מצד איראן בעצם הפרת הנורמות הבינלאומיות והריבונות של מדינות, שעשויות לבוא לידי ביטוי גם בהקשרים אחרים.